

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

“Φιλικές σχέσεις στην προνηπιακή ηλικία”.

Μια ποιοτική μελέτη σε νήπια (3-4 ετών) στο εργαστήριο προσχολικής αγωγής του Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Σπουδάστριες:

Ντζιούνη Παναγιώτα

Χατζηδημητρίου Ιωάννα

Υπεύθυνη καθηγήτρια:

Δρ. Σικελιανού Δέσποινα

ΠΑΤΡΑ

2008

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Πολλοί είναι αυτοί που μας βοήθησαν άμεσα και έμμεσα στην πραγματοποίηση της πτυχιακής μας εργασίας. Κυρίως όμως θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την καθηγήτρια μας, Σικελιανού Δέσποινα, που με την καθοδήγηση και την συμβουλευτική της υποστήριξη, μας βοήθησε στη διαμόρφωση και υλοποίηση αυτής της εργασίας. Ιδιαίτερα θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους εκπαιδευτικούς και την κοινωνική λειτουργό του εργαστηρίου προσχολικής αγωγής του Α.Τ.Ε.Ι Πάτρας με τους οποίους συνεργαστήκαμε για την διεκπεραίωση αυτής της έρευνας, καθώς με τις απόψεις τους και την βοήθεια τους ενισχύθηκε το έργο μας. Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειες μας που μας στήριξαν σε αυτή μας την προσπάθεια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1.Εισαγωγή.....	1
1.2.Πρόβλημα μελέτης.....	4
1.3.Σκοπός μελέτης.....	5
1.4.Ορισμοί όρων.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

2.1.Προσχολική ηλικία.....	9
2.1.1.Σωματική ανάπτυξη.....	9
2.1.2.Γνωστική ανάπτυξη.....	10
2.1.3.Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη.....	12
2.2.Αντιλήψεις για τη φιλία.....	16
2.3.Η σημασία της φιλίας.....	19
2.4.Βασικά μοντέλα και θεωρίες μελέτης των κοινωνικών σχέσεων.....	22
2.4.1.Γνωστικό και εξελικτικό μοντέλο.....	22
2.4.2.Εθνολογικό και ερμηνευτικό μοντέλο.....	23
2.5.Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των νηπίων.....	26
2.5.1.Συναισθηματική εκφραστικότητα.....	27
2.5.2.Κοινωνικότητα και ομαδικότητα.....	27
2.5.3.Επιβολή.....	28

2.6.Η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά της παιδικής φιλίας στη προσχολική ηλικία.....	30
2.6.1.Οικειότητα και εκμυστήρευση.....	31
2.6.2.Αστεϊσμοί, κουτσομπολιό και αυτοέκφραση.....	32
2.6.3.Συγχρονισμός της συμπεριφοράς στις κοινές δραστηριότητες με τους φίλους.....	33
2.6.4.Αλληλεξάρτηση και στενότητα μεταξύ φίλων.....	34
2.6.5.Έκφραση αλτρουιστικών συναισθημάτων.....	34
2.6.5.1.Μοίρασμα και ενσυναίσθηση.....	34
2.6.5.2.Στοργή, απόλαυση, φροντίδα και υποστήριξη.....	35
2.6.6.Αποκλειστικότητα και σταθερότητα στις φιλίες.....	35
2.6.7.Συγκρούσεις, ανταγωνισμός και άσκηση ελέγχου.....	36
2.7.Σχέσεις με τους συνομηλίκους.....	37
2.7.1.Πρότυπα συμπεριφοράς και επιλογή συμπαικτών και φίλων....	39
2.7.2.Δημιουργία φιλικών σχέσεων.....	40
2.7.3.Διατήρηση των φιλικών σχέσεων.....	42
2.7.4.Τέλος των φιλικών σχέσεων.....	44
2.8.Το παιχνίδι μεταξύ συνομηλίκων στην προσχολική ηλικία....	45
2.8.1.Η σημασία του παιχνιδιού και οι προοπτικές του.....	47
2.8.2.Το κοινωνικό παιχνίδι.....	48
2.8.2.1.Αποχή από το κοινωνικό παιχνίδι.....	50
2.8.3.Το κοινό φανταστικό παιχνίδι.....	52
2.8.4.Παιχνίδια συνεργασίας.....	54
2.8.4.1.Συνδετικότητα και συντονισμός του παιχνιδιού.....	55
2.8.5.Το γνωστικό παιχνίδι.....	56
2.9.Οι φιλικές σχέσεις στον παιδικό σταθμό.....	57
2.9.1.Το νηπιαγωγείο και ο ρόλος της νηπιαγωγού.....	57

2.9.2.Εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων.....	59
2.10.Ο ρόλος της οικογένειας στη δημιουργία φιλικών σχέσεων.	62
2.10.1.Οικογενειακοί δεσμοί και δημοτικότητα.....	64
2.11.Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού.....	67
2.12.Το κοινωνιόγραμμα.....	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

3.1.Μεθοδολογία της μελέτης.....	71
3.1.1.Ερευνητικοί στόχοι	72
3.1.2. Υποθέσεις της έρευνας.....	73
3.2.Μέθοδος- είδος έρευνας.....	74
3.2.1.Είδος έρευνας.....	74
3.2.2.Μέθοδος έρευνας.....	75
3.2.3.Εργαλεία της έρευνας.....	77
3.3.Πληθυσμός- δείγμα	81
3.4.Φάσεις έρευνας.....	83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

4.1. Περιγραφική ανάλυση ποιοτικών αποτελεσμάτων της Α΄ φάσης.....	85
4.2.Περιγραφική ανάλυση ποιοτικών αποτελεσμάτων της Β΄ φάσης	106
4.3.Ποιοτικά αποτελέσματα της έρευνας.....	186
4.3.1.Ποιοτικά αποτελέσματα της Α΄ φάσης	186
4.3.2.Ποιοτικά αποτελέσματα της Β΄ φάσης.....	193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....201

5.1.Τρόποι δημιουργίας και έκφρασης των φιλικών σχέσεων των νηπίων.....202

5.2.Η συμπεριφορά των νηπίων μεταξύ τους.....203

5.3.Η συμβολή των φιλικών σχέσεων στην ένταξη των νηπίων στον παιδικό σταθμό και στην ευρύτερη κοινωνικοποίηση τους.....205

5.4.Η συμβολή των φιλικών σχέσεων των νηπίων στη συναισθηματική τους ανάπτυξη.....207

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

6.1. Συζήτηση

6.2.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ- ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.....209

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1. Εισαγωγή

Η φιλία θεωρείται ως μια ιδανική διαπροσωπική σχέση. Ο ένας φίλος βλέπει στο πρόσωπο του άλλου τον πιο ιδανικό και πιο συνεργάσιμο άνθρωπο. Ωστόσο η φιλία δεν είναι σχέση χωρίς όρους. Στη φιλία πρέπει να υπάρχει ειλικρίνεια, πιστότητα και ανιδιοτέλεια. Εάν λείπουν οι όροι αυτοί, τότε η φιλία διαλύεται. Είναι μια ιδιαίτερα στενή σχέση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, σε αντίθεση με άλλες διανθρώπινες σχέσεις που είναι πολύ χαλαρές ή σχέσεις αδιαφορίας. Μερικοί προσκολλούνται σε ένα και μοναδικό φίλο, για να αποκλείσουν τις σχέσεις με άλλους ανθρώπους (Γκίκα, 1995).

Η φιλία ξεκινά από την πρώιμη παιδική ηλικία του ανθρώπου, κυρίως από την νηπιακή όπου το παιδί προσπαθώντας να ανακαλύψει το περιβάλλον του και να αυτονομηθεί ως προσωπικότητα δημιουργεί τις πρώτες φιλίες. Με βάση το προσωπικό ενδιαφέρον για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και τα ποιοτικά ερεθίσματα που προέκυψαν από την πραγματοποίηση εργαστηριακής πρακτικής άσκησης σε νηπιαγωγεία, αποφασίσαμε να διερευνήσουμε τις όψεις αυτής της δυναμικής των σχέσεων των παιδιών στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, την νηπιακή, (3-4 ετών) με τη χρήση της ποιοτικής έρευνας.

Προβληματιστήκαμε για τον τρόπο που εκδηλώνεται η φιλία από τα προνήπια, μέσα από τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους. Ακόμα, κρίναμε αναγκαία τη μελέτη της ποιότητας των χαρακτηριστικών των φιλικών σχέσεων, καθώς και τη συμβολή της οικογένειας, του παιδικού σταθμού και του παιχνιδιού στις σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για εμάς είχε ο ρόλος του νηπιαγωγού και του κοινωνικού λειτουργού στην προάσπιση και ενίσχυση των παιδικών φιλικών σχέσεων.

Η μελέτη αυτή είναι μια ποιοτική μελέτη, η οποία έχει ως σκοπό να εξετάσει πώς δημιουργούνται και εκφράζονται οι φιλικές σχέσεις των προνηπίων (3 έως 4 ετών) και πώς αυτό βοηθά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των προνηπίων.

Ειδικότερα, η μελέτη αυτή αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια στα οποία αναφέρονται και περιγράφονται τα εξής:

Στο **κεφάλαιο 1** γίνεται μια αναφορά σε όλους αυτούς τους προβληματισμούς που μας οδήγησαν να εξετάσουμε τη δυναμική της φιλίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας εντός του σημαντικού περιβάλλοντος (οικογένεια – νηπιαγωγείο). Επίσης, τίθενται οι επιμέρους στόχοι της μελέτης αυτής, οι ορισμοί εννοιών και οι ερευνητικές υποθέσεις.

Στο **κεφάλαιο 2** γίνεται μια προσπάθεια κατανόησης των φιλικών σχέσεων των νηπίων. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη της φιλίας των προνηπίων μέσα στο νηπιαγωγείο.

Γίνεται αναφορά στη συμβολή του νηπιαγωγείου και στον τρόπο που αυτό προάγει τις φιλικές σχέσεις των παιδιών.

Επιπλέον, σημαντική είναι η περιγραφή των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των προνηπίων και η σύνδεση τους με τον τρόπο, με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη φιλία. Στη συνέχεια, αναλύεται η σημασία της φιλίας, οι ποιότητες και τα χαρακτηριστικά της, καθώς και οι σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους.

Στην πορεία αναλύεται η σημασία του παιχνιδιού μεταξύ των συνομηλίκων στη προσχολική ηλικία και η συμβολή της οικογένειας στη δημιουργία φιλικών σχέσεων. Ο ρόλος και η παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στη σχέση του παιδιού με το νηπιαγωγείο και οι τρόποι με τους οποίους είναι δυνατόν να δράσει στην παραπάνω σχέση, έρχεται να ολοκληρώσει το δεύτερο κεφάλαιο.

Στο **κεφάλαιο 3** περιγράφεται η μεθοδολογία της μελέτης που ακολουθήθηκε σε αυτήν την έρευνα και στα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των στόχων.

Ακολουθεί το **κεφάλαιο 4** στο οποίο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μη συμμετοχικής και της συμμετοχικής παρατήρησης των προνηπίων καθώς και τα συνολικά ευρήματα της έρευνας.

Τέλος, στο **κεφάλαιο 5** παρατίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας και οι προτάσεις- εισηγήσεις.

1.2. Πρόβλημα Μελέτης

Οι φιλικές σχέσεις είναι το αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης των ατόμων. Ξεκινούν να χτίζονται από την νηπιακή ηλικία, στο πλαίσιο της γνωριμίας του παιδιού με το περιβάλλον του και της τάσης του να αποκτήσει αυτόνομη προσωπικότητα.

Μέσα από την μελέτη των θεωριών της ανάπτυξης του ατόμου (Johnson 1990, Stern 1985, Bowen 1978, Mahler 1975), διαπιστώσαμε ότι τα πρώτα χρόνια ζωής παίζουν σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα εξέλιξη του παιδιού. Όταν το νήπιο από μικρή ηλικία δημιουργεί σχέσεις με τους συνομηλικούς του, τοποθετεί τις βάσεις για μια υγιή συναισθηματική και κοινωνική ζωή (Pons & Gonzalez, 2002).

Με βάση τη θεώρηση αυτή, η μελέτη αυτή στοχεύει να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται και εκφράζονται οι φιλικές σχέσεις στην προσχολική ηλικία.

1.3. Σκοπός Μελέτης.

Η μελέτη αυτή, είναι μια ποιοτική μελέτη και έχει ως στόχο να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται και εκφράζονται οι φιλικές σχέσεις των παιδιών προνηπιακής ηλικίας (3 έως 4 ετών), προσεγγίζοντας τις συμπεριφορές που εκδηλώνουν τα νήπια κατά τη διάρκεια της επαφής τους με τους συνομηλίκους τους και τη συσχέτιση αυτής της συμπεριφοράς με την ενσωμάτωση και ένταξη του παιδιού στο νηπιαγωγείο.

Ειδικότερα, οι ερευνητικοί στόχοι της μελέτης αυτής είναι οι εξής :

- Να διερευνηθεί ο τρόπος έκφρασης των φιλικών σχέσεων των παιδιών, ηλικίας 3-4 ετών και η συμπεριφορά που αναπτύσσεται μεταξύ τους.
- Να διερευνηθούν τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν την εικόνα των νηπίων, ηλικίας 3-4 ετών ως προς τη ψυχοκοινωνική και τη συναισθηματική τους ανάπτυξη και ποια είναι η σημασία και ποιος ο ρόλος των φιλικών σχέσεων σ' αυτό.
- Να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο η φίλια, στη νηπιακή ηλικία συμβάλλει στην ένταξη του παιδιού στο χώρο του παιδικού σταθμού και ευρύτερα στην κοινωνική του ένταξη.

1.4.Ορισμοί Όρων.

Αλτρουισμός

Ορίζεται το ενδιαφέρον για τους άλλους, που δηλώνεται με συναισθήματα και πράξεις συμπαράστασης. Πρόκειται για την εκτέλεση πράξεων που αποσκοπούν στη βοήθεια άλλων ατόμων, χωρίς προσδοκία ανταμοιβής (Χουντουμάδη– Πατεράκη, 1997).

Ακόμη, σύμφωνα με την Γκίκα (1995) **αλτρουισμός** (ή φιλαλληλία), είναι το ενδιαφέρον για τους άλλους, που εκδηλώνεται με συναισθήματα και πράξεις συμπαράστασης. Δεν σημαίνει εγκατάλειψη των προσωπικών μας συμφερόντων και αποκλειστικό ενδιαφέρον για τα συμφέροντα και την ευημερία ή ευτυχία των άλλων, αλλά παράλληλη αφοσίωση και στα ατομικά μας συμφέροντα και στα συμφέροντα των άλλων.

Δραστηριότητα Συναναστροφής

Είναι όταν τα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, μέσα από κάποια δραστηριότητα. Όταν δηλαδή ασχολούνται και οι δύο παράλληλα με ένα παιχνίδι (Smith& Cowie, 1991).

Κοινωνικές Δεξιότητες

Πρόκειται για γενικό όρο που καλύπτει τα κοινωνικά, επαγγελματικά και ψυχοερωτικά σχήματα προσαρμοστικής συμπεριφοράς. Είναι η καθημερινή αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση του περιβάλλοντος (Χουντουμάδη- Πατεράκη, 1997).

Κοινωνικό Παιχνίδι

Είναι το θεατρικό ή συμβολικό παιχνίδι που περιλαμβάνει περισσότερα από ένα παιδιά σε αλληλεπίδραση (Essa, 1999).

Νηπιαγωγείο

Είναι το δημόσιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο πηγαίνουν παιδιά προσχολικής ηλικίας και προετοιμάζονται για την ένταξή τους στις τάξεις του δημοτικού σχολείου με έμφαση κυρίως στη δραστηριοποίηση των διανοητικών τους λειτουργιών και την ανάπτυξη της συναισθηματικότητας, της κινητικότητας και της κοινωνικής συμπεριφοράς τους (Μπαμπινιώτης, 2005).

Παιδική Φιλία

Είναι μια στενή και έντονη συναισθηματική σχέση που νιώθει το παιδί προς ένα άλλο ή και περισσότερα παιδιά (Παρασκευόπουλος, 1985).

Παράλληλη Δραστηριότητα

Ορίζουμε τη κατάσταση κατά την οποία τα παιδιά παίζουν κοντά το ένα στο άλλο με τα ίδια παιχνίδια αλλά δεν αλληλεπιδρούν σε μεγάλο βαθμό (Smith & Cowie, 1991).

Προσχολική ή Νηπιακή Ηλικία

Εκτείνεται από το 3^ο ως και το 5^ο ή 6^ο έτος της ηλικίας. Αρχίζει με το τέλος της βρεφικής ηλικίας και τελειώνει με την είσοδο του παιδιού στο σχολείο. Ανάμεσα στα δύο αυτά χρονικά ορόσημα πραγματοποιείται μια πλούσια εξέλιξη στον σωματικό και ψυχοκοινωνικό τομέα (Παρασκευόπουλος, 1985).

Συνεργατική Δραστηριότητα

Είναι όταν τα παιδιά αλληλεπιδρούν συμπληρωματικά σε μια κοινή τους ασχολία (Smith & Cowie, 1991).

Φιλοκοινωνική Συμπεριφορά (prosocial behavior)

Ορίζονται ως οι διάφορες συμπεριφορές που εκδηλώνονται προς όφελος των άλλων και της κοινωνίας, όπως η αλληλοβοήθεια, ο αλtruισμός και η συνεργασία (Χουντουμάδη - Πατεράκη, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

2.1. Προσχολική Ηλικία.

Η προσχολική ηλικία είναι συνέχεια της νηπιακής ηλικίας διότι το νήπιο από αυτή την ηλικία, είναι σε θέση να φοιτήσει στο νηπιαγωγείο. Γνώρισμα της εισόδου του παιδιού στο νέο αυτό στάδιο της ηλικίας του είναι ότι αρχίζει να χρησιμοποιεί τις προσωπικές και κτητικές ανωνυμίες «εγώ», «εμένα» και «δικό μου». Αυτό συμβαίνει γιατί το νήπιο γύρω στα τρία του χρόνια αρχίζει να αποκτά το συναίσθημα της προσωπικής του ύπαρξης, δηλαδή συνειδητοποιεί τον εαυτό του. Κάθε ενέργεια δική του και των άλλων πρέπει να εξυπηρετεί μόνο τον εαυτό του (Ηλιόπουλος, 1979).

Στο στάδιο αυτό, το παιδί αποκτά εμπειρίες από την καθημερινή ζωή μέσα ή έξω από την οικογένεια. Ο μικρόκοσμός του είναι το ορμητήριο για εξερεύνηση των ανθρώπινων σχέσεων και του υλικού περιβάλλοντος (Ηλιόπουλος, 1979).

2.1.1. Σωματική Ανάπτυξη.

Στο σωματικό τομέα η ανάπτυξη του παιδιού δεν έχει γοργό ρυθμό, ούτε παρουσιάζει δραματικές αλλαγές. Η πρόοδος γίνεται με επιβραδυνόμενο ρυθμό, αλλά είναι πιο ποικίλη και επηρεάζεται περισσότερο από την άσκηση και την εμπειρία και λιγότερο από την ωρίμανση. Οι αναλογίες του σώματος, μεταβάλλονται δραστικά. Έτσι, το νήπιο βαθμιαία αποκτά την τελική του ατομική φυσιογνωμία (Παρασκευόπουλος, 1985).

2.1.2. Γνωστική Ανάπτυξη.

Στο νοητικό τομέα, οι αλλαγές είναι εντυπωσιακές: εμφανίζεται η συμβολική λειτουργία και χρήση της γλώσσας. Το νήπιο έχει ήδη αρχίσει να αναπαράγει εσωτερικά σύμβολα τα οποία αντιπροσωπεύουν τα εξωτερικά αντικείμενα και τις μεταξύ τους σχέσεις. Αρχίζει να μεταπλάθει τον εξωτερικό κόσμο σε εσωτερικό-πνευματικό κόσμο. Μέσα στη μέθη του για τη ζωή και τη φύση, το νήπιο κατακλύζει τους γύρω του με ερωτήσεις για τα πρόσωπα και τα πράγματα. Έτσι, διευρύνει και εμπλουτίζει τον παραστατικό του κύκλο (Παρασκευόπουλος, 1985).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Jean Piaget, το παιδί στην ηλικία των 3 με 4 ετών βρίσκεται γνωστικά, στη προσυλλογιστική περίοδο, και ειδικότερα στη προεγνοιολογική, κατά την οποία ξεκινά η συμβολική λειτουργία, η ομιλία και η λειτουργία της φαντασίας. Παράλληλα, παρουσιάζονται κάποια μειονεκτήματα στη σκέψη του παιδιού όπως :

- αποδίδει στις λέξεις που χρησιμοποιεί, προέννοιες, δηλαδή, αφελείς σημασίες που είναι προσωπικές, τυχαίες και μονομερείς γενικεύσεις.
- η σκέψη του είναι εγωκεντρική, έχει δηλαδή ως κέντρο τον ίδιο του τον εαυτό.
- το παιδί, δεν μπορεί να συνεξετάζει περισσότερα από ένα χαρακτηριστικά ταυτόχρονα και τέλος
- η σκέψη είναι άκαμπτη.

Ο συλλογισμός του νηπίου, είναι ακόμα ατελής, αλλά μπορεί να σχηματίσει έννοιες που δεν απαιτούν μεγάλο βαθμό της κριτικής ικανότητας. Η μιμητική του ικανότητα είναι πολύ ανεπτυγμένη.

Αρέσκεται να μιμείται τους γονείς του, τη νηπιαγωγό του και άλλα πρόσωπα που του προξενούν εντύπωση (Ηλιόπουλος, 1979).

Για πολλά χρόνια, είχε επικρατήσει η άποψη ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, μαθαίνουν να μιλούν απομνημονεύοντας την ομιλία των ενηλίκων, τους οποίους μιμούνται και από τους οποίους ενισχύονται όταν μιλούν σωστά (Skinner, 1957). Σήμερα, είναι καθολικά αποδεκτό ότι τα παιδιά αναλύουν τα γλωσσικά ερεθίσματα και εξάγουν από αυτά, ορισμένους κανόνες.

Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι ταχεία. Στην ηλικία των 4 ετών, χρησιμοποιεί γύρω στις 1.500 λέξεις. Βασικοί παράγοντες για τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού είναι:

- ο βαθμός νοημοσύνης του παιδιού
- το οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον του και
- η επίδραση της παιδείας που λαμβάνει, όπως το νηπιαγωγείο.

Ο Piaget (1970) χαρακτηρίζει τη προσχολική ηλικία προεγνωσιολογική περίοδο, κατά την οποία κάνει την εμφάνισή της η συμβολική σκέψη. Τα παιδιά, κατά τη διάρκεια της προεγνωσιολογικής περιόδου εσωτερικεύουν τις πράξεις που είχαν αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια της αισθησιοκινητικής περιόδου.

Πλούσια είναι και η ανάπτυξη και ο έλεγχος των λεπτών κινήσεων. Τα αυθόρμητα ζωγραφικά σχέδια παρουσιάζουν την εξής αναπτυξιακή πορεία:

- από προσχηματικό στάδιο (συμβολικές αναπαραστάσεις που χρησιμοποιεί το παιδί για να εκφράσει κάτι που έχει σκεφτεί)
- πρώιμο σχηματικό στάδιο (το παιδί επιχειρεί να απεικονίσει κάτι που έχει δει, αλλά ατελώς. Συνήθως ζωγραφίζει το ανθρώπινο

πρόσωπο, στο οποίο προσθέτει τα χαρακτηριστικά του προσώπου, αλλά όχι στη σωστή θέση)

- επεξεργασμένο σχηματικό στάδιο (απεικονίζει ολόκληρο το ανθρώπινο σώμα) (Παρασκευόπουλος, 1985).

2.1.3. Ψυχοκοινωνική Ανάπτυξη.

Από την ηλικία των τεσσάρων ετών, το παιδί αποκτά συμπαθητικά συναισθήματα. Αρέσκεται στις έγχρωμες εικόνες, τα τραγούδια και το ρυθμό. Εμφανίζει συναισθήματα ντροπής, όταν κάνει πράγματα που οι γονείς του δεν επιτρέπουν. Αυτό το γεγονός αποδεικνύει πως το παιδί ξεκινά να σχηματίζει τη συνείδησή του. Αποκτά το συναίσθημα της δικαιοσύνης και της αδικίας και πληγώνεται αν το αδικήσει κάποιος από τους γονείς του ή παιδαγωγός. Ακόμα, είναι έντονα τα συναισθήματα, θυμού, ζήλιας, πείσματος και της επιθετικότητας (Ηλιόπουλος, 1979).

Το νευρικό σύστημα του ανθρώπου έχει την ικανότητα να καταγράφει, να αποθηκεύει και να συνθέτει τις εμπειρίες του ατόμου, έτσι ώστε να παράγονται τα πιο αποτελεσματικά για την προσαρμογή σχήματα συμπεριφοράς. Με την πάροδο του χρόνου και κάτω από την επίδραση των εμπειριών που προέρχονται από το κοινωνικό περιβάλλον αναπτύσσεται ένα σύστημα βασικά σταθερών διαθέσεων, τάσεων, πεποιθήσεων, επιθυμιών, αξιών και σχημάτων προσαρμογής, που χαρακτηρίζουν το συγκεκριμένο άτομο και του χαρακτηρίζουν τη μοναδικότητα του (Μάνος, 1997).

Πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης και των σχέσεων του ατόμου προς τα πρόσωπα και τα πράγματα γύρω του διαδραματίζει η κοινωνικοποίηση. Μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, μπορεί να κρίνει και να ασκήσει έλεγχο στις πράξεις του και να

αποκτήσει διάφορα πρότυπα συμπεριφοράς, όπως είναι η μίμηση, η ταύτιση και η ενίσχυση (Παρασκευόπουλος, 1985).

Στην ηλικία των τριών με τεσσάρων ετών, τα παιδιά βρίσκονται στο εγωκεντρικό στάδιο όπως αναφέρει και η Newcombe (1996). Σε αυτή τη φάση δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι οι άλλοι ενδέχεται να βλέπουν διαφορετικά μια κοινωνική κατάσταση από ότι εκείνα.

Κατά τον Freud η ηλικία αυτή χαρακτηρίζεται ως το οιδιπόδειο στάδιο. Σε αυτό το στάδιο το παιδί αισθάνεται έντονα τις διαφορές των δυο φύλων αλλά και τη προσωπική ταυτότητα του φύλου. Η συνειδητοποίηση των διαφορών γεννά κάποιους φόβους και απογοητεύσεις που είναι ειδικοί για το κάθε φύλο (Μάνος, 1997).

Το κορίτσι, πρέπει να ξεπεράσει το αίσθημα απογοήτευσης ότι δεν έχει και δεν πρόκειται να αποκτήσει πέος. Ενώ το αγόρι πρέπει να ξεπεράσει το άγχος του για το φόβο μήπως χάσει το πέος του, δηλαδή να ξεπεράσει το άγχος ή το φόβο ευνουχισμού. Το οιδιπόδειο στάδιο μπορεί να διακριθεί σε θετικό και αρνητικό. Κατά το θετικό οιδιπόδειο σύμπλεγμα, το παιδί επιθυμεί τον γονιό του άλλου φύλου και φοβάται την εκδίκηση του γονιού του ίδιου φύλου καθώς αναπτύσσονται και επιθυμίες απομάκρυνσης ή και θανάτου του γονιού αυτού. Κατά το αρνητικό οιδιπόδειο σύμπλεγμα, το παιδί απογοητευμένο που δεν μπορεί να πετύχει τους στόχους του θετικού οιδιπόδειου, στρέφεται προς τον γονιό του ίδιου φύλου, οπότε και επιθυμεί την εξαφάνιση του γονιού του άλλου φύλου. Οι δυο μορφές του οιδιπόδειου συνυπάρχουν και τα συναισθήματα αγάπης, θυμού και φόβου παρουσιάζονται σε πολύ έντονο βαθμό. Το παιδί για να αντεπεξέλθει στις εσωτερικές του ενορμήσεις δημιουργεί φαντασίες όπου βγαίνει νικήτρια, δημιουργεί φανταστικούς συντρόφους ή ταλαιπωρείται από εφιάλτες με τέρατα και δράκους, που συμβολίζουν τον γονιό που φοβάται (Μάνος, 1997).

Κατά τον Piaget βρίσκεται στο αναπαραστασιακό ή προ των λογικών διεργασιών στάδιο, ενώ κατά τον Erikson βρίσκεται στη προσχολική ηλικία ή στην ηλικία του παιχνιδιού όπου το παιδί αισθάνεται το συναίσθημα της ντροπής ή της πρωτοβουλίας και οι πράξεις του χαρακτηρίζονται από κάποιο σκοπό (Μάνος, 1997).

Στον τομέα της συναισθηματικής ανάπτυξης, παρατηρείται μεγαλύτερη ενίσχυση του Εγώ με τάση αυτονομίας, την οποία το παιδί χειρίζεται με αδεξιότητα. Ακόμα, το παιδί χαρακτηρίζεται ως ένα ξεχωριστό άτομο, που μπορεί να έχει πείσμα, επιμονή, ανυπακοή, αρνητισμό, ανταγωνιστική διάθεση, άρνηση για κάθε περιποίηση και βοήθεια, ζηλοτυπίες, εκρήξεις θυμού, αδικαιολόγητους φόβους ή νυχτερινούς εφιάλτες. Όλες αυτές οι νέες ανεπιθύμητες αντιδράσεις ίσως να προβληματίζουν τους γονείς, που είχαν συνηθίσει να απολαμβάνουν τη παροχή φροντίδας και περιποιήσεων σε ένα εξαρτημένο βρέφος. Οι αυτονομιστικές τάσεις που χαρακτηρίζουν το παιδί, θυμίζουν τη κρίση της εφηβικής ηλικίας και για αυτόν το λόγο η νηπιακή ηλικία αποκαλείται και η πρώτη εφηβεία (Παρασκευόπουλος, 1985).

Η πλούσια και ποικίλη συμπεριφορά του νηπίου, πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής καθοδήγησης, γιατί, από τη σωστή στάση και σχέση που θα αποκτήσει το άτομο προς τα πρόσωπα και τα πράγματα του περιβάλλοντός του, θα εξαρτηθεί και ο τρόπος που θα χρησιμοποιήσει όλες του τις ικανότητες, ακόμα και τη νοημοσύνη του (Μάνος, 1997).

Στην ηλικία αυτή, η φαντασία του παιδιού γίνεται προοδευτικά συμβολική, ενώ προηγουμένως ήταν άμεση και φανερή. Η πληθώρα των παιδικών ιστοριών και παραμυθιών, δράκοι, πριγκίπισσες και ήρωες. Θεωρείται ψυχαναλυτικά ότι αντιπροσωπεύει και απευθύνεται ακριβώς στη συμβολική αναπαράσταση των απωθημένων αιμομικτικών, γονεοκτονικών και συναγωνιστικών τάσεων του παιδιού καθώς και της

τάσης του για παντοδυναμία και του φόβου του αποχωρισμού. Το νήπιο εξακολουθεί να στηρίζεται συναισθηματικά στη μητέρα του, αλλά επεκτείνει τις σχέσεις του με άλλα πρόσωπα όπως ο πατέρας, αξιοποιώντας την ευκαιρία να προχωρήσει από τη μητέρα προς την ευρύτερη κοινότητα (Μάνος, 1997).

Τελικά, η αγάπη των γονιών μεταξύ τους και προς το παιδί, η αγάπη του παιδιού προς τους γονείς, η ανάγκη του παιδιού για εξάρτηση, που προϋποθέτει κανείς γονιός να μην πεθάνει και ο μηχανισμός της ταυτοποίησης, βοηθούν το παιδί να λύσει το οιδιπόδειο και να βγει από τη φάση αυτή (Μάνος, 1997).

Φυσικά, η ήρεμη και ισορροπημένη αντιμετώπιση από μέρους των γονιών όλων των εκδηλώσεων αγάπης και ερωτισμού ή θυμού και επιθετικότητας του παιδιού θα επιτρέψει την αρμονική σύζευξη των αισθημάτων αυτών, την πετυχημένη λύση του οιδιπόδειου και τη δημιουργία ενός υπερεγώ, που το χαρακτηρίζει καλοήθεια και σταθερότητα (Μάνος, 1997).

2.2. Αντιλήψεις για την Φιλία.

Η φιλία είναι μια από εκείνες τις αξίες που εξελίσσεται παράλληλα με την ανάπτυξη του ατόμου. Η φιλία, σύμφωνα με την Κριαρά (2003) είναι

α) η αμοιβαία συμπάθεια, εκτίμηση, αγάπη ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα άτομα που δε στηρίζεται ούτε σε δεσμό αίματος ούτε σε ερωτική έλξη,

β) ευνοϊκή διάθεση προς κάποιον και

γ) συμπάθεια προς κάποιον.

Τα παιδιά πρέπει να αρχίσουν να την μαθαίνουν από πολύ μικρή ηλικία ακόμα και αν στις πρώτες φάσεις της ζωής τους βιώνουν μόνο ορισμένα ψήγματα φιλίας τα οποία αποκτούν υπόσταση καθώς εκείνα μεγαλώνουν. Η ανιδιοτέλεια, η γενναιοδωρία, η αμοιβαία εμπιστοσύνη, η διάρκεια είναι χαρακτηριστικά της αληθινής φιλίας και δεν συμβαδίζουν με τον εγωκεντρισμό και τις συνεχείς αλλαγές στη διάθεση που είναι απαραίτητες ιδιότητες της παιδικής ηλικίας (Pons & Gonzalez, 2002).

Άλλοι επιστήμονες θεωρούν ότι η φιλία είναι το να είναι κανείς φίλος άλλου, ή αμοιβαία αγάπη από εκτίμηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους, οικειότητα (Γεωργοπαπαδάκος, 1980).

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι το να έχεις καλές διαθέσεις απέναντι σ' έναν άνθρωπο, να αισθάνεσαι στοργή για αυτόν, να επιζητάς τη συντροφιά του και να θέλεις την ευτυχία του (Παπανούτσος, 1984).

Ο Μπαμπινιώτης (2005) ορίζει τη φιλία ως τη σχέση μεταξύ φίλων, τον δεσμό αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης χωρίς ερωτικό πόθο, που ενώνει δυο ή περισσότερα μη συγγενικά πρόσωπα.

Ακόμα, χαρακτηρίζεται ως ευνοϊκή διάθεση και η σχέση ειρηνικής συνύπαρξης και αλληλεγγύης.

Ενώ ο Hartup (1978) την ορίζει ως τη δυαδική, εθελοντική, ευαίσθητη και αμοιβαία σχέση, κατά την οποία ένα πρόσωπο διατηρεί επαφή με ένα άλλο και μοιράζεται το ενδιαφέρον, την αγάπη, τη φροντίδα και την ανταλλαγή γνώσεων (Αυγητίδου, 1997).

Τα παιδιά έχουν ανάγκη τις φιλικές σχέσεις προκειμένου να αισθάνονται ευτυχισμένα και να μεγαλώσουν σε υγιείς βάσεις (Newcombe, 1996). Επιπλέον, η φιλία είναι μια μορφή αγάπης και ως τέτοια, βρίσκεται πάντα σε συνεχή εξέλιξη. Αφορά μια διαδικασία που ξεκινάει, προχωράει και δεν φτάνει ποτέ στην τελειότητα αν και έχει κλίση προς αυτήν. Δεν έχει τόσο πολύ να κάνει με το «είμαι φίλος» όσο με το «γίνομαι φίλος», με την έννοια ότι κάθε φορά γίνομαι όλο και περισσότερο φίλος. Επίσης όπως κάθε μορφή αγάπης, μπορεί να σβήσει, παρόλο που από τη φύση της έχει την τάση να διαρκεί. Η φιλία μπορεί να διαστρεβλωθεί αν οι φίλοι κάνουν πράγματα αντίθετα με τα έμφυτα χαρακτηριστικά της (Pons & Gonzalez, 2002).

Η φιλία στην παιδική ηλικία βάζει απλώς τις βάσεις της. Οι παιδικές φιλίες χαρακτηρίζονται από μεταβλητότητα διότι γεννιούνται σε εντελώς ευκαιριακές καταστάσεις και αλλάζουν σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες αυτών των καταστάσεων (Pons & Gonzalez, 2002).

Η φιλία σχετίζεται αρκετά με τη συμμετοχή στις κοινωνικές δραστηριότητες , αλλά διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό. Συνήθως εννοούμε τη φιλία, σαν τη συνεργασία δύο ατόμων η οποία σχετίζεται και με τη ψυχολογική τους σύνδεση και την εμπιστοσύνη που δείχνουν μεταξύ τους. Η αλήθεια είναι ότι μπορούμε να αλληλεπιδρούμε και να κάνουμε παρέα με πολλά άτομα χωρίς να έχουμε στενούς φίλους (Smith& Cowie, 1991).

Οι περισσότερες κοινωνικές σχέσεις των παιδιών έξω από την οικογένεια είναι οι φίλοι του. Με τη πάροδο του χρόνου, η αντίληψη του παιδιού για το θέμα της φιλίας αλλάζει. Στη προσπάθεια κατανόησης των παιδικών αντιλήψεων, οι ερευνητές χρησιμοποιούν τη συνέντευξη ή παρουσιάζουν υποθετικά διλήμματα στα παιδιά και κάνουν ερωτήσεις πάνω σε αυτά τα διλήμματα (Mussen και συν., 1990).

Κατά τον Hartup (1978) οι φιλίες συμπεριλαμβάνουν τη διατήρηση της επαφής με ένα άλλο πρόσωπο καθώς και το μοίρασμα της αγάπης, ενδιαφέροντος, φροντίδας και ανταλλαγής γνώσεων. Οι φιλίες περιορίζονται στις δυαδικές σχέσεις, έχουν ευαίσθητη φύση ενώ μπορούν να αλλάξουν όσον αφορά τα χαρακτηριστικά τους, χωρίς απαραίτητα να διακοπούν (Αυγητίδου, 1997).

Τα μικρά παιδιά ορίζουν έναν φίλο «σαν κάποιον που τους μοιάζει», γιατί οι φιλίες είναι αυθόρμητες και περισσότερο ευαίσθητες από άλλα μόνιμα δεσίματα όπως με τους γονείς, τα αδέρφια και άλλους συγγενείς. Μελέτη για την αντίληψη της φιλίας σε παιδιά 3-7 ετών έδειξε ότι τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της για τα παιδιά είναι οι κοινές δραστηριότητες (τα παιδιά κάνουν πράγματα μαζί), η στοργή (ομοιότητα και ενδιαφέρον του ενός για τον άλλον), η υποστήριξη (μοίρασμα και βοήθεια) και σ' ένα μικρότερο βαθμό η εγγύτητα (τα παιδιά μένουν κοντά ή πηγαίνουν στο ίδιο σχολείο) (Papalia, 1995).

2.3. Η Σημασία της Φιλίας.

Η φιλία αναπτύσσεται καθώς οι άνθρωποι μεγαλώνουν. Στην ηλικία των 3 ετών, όπου τα παιδιά ξεκινούν να έχουν φίλους, συνηθίζουν να παίζουν παραπλεύρως ή το ένα κοντά στο άλλο. Τόσο με την φιλία όσο και με τις συχνές αλληλεπιδράσεις με άλλα παιδιά, τα μικρά παιδιά μαθαίνουν πως να είναι κοντά στους άλλους. Επιπλέον, μαθαίνουν τη σημασία της φιλίας, έχοντας φίλους, μαθαίνουν πως να λύνουν τα προβλήματα μέσα στις σχέσεις, πως να βάζουν τον εαυτό τους στη θέση του άλλου (empathy), βλέπουν νέους τρόπους συμπεριφοράς και «διδάσκονται» νέες αξίες (Papalia, 1995).

Αν και η αξία της φιλίας δεν μπορεί να μετρηθεί επιστημονικά με πειράματα, ωστόσο πολλά στοιχεία αποδεικνύουν ότι η φιλία είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την υγιή ανάπτυξη του ατόμου. Σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά ηλικίας 3 με 4 ετών έχουν ανάγκη τις φιλικές σχέσεις και παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή τους (Smith & Cowie, 1991).

Στην έρευνα του Field (1984) που έγινε σε έναν Αμερικάνικο παιδικό σταθμό, 28 παιδιά ήταν από μικρά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Όταν τα 14 από αυτά έφυγαν από τον παιδικό σταθμό για 2 εβδομάδες, εμφάνισαν επιθετική συμπεριφορά, αρνητισμό, σύνχυση και ξεκίνησαν το φανταστικό παιχνίδι. Αυτές οι συμπεριφορές ίσως ήταν λόγω του άγχους τους που θα περίμεναν να πάνε σε νέο παιδικό σταθμό, αλλά και επειδή αποχωρίστηκαν τους συνομηλίκους τους. Ο Field προσθέτει ότι τα παιδιά που έμειναν στο νηπιαγωγείο, ήταν ταραγμένα και αυτό θα μπορούσε να είναι η απόδειξη της θλίψης τους για τους φίλους που έχασαν (Smith & Cowie, 1991).

Σε μια άλλη έρευνα που έγινε από τους Mc Guire και Weisz (1982) τα μοναχικά παιδιά συγκρίθηκαν με παιδιά που είχαν φίλους και παρατηρήθηκε πως τα παιδιά που είχαν φίλους ήταν συνήθως

περισσότερο βοηθητικά και γενναιόδωρα, ενώ παράλληλα είχαν υψηλότερα ηθικά ιδανικά. Οι Janice Nelson και Frances Aboud (1985) υποστηρίζουν πως η φιλία έχει τη δυνατότητα να συνεισφέρει στη προκοινωνική συμπεριφορά και την ηθική (Hoffman και συν. 1994).

Όταν επιλέγουν φίλους, τα περισσότερα παιδιά επιλέγουν συνομηλίκους με τους οποίους έχουν κάποια κοινά στοιχεία. Οι φίλοι είναι συνήθως της ίδιας ηλικίας, του ίδιου φύλου και έχουν το ίδιο πολιτιστικό υπόβαθρο. Συχνά έχουν παρόμοια ενδιαφέροντα, στάσεις και χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Αν για παράδειγμα κάποιο παιδί είναι ντροπαλό, ο φίλος που θα επιλέξει θα είναι και εκείνος ντροπαλός (Hartup, 1983). Όσο μεγαλύτερα είναι τα παιδιά, τόσο πιο στενές είναι οι φιλίες τους και τόσο περισσότερο συνδέονται οι προσωπικότητες και οι στάσεις τους (Hoffman, 1994).

Σύμφωνα με τους Asher και Parker (1991) οι φιλικές σχέσεις εξυπηρετούν 7 σημαντικές λειτουργίες:

- καλλιεργούν την ανάπτυξη της συναισθηματικής ικανότητας, βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν δεξιότητες για τη διαχείριση των συναισθημάτων τους και ερμηνεία των προσωπικών τους συναισθηματικών εμπειριών.
- υποστηρίζουν το εγώ του παιδιού και ισχυροποιούν τη προσωπικότητά του, ενώ παράλληλα βοηθούν τα παιδιά στη διατήρηση της ικανής, ελκυστικής και άξιας εικόνας του εαυτού τους.
- εξασφαλίζουν την συναισθηματική ασφάλεια και τους δίνουν την ευχέρεια να αντιμετωπίσουν νέες και ενδεχόμενες επικίνδυνες καταστάσεις.
- εξασφαλίζουν τις στενές σχέσεις και τη στοργή.

- εξασφαλίζουν τη καθοδήγηση και τη βοήθεια στις δύσκολες στιγμές, κάποιες φορές με τη μορφή της αισθητής βοήθειας (χρόνος, ενέργεια, υλικές πηγές) και κάποιες φορές ,με τη μορφή της εποικοδομητικής κριτικής ή συμβουλής.
- μέσα από την εμπιστοσύνη και τη διαθεσιμότητα που οι φιλικές σχέσεις προσφέρουν στα παιδιά την αίσθηση ότι συνδέονται με ένα έμπιστο άτομο.
- εξασφαλίζουν τη παρέα και το πνευματικό κίνητρο.

Οι Parker και Asher (1987) υποστηρίζουν πως τα οφέλη της φιλίας εξηγούν το λόγο που τα παιδιά τα οποία δεν είναι αποδεκτά από τους συμμαθητές τους αλλά έχουν κάποιο φίλο από άλλες τάξεις ή από τη γειτονιά τους, είναι προστατευμένα από τις αρνητικές συνέπειες της απόρριψης από τους συνομηλίκους τους (Hoffman και συν. 1994).

Ακόμα, ίσως τα παιδιά που δεν έχουν φίλους , μειονεκτούν σε τόσο μεγάλο βαθμό κοινωνικά, ώστε παρουσιάζουν διαταραχές στη συμπεριφορά τους ή ίσως τα παιδιά με κοινωνικές και συναισθηματικές διαταραχές, δεν μπορούν να διατηρήσουν φιλικές σχέσεις. Οι ερευνητές δεν είναι σίγουροι σχετικά με το ποια είναι η αιτία και ποιο το αποτέλεσμα (Hoffman και συν. 1994).

2.4. Βασικά Μοντέλα και Θεωρίες Μελέτης των Κοινωνικών Σχέσεων.

2.4.1. Γνωστικό και Εξελικτικό Μοντέλο.

Τη δεκαετία του 1980, έγιναν πολλές έρευνες που βασίζονταν στο γνωστικό και εξελικτικό μοντέλο. Οι ερευνητές αυτής της εποχής κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι σχέσεις των παιδιών ήταν επιφανειακές και προσωρινές σε μεγάλο βαθμό και παράλληλα, υποστηρίζουν πως οι φιλικές σχέσεις που σχηματίζονταν είχαν ως στόχο την ικανοποίηση των προσωπικών τους συμφερόντων (Αυγητίδου, 1997).

Για παράδειγμα, σε μια έρευνα που έγινε από τους Bigelow και La Gaipa το 1980, τα παιδιά είπαν ότι για εκείνα φίλος είναι κάποιος που μπορούσε να μοιραστεί μαζί τους κοινές δραστηριότητες, που τους βοηθούσε όταν το χρειάζονταν και έμενε κοντά τους (Smith & Cowie, 1991).

Η Αυγητίδου (1997) υποστηρίζει σύμφωνα με δικιές της μελέτες, έφτασε στο συμπέρασμα ότι οι σχέσεις των παιδιών στη προσχολική ηλικία, εκφράζονται χωρίς έμφαση στην αλληλεξάρτηση, την οικειότητα και τους συναισθηματικούς δεσμούς.

2.4.2. Εθνολογικό και Ερμηνευτικό Μοντέλο.

Οι έρευνες που βασίζονται στο ερμηνευτικό μοντέλο μελέτησαν τις διαδικασίες ανάπτυξης σχέσεων και στη περιγραφή και κατανόηση των χαρακτηριστικών αυτών των διαδικασιών ανάπτυξης. Οι Corsaro (1981) και Rizzo (1989) υποστηρίζουν, αντίθετα με τους ερευνητές που υποστηρίζουν το γνωστικό και εξελικτικό μοντέλο, ότι οι φιλίες είναι δυνατό να δημιουργηθούν κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας (Αυγητίδου,1997).

Χαρακτηριστικά των σχέσεων αυτών που μελέτησαν οι Corsaro και Rizzo είναι η οικειότητα, η προσέγγιση, η εκμυστήρευση και το μοίρασμα. Αυτά τα χαρακτηριστικά θεωρούνται σημαντικά, εξαιτίας της σχέσης μεταξύ της κοινωνικής γνώσης και του περιβάλλοντος του παιδιού (Αυγητίδου, 1997).

Σημαντικό είναι βέβαια και το συμπέρασμα μιας μελέτης του Corsaro (1981) που έδειξε ότι τα περισσότερα παιδιά είχαν πολλούς φίλους, αλλά λίγα είχαν στενούς φίλους. Ο Rizzo (1989), σημείωσε πώς οι οικολογικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως ο ορισμός των παιδιών στα θρανία από τον παιδαγωγό, μπορούν να επηρεάζουν την ανάπτυξη και τη δημιουργία φιλικών σχέσεων (Αυγητίδου,1997).

Πίνακας 1.

Μια γενική ταξινόμηση των χαρακτηριστικών του γνωστικού-εξελικτικού και του εθνογραφικού-ερμηνευτικού μοντέλου.

Διαφορές & ομοιότητες	Γνωστικό & εξελικτικό	Εθνογραφικό & ερμηνευτικό
Λογική	Απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων είναι η ικανότητα του παιδιού να αντιλαμβάνεται την άποψη του άλλου.	Το πολιτισμικό πλαίσιο, το συγκεκριμένο πλαίσιο ανάπτυξης, τα ατομικά χαρακτηριστικά και η ενεργητική εσωτερίκευση αυτών όλων αποτελούν σημαντικούς παράγοντες ανάπτυξης των κοινωνικών σχέσεων.
Στόχοι	Να περιγράψουν και να κατανοήσουν τις αντιλήψεις των παιδιών για τις κοινωνικές τους σχέσεις σε μια εξελικτική-αναπτυξιακή προοπτική.	Να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά και τις διαδικασίες σχηματισμού και εξέλιξης των κοινωνικών σχέσεων στα άμεσα (συνομήλικοι, τάξη) και έμμεσα (πολιτισμικά, κοινωνικά) πλαίσια ανάπτυξής τους, συμπεριλαμβανομένου του πλαισίου της ίδιας της σχέσης.
Προσέγγιση	Εξελικτική προσέγγιση. Κοινωνικές και γνωστικές θεωρίες.	Ερμηνευτική προσέγγιση. Κατανόηση του νοήματος που δίνουν οι συμμετέχοντες.
Μέθοδοι	Συνεντεύξεις ή συζητήσεις βασισμένες σε υποθετικές ιστορίες. Η παρατήρηση χρησιμοποιείται σπάνια και δειγματοληπτικά.	Μακροχρόνιες, επιτόπιες παρατηρήσεις με στόχο την εμβάθυνση στις καταστάσεις και την κατανόηση του νοήματος που έχουν οι σχέσεις για τα ίδια τα παιδιά. Συνεντεύξεις, ανοιχτές ή ημιδομημένες με τους συμμετέχοντες.
Αποτελέσματα	Μια περιγραφή της αλλαγής των αντιλήψεων και των χαρακτηριστικών της φιλίας σε εξελικτικά στάδια. Δήλωση της ανικανότητας	Γνώση των διαδικασιών συνεργατικής δόμησης της φιλίας. Σύνδεση των αντιλήψεων των παιδιών με συγκεκριμένους τρόπους

	των παιδιών να στοχαστούν για τις κοινωνικές τους σχέσεις. Μη αναφορά σε συγκεκριμένα πλαίσια.	συμπεριφοράς στις κοινωνικές σχέσεις. Διαπίστωση της δυνατότητας των παιδιών να αναπτύξουν πρώιμες σχέσεις με τους συνομηλίκους τους.
Αλληλοσχετίσεις	Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας έχουν αρχίσει να αποδέχονται τη σημασία του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου στην ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων.	Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας αποδέχονται την εξελικτική διαφοροποίηση στο χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων, αλλά χρησιμοποιούν το πλαίσιο ως βασικό παράγοντα κατανόησης της εξέλιξης αυτής.

Πηγή:

Σοφία Αυγητίδου (1997) Οι κοινωνικές σχέσεις και η παιδική φιλία στην προσχολική ηλικία.

2.5. Χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας των νηπίων.

Μελέτες κατέδειξαν ότι τα παιδιά με υψηλό δείκτη αλτρουιστικών πράξεων είναι εκείνα που εκφράζουν άνετα τα συναισθήματα τους, είναι σε υψηλό βαθμό κοινωνικά, έχουν ανεπτυγμένη αυτοπεποίθηση και παρουσιάζουν ευκολία κοινωνικής και συναισθηματικής προσαρμογής (Κακαβούλης, 1999).

Τα διάφορα ατομικά χαρακτηριστικά ενός προσώπου όπως είναι το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικό -οικονομικό επίπεδο, το μέγεθος της οικογένειας και η σειρά γέννησης, επηρεάζουν την αλτρουιστική συμπεριφορά. Συγκεκριμένα ενώ τα στοιχεία αυτά δεν αναφέρονται σε ψυχολογικές λειτουργίες ή μηχανισμούς επηρεάζουν άμεσα την ανάπτυξη και εκδήλωση της αλτρουιστικής συμπεριφοράς όπως είναι οι γνωστικές ικανότητες και οι συναισθηματικές αντιδράσεις ή άλλα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και αποτελούν στοιχεία τα οποία έχουν έμμεση περισσότερο σχέση με την συμπεριφορά αυτή. Ωστόσο, ο ρόλος τους είναι σημαντικός γιατί συνδέονται με διαδικασίες κοινωνικοποίησης του παιδιού (Κακαβούλης, 1999).

2.5.1. Συναισθηματική Εκφραστικότητα.

Τα μικρά παιδιά που έχουν σε υψηλό βαθμό την ικανότητα και τη διάθεση να εκφράζονται και επομένως να εκδηλώνουν τα συναισθήματά τους (συναισθηματική εκφραστικότητα), παρουσιάζουν και μεγαλύτερη ευκολία να πλησιάζουν άλλα πρόσωπα και να προσφέρουν βοήθεια. Σε βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας έχει βρεθεί ότι η τάση να εκδηλώνουν τα συναισθήματά τους κυρίως τα θετικά συνδέεται με αυθόρμητες πράξεις αγάπης των παιδιών αυτών προς τους συνομήλικους τους (Κακαβούλης, 1999).

2.5.2. Κοινωνικότητα και Ομαδικότητα.

Η κοινωνικότητα και η ομαδικότητα είναι επίσης χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των παιδιών που έχουν την τάση να προβαίνουν σε αλtruιστικές πράξεις σε πρόσωπα του περιβάλλοντος τους. Παιδιά προσχολικής ηλικίας που είναι σε υψηλό βαθμό κοινωνικά, έχουν δηλαδή ευκολία στο να συνάπτουν σχέσεις με συνομηλικούς τους και θέλουν να εντάσσονται σε ομάδες παιχνιδιού και συντροφιάς, είναι πιο πρόθυμα να εκδηλώνουν την αυθόρμητη αγάπη τους, να προσφέρουν βοήθεια και να μοιράζονται τα πράγματά τους με άλλα παιδιά, συγκρινόμενα με τα παιδιά που έχουν σε χαμηλότερο βαθμό την τάση ν' ανοίγονται κοινωνικά προς τους άλλους και να σχηματίζουν παρέες. Τα παιδιά με χαμηλό επίπεδο κοινωνικότητας δεν έχουν την ευκολία να είναι αυθόρμητα στη παροχή βοήθειας προς τ' άλλα παιδιά και δύσκολα αρνούνται την παροχή βοήθειας όταν τους ζητείται. Ακόμα, τα παιδιά που παρουσιάζουν αλtruιστική συμπεριφορά σε υψηλά επίπεδα

παρουσιάζουν αυξημένα και ορισμένα χαρακτηριστικά που έχουν σχέση με την κοινωνική και συναισθηματική τους προσαρμογή. Κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι: η ανθεκτικότητα του εγώ, η αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς, η ικανότητα αλληλεπίδρασης, η δημοτικότητα, η αυτοεκτίμηση και η δύναμη του εγώ (Κακαβούλης, 1999).

Σε μελέτη που έγινε σε παιδιά νηπιαγωγείου, διαπιστώθηκε ότι τα νήπια που είχαν αξιολογηθεί είχαν σε υψηλό επίπεδο την τάση να βοηθούν, να συνεργάζονται, να ενδιαφέρονται για ηθικά θέματα και να είναι ευγενικά προς τα άλλα παιδιά, είχαν και υψηλό δείκτη ανθεκτικότητας του εγώ, της ικανότητας δηλαδή να συνέρχονται μετά από μια οδυνηρή εμπειρία και υψηλό δείκτη αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς τους δηλαδή της ικανότητας τους να αναβάλλουν την ικανοποίηση μιας άμεσης ευχαρίστησης. Επιπροσθέτως διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν κοινωνική προσαρμογή και δύναμη αντιμετώπισης προβλημάτων στην ηλικία των τεσσάρων ετών, δείχνουν αλτρουιστική συμπεριφορά, τάση δηλαδή να μοιράζονται και να προσφέρουν προσωπικά τους πράγματα (Κακαβούλης, 1999).

2.5.3. Επιβολή.

Επιβολή είναι η τάση του παιδιού να έχει δυναμική παρουσία ανάμεσα στα άλλα παιδιά, να επιβάλλεται, να διεκδικεί και να υπεραμύνεται του εαυτού του, είναι επίσης ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που σχετίζεται με την αλτρουιστική συμπεριφορά. Παιδιά προσχολικής ηλικίας που έχουν την τάση να κυριαρχούν στις παρέες τους, να διεκδικούν πράγματα από άλλα παιδιά και να

προστατεύουν τα δικά τους, είναι εκείνα που δείχνουν συγχρόνως σε υψηλό βαθμό αυθόρμητη αγάπη σε άλλους.

Οι διάφορες μορφές της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς έχουν διαφορετική ψυχολογική σημασία για κάθε πρόσωπο και είναι πιθανόν να εκτελούνται για διαφορετικό λόγο κάθε φορά. Η ευκολία με την οποία εκτελείται μια αλtruιστική πράξη φαίνεται τελικά ότι εξαρτάται κυρίως από:

A) Την ικανότητα του παιδιού να προσεγγίζει τους άλλους.

B) Την ευχέρειά του να εκφράζει τα συναισθήματά του.

Γ) Την δύναμη να επιβάλλεται.

Δ) το βαθμό που ανοίγεται προς τους άλλους και εντάσσεται στην ομάδα των ομήλικων (Κακαβούλης, 1999).

2.6. Η Ποιότητα και τα Χαρακτηριστικά της Παιδικής Φιλίας στη Προσχολική Ηλικία.

Προκειμένου να εξετάσουμε την ποιότητα των σχέσεων φιλίας μεταξύ των μικρών παιδιών, πρέπει να επισημάνουμε δύο σημεία. Το πρώτο αφορά την σημασία των φιλικών σχέσεων για τα ίδια τα παιδιά και το δεύτερο αφορά το παιδί που κάνει καινούργιους φίλους. Τα παιδιά τριών έως τεσσάρων ετών δεν εκφράζουν λεκτικά το πως κατανοούν τη φιλία ή τι εκτιμούν στις φιλίες τους. Αυτό συμβαίνει διότι δεν έχουν επίγνωση της ποιότητας των σχέσεων τους με τους φίλους τους. Αν ερωτηθούν το πιο πιθανό είναι να πουν «παίζουμε μαζί» (Dunn, 1999).

Η Dunn (1999) αναφέρει ότι οι ατομικές διαφορές επηρεάζουν την ποιότητα των φιλικών σχέσεων μεταξύ μικρών παιδιών. Έτσι, παρατηρείται μεγάλη ποικιλία στην ποιότητα των φιλικών σχέσεων των παιδιών όπως συμβαίνει και στις φιλικές σχέσεις των ενηλίκων.

Παράλληλα, ο Damon (1995) αναφέρει πως για το παιδί προσχολικής ηλικίας, αρκεί η αγάπη των φίλων και η ταύτιση μαζί τους, ώστε να είναι έντιμο και να μοιράζεται μαζί τους πράγματα. Αντίστροφα, δεν συμπεριφέρεται έντιμα και δεν θέλει να μοιράζεται πράγματα με άτομα που δεν συμπαθεί.

Η εντιμότητα, εκφράζεται μεταξύ των παιδιών με τη καλοσύνη που τους δείχνουν, αλλά παράλληλα, είναι ένα μέσο για να ικανοποιηθούν οι ευχές και οι επιθυμίες του. Οι προκαταρκτικές παιδικές ιδέες που σχετίζονται με την αμοιβαιότητα και την ισότητα, εξειδικεύονται μέσα από τις φιλικές σχέσεις (Damon, 1995).

Ο Werner (1995) υποστηρίζει πως η φιλία και η δικαιοσύνη συγχέονται στη κοινωνική εμπειρία του παιδιού, αλλά καθώς αναπτύσσεται το παιδί αυτές οι έννοιες διαφοροποιούνται και εξειδικεύονται. Για το παιδί, η φιλία είναι μια σχέση ανάμεσα σε

ανθρώπους και χαρακτηρίζεται από συμπάθεια, που μπορεί να μορφοποιηθεί πολλές φορές. Μια από αυτές τις μορφές που μπορεί να πάρει η φιλία είναι η δημιουργία κοινωνικών δεσμών και η συντροφικότητα (Damon, 1995).

Σε μια μικρή μελέτη του πανεπιστημίου Clark που έγινε στο Weinstock το 1976, παρατηρήθηκε ότι μια φιλική σχέση μπορεί να τερματιστεί από κάποια αρνητική υλική ή και σωματική πράξη, όπως για παράδειγμα η κλοπή ενός παιχνιδιού, το ξύλο ή η άρνηση του μοιράσματος. Επομένως, οι φιλικές σχέσεις στην ηλικία μεταξύ 3 και 4 ετών, αποδείχθηκε από την έρευνα ότι σχηματίζονται και τερματίζονται με ευκολία και η σχέση δεν θεωρείται πως θα είναι μακροχρόνια και μόνιμη. Παράλληλα όμως, αναγνωρίζουν πως η αμοιβαία εμπιστοσύνη αποτελεί καθοριστικό στοιχείο της φιλίας και επιβεβαιώνεται όταν υπάρχει αμοιβαίο ενδιαφέρον και ανταπόκριση στις ανάγκες και επιθυμίες του άλλου. Γενικά, οι προσωπικές ποιότητες, που κάποια παιδιά επιθυμούν για τη φιλία, φαίνεται πως είναι οι ποιότητες που θα βοηθήσουν την αμοιβαία αλλαγή βοήθειας, που θεωρείται σημαντική για την ηλικιακή ομάδα που ερευνούμε (Damon, 1995).

2.6.1. Οικειότητα και Εκμυστήρευση.

Η Αυγητίδου (1997), αναφέρει μια έρευνα του Gottman (1986, 1983) σε παιδιά ηλικίας 4 ετών. Ο Gottman, κατέγραψε αυθόρμητες τους συζητήσεις κατά τις οποίες τα παιδιά εκμυστηρεύονταν στους φίλους τους, τα προβλήματα και τους φόβους τους, τους υποστήριζαν σε συναισθηματικό επίπεδο, ενώ παράλληλα προσπαθούσαν να βρουν λύσεις στα προβλήματα αυτά. Ο Gottman, τόνισε πως εξαιτίας της ανεπάρκειας των αναγκαίων ικανοτήτων των παιδιών για την επίλυση

των προβλημάτων που προκύπτουν από αυτού είδους τις συζητήσεις, τέτοια φαινόμενα εκμυστήρευσης είναι αραιά στην ηλικιακή ομάδα των 3 με 6 ετών.

2.6.2. Αστεϊσμοί, Κουτσομπολιό και Αυτοέκφραση.

Οι δυάδες φίλων διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους στον βαθμό στον οποίο χρησιμοποιούν τα αστεία. Μελέτες κατέδειξαν ότι τα αστεία των παιδιών με τους φίλους τους συχνά χαρακτηρίζονται από ποικιλία στις ρίμες, τον επιτονισμό και τα σχήματα λέξεων. Τα λογοπαίγνια αποτελούν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των σχέσεων των παιδιών με τους φίλους για τους οποίους τρέφουν θετικά συναισθήματα (Garvey, 1984).

Το κουτσομπολιό και η αυτοαποκάλυψη αποτελούν επίσης σημαντικά χαρακτηριστικά μιας φιλικής σχέσης. Μεταξύ φίλων ηλικίας τριών ή τεσσάρων ετών το κουτσομπολιό συνιστά προεξάρχουσα παράμετρο της σχέσης τους. Συχνά, τα σχόλια των μικρών παιδιών αναφέρονται σε άλλα παιδιά και χαρακτηρίζονται από έναν έντονα αρνητικό, κριτικό και κοροϊδευτικό τόνο, ενώ συχνά χρησιμοποιείται και η προσωπική αντωνυμία «εμείς» (Dunn, 1999).

Συνήθως, στους διάλογους με τους φίλους τους, τα μικρά παιδιά επιδιώκουν να συμφωνήσουν στο ότι «εμείς» είμαστε διαφορετικοί από αυτόν που αποτελεί το στόχο του κουτσομπολιού. Οι διάλογοι ενισχύουν την αλληλεγγύη μεταξύ των φίλων (Dunn, 1999).

Μελέτες των φιλικών σχέσεων μεταξύ μικρών παιδιών που έγιναν από τον Howes (1992) έδειξαν ότι φίλοι ηλικίας τεσσάρων ετών χρησιμοποιούν περισσότερο την αυτοαποκάλυψη απ' ότι φίλοι άλλων ηλικιών. Επιπροσθέτως, οι πιθανότητες να παρουσιαστούν εκδηλώσεις αυτοαποκάλυψης σε δυάδες παιδιών που είναι φίλοι για μεγάλο χρονικό

διάστημα, είναι μεγαλύτερες από τις πιθανότητες να παρουσιαστούν εκδηλώσεις αυτοαποκάλυψης μεταξύ «πρόσφατων φίλων» (Dunn, 1999).

2.6.3. Συγχρονισμός της Συμπεριφοράς, στις Κοινές Δραστηριότητες με τους Φίλους.

Η Αυγητίδου (1997) αναφέρει στο βιβλίο της πως ο Gottman (1986) πίστευε πως τα παιδιά μπορούν να ξεκινήσουν μαζί μια δραστηριότητα, με δυο τρόπους :

- βρίσκουν μια κοινή δραστηριότητα
- εξερευνούν τις διαφορές και τις ομοιότητες τους.

Δυο παιδιά, έχουν καλές σχέσεις, όταν συγχρονίζονται σε μεγάλο βαθμό όταν παίζουν. Το συγχρονισμένο παιχνίδι μεταξύ των φίλων, απαιτεί τη διαχείριση του βαθμού διαφωνίας, τη συχνότητα της συμφωνίας έναντι αυτής της διαφωνίας και τη συνεχή μετατόπιση από τη προσωπική άποψη, στην άποψη του άλλου.

Κατά τον Gottman (1986), όταν στο παιχνίδι υπήρχε συγχρονισμός, τα παιδιά μάθαιναν να κυριαρχούν στα συναισθήματά τους, να ανακαλύπτουν τον εαυτό τους αλλά και να αποκαλύπτονται στους άλλους. Έτσι, αυτοί οι φίλοι ηλικίας 3 έως 6 ετών παρουσίασαν ένα κλίμα συμφωνίας και σταθερότητας πριν από την αναμενόμενη ηλικία (Αυγητίδου, 1997).

Η Howes (1983) υποστήριζε επίσης, ότι οι δυάδες που διατηρούσαν τη φιλία τους για μακρά χρονική περίοδο, είχαν περισσότερο πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους. Μεγάλης

σημασίας ήταν η θετική αλληλεπίδραση μεταξύ φίλων, αλλά και τα αμοιβαία αισθήματα για διάθεση εμπλοκής σε κοινές δραστηριότητες. Αυτά τα συναισθήματα, συνέβαλαν στη προώθηση της συνεχόμενης επαφής μεταξύ τους, που περιελάμβανε κοινές δραστηριότητες. Αυτά τα συναισθήματα, συνέβαλαν στη προώθηση της συνεχόμενης επαφής μεταξύ τους, που περιελάμβανε κοινές δραστηριότητες και συγχρονισμό της συμπεριφοράς τους (Αυγητίδου, 1997).

2.6.4. Αλληλεξάρτηση και Στενότητα Μεταξύ των Φίλων.

Η στενότητα μεταξύ των φίλων σχετίζεται άμεσα από την αλληλεξάρτηση που έχουν μεταξύ τους. Κατά τον Hartup (1975) τα παιδιά που έχουν αποχωριστεί τους φίλους τους είναι κακόκεφα και καταθλιμμένα. Σ' αυτές τις σχέσεις παίζει ρόλο αν τα μέλη μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των άλλων αλλά και να υποστηρίζουν τον εαυτό τους. Παρόλα αυτά, οι Maguire & Dunn (1997) υποστηρίζουν πως τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τις φιλικές τους σχέσεις ανεξάρτητα από τη μικρή τους ηλικία.

2.6.5. Έκφραση των Αλτρουιστικών Συναισθημάτων.

2.6.5.1. Μοίρασμα και Ενσυναίσθηση (empathy).

Ο Murphy (1937) περιγράφει την ενσυναίσθηση μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας ως πρωτόγονη, αφελή και παγκόσμια διότι τα παιδιά δυσφορούσαν όταν κάποιο άλλο παιδί ένιωθε δυσφορία, χωρίς όμως να προσπαθούν για να αλλάξουν αυτή τη κατάσταση.

Οι Youniss & Volpe (1978), υποστηρίζουν πως τα παιδιά θεωρούν το μοίρασμα καλή πράξη, ανεξάρτητα από τις ανάγκες του άλλου (Αυγητίδου, 1997).

2.6.5.2. Στοργή, Απόλαυση, Φροντίδα και Υποστήριξη.

Σύμφωνα με τον Kramer (1990) τα παιδιά λένε πως οι φίλοι είναι σημαντικοί για την ευχαρίστηση που προσφέρει το παιχνίδι συνεργασίας μ' ένα φίλο, για τη συντροφικότητα, την υποστήριξη και την αλληλοβοήθεια καθώς και για την στοργή που αισθάνονται στη φιλία τους. Έχει καταδειχθεί ότι οι φίλοι μπορεί να υποστηρίξουν τρίχρονα παιδιά τα οποία βιώνουν αναστάτωση στην οικογένεια. Τα μικρά παιδιά βιώνουν οικειότητα με τους φίλους τους, ο αποχωρισμός από αυτούς μπορεί να προκαλέσει θλίψη, ενώ οι φίλοι αλληλοϋποστηρίζονται σε μεταβατικές περιόδους (Dunn, 1999).

2.6.6. Αποκλειστικότητα και Σταθερότητα στις Φιλίες.

Το φύλο των παιδιών είναι ο παράγοντας εκείνος που συνδέεται με την αποκλειστικότητα στις φιλικές σχέσεις. Ο Berndt (1983) υποστηρίζει πως τα κορίτσια προτιμούν τις δυαδικές σχέσεις μεταξύ τους, ακόμα οι φιλίες τους χαρακτηρίζονται από τάση προς την αποκλειστικότητα και δεν άλλαζαν τις φίλες τους κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους. Η διατήρηση των μεταξύ τους σχέσεων εκδηλωνόταν με ισχυρές θετικές ανατροφοδοτήσεις προς τις στενές τους φίλες και αποθαρρύνοντας τις μελλοντικές τους αλληλεπιδράσεις με τα κορίτσια που δεν άνηκαν στο φιλικό τους κύκλο. Τα αγόρια, προτιμούσαν να παίζουν ομαδικά μεταξύ τους και με το πέρασμα του χρόνου, έκαναν περισσότερους φίλους.

Επίσης, συμπεριφέρονταν στα παιδιά που δεν ήταν φίλοι τους, σαν να ήταν πιθανοί τους φίλοι. Αυτή τους η συμπεριφορά, μεγάλωνε το δίκτυο των φίλων τους (Αυγητίδου, 1997).

Οι Berndt, Hawkins και Hoyle (1986) μετά από μελέτες που έκαναν διαπίστωσαν πως η σταθερότητα της φιλίας, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία (Αυγητίδου, 1997).

2.6.7. Συγκρούσεις, Ανταγωνισμός και Άσκηση Ελέγχου.

Παρατηρήσεις δείχνουν ότι οι φίλοι μαλώνουν, συγκρούονται και είναι ανταγωνιστικοί ο ένας προς τον άλλον. Ο ανταγωνισμός είναι πιο εμφανής κυρίως στα μικρά αγόρια που είναι φίλοι παρά απλώς γνωστοί (Hartup 1989). Μια άλλη έρευνα έδειξε ότι οι ατομικές διαφορές που εκδηλώνονται σε αρνητικές παραμέτρους της σχέσης, είναι λιγότερο έντονες απ' ότι οι ατομικές διαφορές που εκδηλώνονται σε θετικές παραμέτρους της σχέσης. Επιπλέον σε μια φιλική σχέση υπάρχει μικρότερη ποικιλομορφία στις εκδηλώσεις συναισθηματικής υποστήριξης (Dunn, 1999).

Οι Slomkowski και Dunn (1992) στη μελέτη τους διαπίστωσαν μεγάλες διαφορές στους τρόπους με τους οποίους τα τετράχρονα παιδιά αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις με τους φίλους τους. Σχετικές παρατηρήσεις αποκάλυψαν επίσης διαφορές μεταξύ δυάδων φίλων και ως προς την ισορροπία και την άσκηση ελέγχου στη σχέση. Αν και θεωρητικά μια φιλική σχέση χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα, σε ορισμένες φιλικές σχέσεις το ένα παιδί κυριαρχεί, ασκεί έλεγχο και επιβάλλει τη θέληση του, ενώ σε άλλες παρατηρείται μεγαλύτερη ισοτιμία (Dunn, 1999).

2.7. Σχέσεις με τους Συνομηλίκους.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ των συνομηλίκων είναι σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης του παιδιού. Οι γονείς τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης των παιδιών τους, τα αποτρέπουν να συναναστρέφονται με ορισμένα παιδιά από φόβο μήπως αποκτήσουν ανεπιθύμητα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς αυτών των παιδιών. Αντίθετα ευνοούν την επαφή των παιδιών τους με άλλα παιδιά που παρουσιάζουν θετικά στοιχεία συμπεριφοράς. Έρευνα έχει δείξει ότι η ομάδα των ομήλικων έχει αποφασιστική επίδραση, θετική ή αρνητική, στην διαμόρφωση των στάσεων, των διαθέσεων και της συμπεριφοράς των παιδιών. Τα παιδιά μιμούνται πιο πολύ την αλτρουιστική συμπεριφορά άλλων παιδιών όταν η συμπεριφορά αυτή γίνεται αντικείμενο συζήτησης μετά την παρατήρηση (Κακαβούλης, 1999).

Οι σχέσεις των παιδιών με άλλα παιδιά εκτός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα από τις εφήμερες γνωριμίες έως τις πολύ στενές φιλίες. Πιο συγκεκριμένα συμπεριλαμβάνονται δυαδικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από οικειότητα και στοργή, αδιάφορες ή λιγότερο αδιάφορες καθημερινές συναλλαγές μεταξύ συνομηλίκων αλλά και προβληματικές σχέσεις του μόνιμα επιτιθέμενου και του υφιστάμενου τη βία. Επίσης περιλαμβάνουν τη συμμετοχή σε μεγαλύτερες ομάδες συνομηλίκων. Η συμμετοχή αυτή μπορεί να είναι μικρής ή μεγάλης σημασίας. Πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά σχετίζονται με την ικανότητα τους να τα πηγαίνουν καλά στον κοινωνικό χώρο και κυρίως με τους συνομηλίκους τους. Η φιλία είναι η σχέση μεταξύ ανθρώπων που συνδέονται για έναν κοινό σκοπό. Το παιδί το οποίο δεν μπορεί να εκτιμήσει τον αμοιβαίο χαρακτήρα της φιλίας, την ανάγκη για αμοιβαία κατανόηση, την ικανότητα να μοιράζεται και να το εμπιστεύονται, δεν θα μπορέσει

πιθανότητα να διατηρήσει σταθερές φιλίες ή να το διαλέξουν για φίλο τους οι άλλοι (Herbert, 1997).

Ο Piaget (1965) υποστηρίζει ότι οι πρώιμες σχέσεις μεταξύ συνομήλικων παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών. Ορισμένοι ερευνητές ισχυρίζονται ότι οι σχέσεις μεταξύ συνομήλικων παίζουν ιδιαίτερο ρόλο σε διάφορους τομείς της ανάπτυξης συμπεριλαμβανομένων θεμελιωδών κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η ικανότητα αντιμετώπισης των συγκρούσεων ή αντίληψης της οπτικής του άλλου, η κατανόηση των κανόνων ηθικής καθώς και η διαπίστωση του ρόλου του φίλου (Dunn, 1999).

Επιπλέον έχει υποστηριχθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ συνομήλικων είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την ανάπτυξη της αντίληψης του εαυτού καθώς και ότι οι προβληματικές σχέσεις με τους συνομήλικους σχετίζονται με την παρούσα δυσπροσαρμοστικότητα του παιδιού αλλά και με αυτήν της μετέπειτα ζωής του (Dunn, 1999). Γύρω στην ηλικία των τριών ή τεσσάρων ετών οι επαφές ανάμεσα στα παιδιά γίνονται πολύ διαφορετικές. Το παιδί γίνεται ικανό να παίζει μαζί με άλλους και αργότερα να καταλαβαίνει τους κανόνες του παιχνιδιού και να μοιράζεται τους ρόλους (Mozziconacci & Girard, 1986).

Στην ηλικία των 2 έως 4 ετών τα νήπια αναπτύσσουν ιδιαίτερες ικανότητες μέσα από το παιδικό σταθμό. Το παράλληλο παιχνίδι είναι σημαντικός παράγοντας στη κοινωνικοποίηση του παιδιού ενώ παράλληλα, βρίσκεται στο στάδιο όπου έχει πλέον την ικανότητα να αντιλαμβάνεται τους άλλους (Smith & Cowie, 1991).

Οι φιλικές σχέσεις κατά τη νηπιακή ηλικία, σύμφωνα με τη Carolyn Shantz (1983) έχουν τα εξής χαρακτηριστικά :

Οι σχέσεις της παιδικής ηλικίας χαρακτηρίζονται από αμιγώς συμπεριφοριστική φιλική σχέση. Τα μικρά παιδιά παίζουν μαζί και

μοιράζονται τα παιχνίδια τους. Οι φίλοι ικανοποιούν τις ανάγκες και επιθυμίες των παιδιών αν και η σχέση τους είναι κυρίως εγωκεντρική.

Οι σχέσεις σε αυτή την ηλικία, είναι ομαλές και σύντομες. Οι παιδικές φιλίες διακόπτονται στη πρώτη διαφωνία (Hoffman, 1994).

2.7.1. Πρότυπα Συμπεριφοράς και Επιλογή Συμπαικτών και Φίλων.

Το να παίζεις με κάποιον και το να κάνεις φίλους δεν είναι το ίδιο. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά και για τους δύο σκοπούς φαίνονται ίδια. Τα παιδιά που έχουν φίλους κατευθύνουν το παιχνίδι και οι συμμαθητές τους, τους ακολουθούν. Από την άλλη, τα παιδιά που δεν έχουν φίλους συνηθίζουν να τσακώνονται με αυτά που έχουν ή μένουν αμέτοχα παρακολουθώντας τα άλλα (Papalia, 1995).

Στα παιδιά αρέσει να παίζουν με «ταίρια» που γελούν και προσφέρουν τα παιχνίδια τους ή την βοήθεια τους. Απορρίπτουν τα παιδιά που είναι επιθετικά και αγνοούν αυτά που είναι ντροπαλά ή αντικοινωνικά.

Τα παιδιά προνηπιακής ηλικίας δυσκολεύονται να μάθουν πώς να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις που προκαλούνται από θυμό. Αναφέρεται ότι τα αγόρια είναι πιο πιθανό να εξηγήσουν τα αισθήματα θυμού που έχουν ή να αντισταθούν στα παιδιά που τα προκαλούν. Αντίθετα, τα κορίτσια είναι πιο πιθανό να εκφράσουν την αποδοκιμασία από άλλα παιδιά και τα μη-δημοφιλή παιδιά να επιτεθούν ή να το πουν στη νηπιαγωγό (Fabes&Eisenberg, 1992, Asher και συν. 1979,).

Έχει διαπιστωθεί ότι η δημοτικότητα βοηθάει τα παιδιά. Τα δημοφιλή παιδιά είναι λιγότερο πιθανό να μπλέξουν σε διαμάχες που έχουν προκληθεί από θυμό γιατί υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα τα μη-

δημοφιλή παιδιά να επιτεθούν σ' αυτά ή να προσπαθήσουν να τους πάρουν ένα παιχνίδι. Επιπλέον, έχουν ένα ισχυρό πλεονέκτημα, μπορούν να απειλήσουν ότι δε θα παίξουν ή να πουν ότι δεν αγαπούν τα μη-δημοφιλή παιδιά (Papalia, 1995).

2.7.2. Δημιουργία Φιλικών Σχέσεων.

Στην ηλικία των 3 ως 4 ετών, τα παιδιά είναι έτοιμα να γνωρίσουν νέα πρόσωπα της ηλικίας τους, να δημιουργήσουν φιλίες, να γνωρίσουν νέους χώρους όπως ο παιδικός σταθμός και να μάθουν πολλά καινούργια πράγματα (Gottman, 2000).

Σε ερωτήσεις που έχουν γίνει στα παιδιά, για το πώς δημιουργούν φίλους, η Newcombe (1996) παραθέτει πως τα παιδιά αντικατοπτρίζουν τις αντιλήψεις τους για τη φιλία. Ωστόσο, για τα μικρά παιδιά η δημιουργία φιλίας δεν είναι μια πολύπλοκη διαδικασία. Απλά παίζουν μεταξύ τους.

Οι κοινωνικές διαδικασίες που χρησιμοποιούνται στη δημιουργία φιλικών σχέσεων έχουν αναλυθεί σε δυο έρευνες κατά τις οποίες έχουν καταγραφεί οι συνομιλίες των παιδιών την ώρα που έπαιζαν μαζί. Στη πρώτη έρευνα, οι αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια του κοινού τους παιχνιδιού με τους καλύτερους τους φίλους, συγκρίθηκαν με τις αντιδράσεις κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού με συνομηλίκους τους που τους ήταν άγνωστοι. Οι κοινωνικές διαδικασίες που ερευνήθηκαν και σχετίζονται με τη φιλία και τη δημιουργία της είναι :

- A. Η διαύγεια της επικοινωνίας και η σύνδεση μεταξύ των παιδιών
- B. Η ανταλλαγή πληροφοριών

Γ. Η εδραίωση κοινού εδάφους, μέσα από κοινές δραστηριότητες ή την ανακάλυψη κοινών στοιχείων μεταξύ τους.

Δ. Η επίλυση συγκρούσεων

Ε. Οι θετικές αμοιβαίες σχέσεις και

Στ. Η αυτοαποκάλυψη

Η έρευνα αποκάλυψε ότι όταν τα παιδιά έπαιζαν με τους φίλους τους ήταν περισσότερο εκδηλωτικά από τις στιγμές που έπαιζαν με τα ξένα παιδιά.

Στη δεύτερη μελέτη, ο ερευνητής προσπάθησε να σχεδιάσει τις προθέσεις των παιδιών απέναντι στη φιλία. Δημιουργούσε ζευγάρια άγνωστων μεταξύ τους παιδιών για τρεις περιόδους και κατέγραφε τις συνομιλίες τους. Η μελέτη έδειξε ότι τα παιδιά που είχαν μεγαλύτερη επίδοση στις κοινωνικές διαδικασίες που προαναφέρθηκαν, μπόρεσαν να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις, ενώ τα παιδιά που δεν ήταν φιλικά μεταξύ τους είχαν μικρή επίδοση στις κοινωνικές διαδικασίες (Newcombe, 1996).

Ο Gottman (1983) που επιμελήθηκε αυτής της έρευνας κατέληξε ότι όταν δυο άγνωστα παιδιά συναντιούνται, ξεκινούν με απλή αλληλεπίδραση, ανταλλάσσουν δηλαδή πληροφορίες, μοιράζονται δραστηριότητες και διαχειρίζονται θέματα που εμφανίζονται. Όσο η φιλική τους σχέση αναπτύσσεται, έχουν ανάγκη για ξεκάθαρη επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών, ανακάλυψη των ομοιοτήτων και των διαφορών τους και τέλος, ανάγκη για αυτοαποκάλυψη (Newcombe, 1996).

2.7.3. Διατήρηση των Φιλικών Σχέσεων.

Ο Hayes (1978) αναφέρει πως συχνά οι πρώιμες παιδικές φιλίες είναι εύθραυστες. Δημιουργούνται γρήγορα και τερματίζονται με ευκολία. Όμως, ακόμα και στα προσχολικά χρόνια κάποια παιδιά καταφέρνουν τη δημιουργία ισχυρών φιλικών δεσμών. Τέτοιες φιλίες, δημιουργούνται συχνά με τα παιδιά που είναι γείτονες και μένουν σε κοντινές αποστάσεις και μοιράζονται αγαπημένες δραστηριότητες, και έχουν κοινά ενδιαφέροντα. Ο Berndt (1994) παραθέτει πως οι φιλίες εμπεριέχουν πειράγματα, αντιζηλία και αντιπαράθεση. Αυτές οι οδυνηρές διαστάσεις που μπορεί να έχει μια φιλία, μπορεί να οδηγήσουν σε αρνητικά αποτελέσματα για την ανάπτυξη του παιδιού και είναι ανάγκη να ερευνηθούν (Newcombe, 1996).

Οι φιλίες στα παιδιά προσχολικής ηλικίας έχουν πολλές λειτουργίες, όπως καταγράφει ο Rubin (1980). Οι φίλοι προσφέρουν ασφάλεια και κανόνες που παρέχουν τη δυνατότητα να καθοριστούν τα όρια τους. Ακόμα, οι φίλοι γίνονται σύντροφοι σε ομαδικές δραστηριότητες, οδηγοί σε ξένα περιβάλλοντα, ενώ παράλληλα γίνονται μαθητές των φίλων τους και με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνουν μεταξύ τους την αίσθηση ότι εξελίσσονται, ότι έχουν ικανότητες και εισέρχονται στη διαδικασία να πειραματιστούν με νέες εμπειρίες (Newcombe, 1996).

Γενικά, το παιδί έχει την ικανότητα να διατηρεί καλές φιλικές σχέσεις, αν και κάποιες φορές οι φίλοι δημιουργούν στα παιδιά συναισθήματα θυμού και τα πληγώνουν. Τα παιδιά ηλικίας 3 ως 4 ετών παίζουν συνήθως σε ζευγάρια. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά σε αυτή την ηλικία δυσκολεύονται να φανταστούν πως μπορούν να τα καταφέρουν να σχετιστούν με περισσότερους από έναν ανθρώπους κάθε φορά. Αυτός είναι ο λόγος που δυο παιδιά μπορεί να απορρίπτουν ένα

τρίτο που προσπαθεί να μπει στο παιχνίδι. Η απόρριψη αυτή δεν γίνεται από κακία. Απλώς τα παιδιά προσπαθούν να προστατέψουν το παιχνίδι που κατάφεραν να εδραιώσουν ως ζευγάρι. Επειδή δεν μπορούν να εκφράσουν αυτή την αδυναμία τους με όρους που το τρίτο παιδί θα μπορούσε να αποδεχτεί, καταφεύγουν σε πιο απότομες και σκληρές τακτικές (Gottman, 2000).

Όμως οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, προσφέρουν στα παιδιά τη δυνατότητα να αναπτύξουν δεξιότητες χειρισμού των συναισθημάτων τους. Μέσα από τη φιλία, μαθαίνουν να επικοινωνούν με σαφήνεια, να ανταλλάσσουν πληροφορίες και να διευκρινίζουν τα μηνύματά τους, όταν αυτά δεν έχουν γίνει κατανοητά. Ακόμη, εισέρχονται στη διαδικασία να μάθουν να αναμένουν τη σειρά τους όταν συζητούν ή παίζουν. Είναι σε θέση να μοιράζονται, να αναζητούν και να βρίσκουν κοινά σημεία στο παιχνίδι και στις διαφωνίες τους που τις επιλύουν. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι κατανοούν τα συναισθήματα, τις ευχές και τις επιθυμίες των ανθρώπων με τους οποίους συναναστρέφονται (Gottman, 2000).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία σχετικά με τη παιδική φιλία (Newcomb & Bagwell, 1995) παρατηρούμε πως τα παιδιά, έρχονται συχνά σε αντιπαράθεση με τους φίλους τους. Οι φιλικές σχέσεις δεν είναι πάντοτε αρμονικές. Όμως οι φίλοι όταν τσακώνονται ενδιαφέρονται να λύσουν τις διαφορές τους και να σμίξουν. Αυτό το γεγονός αναφέρει και ο Sullivan, λέγοντας πως η φιλία είναι ουσιώδης για την ανάπτυξη της ικανότητας των παιδιών να διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με τους συνομηλίκους τους (Newcombe, 1996).

2.7.4. Τέλος της Φιλικής Σχέσης.

Οι φιλικές σχέσεις που δημιουργούνται από το νηπιαγωγείο, συνήθως συνεχίζονται και στα σχολικά χρόνια του παιδιού. Οι ερευνητές υποθέτουν ότι επειδή τα αγόρια συνηθίζουν να παίζουν σε μεγάλες ομάδες, ενώ τα κορίτσια συναναστρέφονται μεταξύ της σε дуάδες ή μικρές ομάδες, είναι ευκολότερο για τα αγόρια να διατηρήσουν της προηγούμενες σχέσεις της και να αναπτύξουν νέες, ενώ τα κορίτσια δεν δημιουργούσαν νέες φιλικές σχέσεις (Hoffman, 1994).

Σε μια έρευνα που έγινε σε παιδικούς σταθμούς, από τον Berndt (1986) η επιθετικότητα των παιδιών ήταν ο κύριος λόγος που οι φίλιες διακόπτονταν. Δεν θεωρούσαν λόγο διακοπής της φιλικής της σχέσης το ότι της φίλος της δεν ήταν αξιόπιστος ή αποκάλυπτε τα μυστικά που του είχαν εμπιστευτεί. Της έρευνες δείχνουν πως οι φιλικές σχέσεις των κοριτσιών είναι περισσότερο στενές και αποκλειστικές από εκείνες των αγοριών. Αυτό ίσως οφείλεται στην σκληρότητα των κοριτσιών όσον αφορά της μεταξύ της φιλικές σχέσεις, που της οδηγούν σε συναισθήματα ανασφάλειας για το αν θα προδοθούν από της φίλες της (Hoffman, 1994).

2.8. Το Παιχνίδι Μεταξύ Συνομηλίκων στη Προσχολική Ηλικία.

Το αρχικό μέσο για την ανάπτυξη σχέσεων με της συνομηλίκους είναι το παιχνίδι με τα άλλα παιδιά. Μετά την ηλικία των 2 ετών, οι συνομήλικοι αποτελούν σημαντικό μέρος στη κοινωνική ζωή του παιδιού. Οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών αυξάνονται και γίνονται περισσότερο θετικές, ενώ παράλληλα πολλά παιδιά ξεκινούν να παίζουν μεταξύ της και να συνεργάζονται (Mussen και συν. 1990). Γενικότερα, μέσα από το παιχνίδι, τα παιδιά έρχονται πιο κοντά, δημιουργούν και μορφοποιούν της κοινωνικές της σχέσεις και κάνουν φίλους (Mussen και συν. 1990).

Στην ηλικία των 2εώς 5 ετών οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών γίνονται συχνότερες, πιο κοινωνικές, πιο συγκροτημένες και πιο περίπλοκες. Τα νήπια, προτιμούν το μοναχικό παιχνίδι, στο οποίο δεν αλληλεπιδρούν μεταξύ της, ή το παράλληλο παιχνίδι, στο οποίο παίζουν κοντά το ένα με το άλλο χωρίς της να παίζουν μαζί. Μετά τα 3 έτη, τα παιδιά παίζουν περισσότερο συνεταιρικά. Αν και δεν είναι ισότιμοι μεταξύ της, παίζουν σε παρέες, συνεργάζονται και αλληλεπιδρούν προκειμένου να επιτύχουν ένα στόχο ή ακόμη και να αναλάβουν διαφορετικούς ρόλους (Mussen και συν. 1990).

Με τη πάροδο του χρόνου, το παιδικό μοναχικό και παράλληλο παιχνίδι, ωριμάζει από γνωστική άποψη στο παιδικό μυαλό. Για παράδειγμα, στο παράλληλο παιχνίδι, τα μεγαλύτερα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρησιμοποιούν λιγότερο το απλό παιχνίδι που σχετίζεται με επαναλαμβανόμενες μυϊκές κινήσεις, της το να γεμίζουν ένα κουβαδάκι με άμμο. Περισσότερο παίζουν δημιουργικά και εποικοδομητικά παιχνίδια, της το να φτιάξουν κάτι (να χτίσουν ένα πύργο με τουβλάκια). Το εποικοδομητικό παιχνίδι είναι μάλλον από της πιο συνηθισμένες

δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της νηπιακής και προσχολικής ηλικίας. Στην ηλικία των 3,5 ετών καταλαμβάνει το 40% όλων των δραστηριοτήτων της και το 51% στην ηλικία των 4,5 και 6 ετών. Αυτό το παιχνίδι βοηθά στην ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων των παιδιών (Mussen και συν.1990).

Σε πολλές περιπτώσεις, ο Fein (1981) υποστηρίζει ότι το δημιουργικό παιχνίδι συνδυάζεται με τη φανταστική δραστηριότητα. Το παιχνίδι προσποίησης μπορεί να είναι μια μοναχική ή ομαδική δραστηριότητα. Το ομαδικό δραματικό παιχνίδι εμφανίζεται σε γενικές γραμμές στην ηλικία των 3 ετών, αν και δεν είναι ακόμα καλά συντονισμένο (Mussen και συν. 1990).

Η σχέση μεταξύ του δραματικού και του υποκριτικού παιχνιδιού αυξάνεται σταθερά όταν τα παιδιά είναι 3, 6 ή 7 ετών. Το υποκριτικό παιχνίδι βασίζεται της παίκτες και της φαντασιώσεις που μοιράζονται(Garvey, 1977 στο Mussen και συν. 1990) ενώ παράλληλα εμπεριέχει την ολοκλήρωση των συμπληρωματικών ή αμοιβαίων ενεργειών της και της ρόλους των μεταξύ της σχέσεων (της για παράδειγμα το παιχνίδι γιατρού-ασθενή και μητέρα-παιδί) (Mussen και συν. 1990).

Το υποκριτικό παιχνίδι προσφέρει πολλά στη παιδική ανάπτυξη. Οι κοινωνικές δεξιότητες, πρότυπα της αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης και διάφορων κοινωνικών ρόλων και κανόνων οι οποίοι είναι ελεγμένοι και εξασκημένοι. Αντίθετα, η ενσυναίσθηση, η συνεργασία και η συμμετοχή στη λήψη ρόλων είναι αυξημένες, η επιδεξιότητα της επικοινωνίας αναπτύσσεται και οι αμοιβαίοι ρόλοι σχετίζονται μεταξύ της με πιο ρεαλιστικό τρόπο. Ακόμα, η αυτοεκτίμηση και ο αυτοέλεγχος της των συναισθημάτων πλήξης αυξάνονται και η αίσθησή της ανακουφίζεται (Mussen και συν. 1990). Η φαντασία στο παιχνίδι σχετίζεται με χιουμοριστικές και παιχνιδιάρικες συμπεριφορές,

συναισθηματική αμεσότητα, δημιουργικότητα σε της δραστηριότητες, περιέργεια, ανοικτή επικοινωνία, αυτοέλεγχο και χαμηλά επίπεδα επιθετικότητας (Mussen και συν. 1990). Γενικότερα, το κοινωνικό παιχνίδι είναι μια ευχάριστη δραστηριότητα ενώ παράλληλα είναι μια άσκηση αυτεπίγνωσης και προσφέρει την ευκαιρία στα παιδιά να ανακαλύψουν μεθόδους κοινωνικής αλληλεπίδρασης που θα βίωναν σπάνια σε της περιπτώσεις (Mussen και συν. 1990).

Τα παιχνίδια με κανόνες, απαιτούν μεγαλύτερη ικανότητα αντίληψης και κατανόηση, αποδοχή, συμμόρφωση της κανόνες και της περιορισμούς. Συνεπώς δεν αποτελούν μέρος των παιδικών παιχνιδιών όταν τα παιδιά είναι 4εώς 7 ετών (Mussen και συν. 1990).

Πολλά παιχνίδια προσφέρουν εφόδια για τη κοινωνικοποίηση του παιδιού. Μέσα από το ομαδικό παιχνίδι, αποκτούν πολύτιμες εμπειρίες που μαθαίνουν στο παιδί ότι με την επιθετικότητα και της εγωπαθείς του τάσεις, ενδέχεται να χάσει της φίλους του και τη συντροφιά της. Αισθήματα φιλίας, αλληλεγγύης και συνεργασίας, καλλιεργούνται μέσα από το ομαδικό παιχνίδι, ενώ παράλληλα η έμφυτη επιθετικότητα του παιδιού μειώνεται (Δαράκη, 1995).

Το παιδί αποδέχεται συνειδητά, μέσα από την εμπειρία του και το κλίμα της ευγενικής άμιλλας, πως ο συμπαίκτης του είναι της πολύτιμος σύντροφος, όπου χωρίς τη σύμπραξη και τη συμμετοχή του το παιχνίδι δεν λειτουργεί (Δαράκη, 1985).

2.8.1. Η Σημασία του Παιχνιδιού και οι Προοπτικές του.

Παίζοντας τα παιδιά μεγαλώνουν. Μαθαίνουν της χρησιμοποιούν τη δύναμή της, της συντονίζουν αυτό που βλέπουν με αυτό που κάνουν και της αποκτούν υπεροχή στο σώμα της. Ανακαλύπτουν πως είναι ο κόσμος και με τι αυτά μοιάζουν. Αποκτούν ικανότητες και μαθαίνουν

πότε να της χρησιμοποιούν. Επιπλέον, μέσω του παιχνιδιού τα παιδιά αντιγράφουν με περίπλοκο τρόπο αντιφατικά συναισθήματα, υποδυόμενοι ρόλους που έχουν βγει από την πραγματική ζωή (Papalia, 1995). Σύμφωνα με τον Piaget το παιχνίδι είναι μια πράξη αφομοίωσης και όχι συμμόρφωσης. Το παιδί στο παιχνίδι χειρίζεται τα πράγματα ελεύθερα και αλλοιώνει την πραγματικότητα, με σκοπό να ικανοποιήσει προσωπικές του ανάγκες. Όταν το παιδί παίζει, δεν προσαρμόζεται αυτό στην πραγματικότητα, αλλά η πραγματικότητα της επιθυμίας του (Παρασκευόπουλος, 1985).

Μπορούμε να δούμε το παιχνίδι από διάφορες προοπτικές. Τα μικρά παιδιά χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους παιχνιδιού και παίζουν ανέμελα με διάφορα πράγματα. Οι ερευνητές προσεγγίζουν το παιχνίδι με δύο τρόπους. Πρώτα ως κοινωνικό φαινόμενο και έπειτα ως μέρος της γνώσης. Μελετώντας το παιχνίδι ως μια κοινωνική δραστηριότητα, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών εξελίσσονται με τον τρόπο που αυτά παίζουν (Papalia, 1995).

2.8.2. Το Κοινωνικό Παιχνίδι.

Αν και η ανάπτυξη των θετικών κοινωνικών χαρακτηριστικών καλλιεργείται σε μεγάλη ποικιλία στις προσχολικές δραστηριότητες και στα κέντρα μάθησης, ίσως διευκολύνεται ,με πιο φυσικό τρόπο με το δραματικό και το κοινωνικό παιχνίδι. Στο δραματικό παιχνίδι, τα παιδιά χρησιμοποιούν σύμβολα όπως οι λέξεις, οι πράξεις ή άλλα αντικείμενα, ώστε να αναπαραστήσουν τον αληθινό κόσμο. Στο κοινωνικό παιχνίδι, επεκτείνεται το συμβολικό παιχνίδι κατά το οποίο συμπεριλαμβάνονται και άλλα παιδιά (Essa, 1999). Το κοινωνικό παιχνίδι δείχνει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Papalia, 1995).

Το συμβολικό και υποκριτικό παιχνίδι, προσφέρει εφόδια στο παιδί διότι εξασφαλίζει στις ομάδες παιδιών που εμπλέκονται από κοινού σε αυτό, πολύτιμες ευκαιρίες ώστε μάθουν τους εαυτούς τους μέσα από τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους αλλά και να αντιλαμβάνονται τη ταυτότητα των άλλων (Essa, 1999).

Θεωρητικοί και ερευνητές, προέβαλαν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ του κοινωνικού παιχνιδιού και της ανάπτυξης κοινωνικών ικανοτήτων. Για παράδειγμα, μέσω αυτού του παιχνιδιού, τα παιδιά έχουν πολλές ευκαιρίες να μάθουν για κοινωνικούς κανόνες, ενώ παράλληλα αντιλαμβάνονται τη ταυτότητα των άλλων αναπαριστώντας συνηθισμένες καταστάσεις, αλλά και με τη διαπραγμάτευση μεταξύ των συνομηλίκων όταν δημιουργούνται αντιθέσεις (Essa, 1999). Τα περισσότερα παιδιά, εμπλέκονται στο κοινωνικό παιχνίδι. Αν τα παιδιά δεν έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες, τότε ο παιδαγωγός μπορεί να χρησιμοποιήσει το κοινωνικό παιχνίδι ως μέσο για την ένταξη του παιδιού στην ομάδα. Το δραματικό παιχνίδι, επιτρέπει στα παιδιά να δοκιμάζουν διαφορετικούς ρόλους, να αποκτούν κοινωνικές δεξιότητες και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους (Essa, 1999).

Σε πολλές περιπτώσεις, τα παιδιά που δεν έχουν κοινωνικές δεξιότητες, βοηθούνται από άλλα παιδιά που έχουν. Τα περισσότερα παιδιά, ασχολούνται με το κοινωνικό παιχνίδι από μόνα τους, αυτό το παιχνίδι όμως θα μπορούσε να ενθαρρυνθεί και να προστεθεί στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Κάθε νηπιακή τάξη, θα έπρεπε να έχει μια γωνιά εξοπλισμένη με δραστηριότητες για δραματικό παιχνίδι. Επειδή τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη οικειότητα με τους ρόλους που σχετίζονται με το σπίτι, το δραματικό παιχνίδι αρχικά επικεντρώνεται στους ρόλους φροντίδας του σπιτιού. Τα παιδιά αναπλάθουν και αναβιώνουν καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα στο σπίτι : ετοιμασία δείπνου, διαδικασίες που σχετίζονται με τον βραδινό ύπνο ή τη φροντίδα ενός

μωρού. Αντικείμενα που σχετίζονται με τη κουζίνα, το υπνοδωμάτιο, το σαλόνι, όπως κούκλες, ρούχα και καθρέπτες, βοηθούν τη παιδική δημιουργικότητα σχετικά με τις εργασίες του σπιτιού. Τα υλικά για τα νήπια, θα πρέπει να είναι ρεαλιστικά ώστε να ενθαρρύνουν τη προσποίηση (Essa, 1999).

Τα παιδιά μέσα από φωτογραφίες ατόμων διαφόρων ηλικιών και εθνικών ομάδων μπορούν να μάθουν τη κουλτούρα άλλων λαών και τον τρόπο ζωής τους, όπως το πώς φροντίζουν το σπίτι τους (Essa, 1999).

2.8.2.1. Αποχή από το Κοινωνικό Παιχνίδι.

Στο νηπιαγωγείο οι ασκήσεις συνεργασίας και ομαδικότητας είναι σύνηθες φαινόμενο. Μέσα από αυτές ξεκινούν τα παιδιά τα πρώτα τους βήματα για τη κοινωνικοποίησή τους (Essa, 1999).

Πολλές φορές όμως κάποια παιδιά απέχουν από τις δραστηριότητες που απαιτούν τη συνύπαρξη με ένα άλλο παιδί ή ακόμα απέχουν από ασκήσεις στις οποίες εμπλέκονται άλλα παιδιά. Κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, το εκπαιδευτικό προσωπικό έχει ως στόχο να μεταλαμπαδεύσει στα νήπια κάποιες βασικές κοινωνικές δεξιότητες ώστε να μάθουν να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Essa, 1999).

Αυτή η δεξιότητα της κοινωνικοποίησης έρχεται με πολύ φυσικό τρόπο, μέσα από την επαφή με τους συνομηλικούς αλλά περιστασιακά υπάρχουν νήπια που δεν γνωρίζουν πώς να έρθουν σε επαφή με τους συμμαθητές τους. Οι εκπαιδευτικοί, όταν παρατηρούν μια τέτοια συμπεριφορά, είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί, γιατί το παιδί μπορεί να προτιμά την αποστασιοποίηση, επειδή οι ενήλικες θα το προσεγγίσουν. Ίσως με αυτόν τον τρόπο, προσπαθεί να κερδίσει τη προσοχή τους. Αν οι εκπαιδευτικοί δεν αντιληφθούν μια τέτοια κατάσταση, ίσως άθελά τους επιβραβεύσουν το παιδί για αυτή του τη συμπεριφορά και τότε εκείνο να

την επαναλάβει, αφού θα έχει λάβει τη προσοχή που επιζητούσε (Essa, 1999).

Η αποχή από το κοινωνικό παιχνίδι :

1. Κάποια παιδιά, λόγω της μικρής τους ηλικίας δεν είναι ακόμα έτοιμα, να συμμετάσχουν σε ομαδικές δραστηριότητες. Χωρίς να θεωρείται αποκλίνουσα συμπεριφορά, το νήπιο με τη πάροδο του χρόνου και τις οδηγίες των εκπαιδευτικών θα ξεφύγει από το μοναχικό παιχνίδι και θα επιζητήσει την επαφή με τα άλλα παιδιά.
2. Η αποφυγή της προσέγγισης των συνομηλίκων ίσως οφείλεται και στο τμήμα που έχει τοποθετηθεί. Αν το παιδί είναι το μικρότερο σε ηλικία μέσα στην ομάδα, μια τέτοια συμπεριφορά είναι δικαιολογημένη και θα ήταν πολύ βοηθητικό αν το νήπιο άλλαζε τάξη.
3. Η πρώτη επαφή του παιδιού με τον παιδικό σταθμό ίσως είναι για εκείνο μια κατάσταση που του προκαλεί συναισθήματα άγχους και ανασφάλειας για τη νέα του ζωή. Η υπομονή, ο χρόνος και η συμβολή του εκπαιδευτικού προσωπικού μπορούν να βοηθήσουν στη γρήγορη ενσωμάτωση του νηπίου στο παιδικό σταθμό (Essa,1999).

Η αποχή από το κοινωνικό παιχνίδι οδηγεί τα παιδιά στο μοναχικό παιχνίδι. Στο μοναχικό παιχνίδι, το παιδί παίζει μόνο του, ανεξάρτητα από τα άλλα παιδιά. Παίζει με αθύρματα που είναι συνήθως διαφορετικά από τα αθύρματα των άλλων παιδιών. Αν και είναι κοντά στα άλλα παιδιά, δεν ενδιαφέρεται παρά μόνο για τη δική του δραστηριότητα (Παρασκευόπουλος, 1985).

Παλιά έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1937 έδειξε ότι τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν γίνονται πιο κοινωνικά και πιο συνεργάσιμα. Πιο πρόσφατη έρευνα (1977) ωστόσο παρουσιάζει διαφορετικά αποτελέσματα. Τα παιδιά ηλικίας 3-4 ετών εμφανίζονται λιγότερα

κοινωνικά από τα παιδιά παλιότερα. Αυτό, οφείλεται στο ότι τα παιδιά παρακολουθούν τηλεόραση και έχουν γίνει πιο παθητικά διότι έχουν πιο περίπλοκα παιχνίδια, λιγότερα αδέρφια και παίζουν πιο πολύ μόνα (Papalia, 1995).

Μερικοί παρατηρητές υπέθεσαν ότι τα παιδιά που παίζουν μόνα παρουσιάζουν ψυχολογικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα. Ερευνητές όμως διαπίστωσαν, ότι το μοναχικό παιχνίδι αποτελείται από δημιουργικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες και μπορεί να προσφέρει σε ένα παιδί γνωστική, φυσική και κοινωνική ανάπτυξη. Το μοναχικό παιχνίδι είναι ένα σημάδι ωριμότητας και ανεξαρτησίας σε σχέση με την ανεπαρκή κοινωνική προσαρμογή. Έχει εκτιμηθεί ότι τα παιδιά που χρησιμοποιούν το μοναχικό παιχνίδι είναι δημοφιλή και οι κοινωνικές τους δεξιότητες βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο. Σύμφωνα με την Papalia (1995) τα παιδιά χρειάζονται μερικό χρόνο μόνα για να συγκεντρωθούν στους στόχους και στα προβλήματα τους και έχουν περισσότερο ανάγκη για κάποιες απλές διασκεδαστικές μοναχικές δραστηριότητες και λιγότερο για ομαδικές.

2.8.3. Το Κοινό Φανταστικό Παιχνίδι.

Τα παιδιά που ασχολούνται με το φανταστικό παιχνίδι δημιουργούν στο νου τους διάφορες καταστάσεις. Το φανταστικό παιχνίδι εμφανίζεται στην ηλικία των 2 ετών και αυξάνεται κατά την διάρκεια των 3-4 ετών. Ο Piaget (1951) επισημαίνει ότι το φανταστικό παιχνίδι δείχνει την ικανότητα των παιδιών να παριστάνουν, να χρησιμοποιούν και να θυμούνται σύμβολα τα οποία διατηρούν στο μυαλό τους με εικόνες, γεγονότα δηλαδή που είδαν ή άκουσαν. Περίπου το 10-17% των παιδιών προσχολικής ηλικίας χρησιμοποιούν το φανταστικό

παιχνίδι. Με αυτό, τα παιδιά μαθαίνουν πώς να καταλαβαίνουν τη γνώμη του άλλου, να αναπτύσσουν ικανότητες για την επίλυση προβλημάτων και να γίνονται πιο δημιουργικά (Papalia, 1995).

Οι φίλιες σε αυτή την ηλικία προάγουν το φανταστικό παιχνίδι. Έτσι τα παιδιά μπορούν να κατακτήσουν υψηλά επίπεδα δημιουργικότητας, να επινοήσουν και ταυτόχρονα να υποδυθούν φανταστικούς ή πραγματικούς χαρακτήρες. Οι φίλοι σε αυτή την ηλικία, χρησιμοποιούν συχνά τη φαντασία τους προκειμένου να ξεπεράσουν σύνθετα προβλήματα και να αντιμετωπίσουν τις εντάσεις της καθημερινής ζωής. Τα παιχνίδια προσποίησης διευκολύνουν τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Ακόμα, από το φανταστικό παιχνίδι το νήπιο αποκτά πρόσβαση σε καταπιεσμένα συναισθήματα και τα βοηθούν να αντιμετωπίσουν πολλές ανησυχίες και φόβους τους (Gottman, 2000).

Ο ενθουσιασμός που βιώνουν πολλά μικρά παιδιά στις σχέσεις με τον φίλο τους, βασίζεται στο φανταστικό παιχνίδι που αναπτύσσουν τα παιδιά από κοινού. Το είδος αυτού του παιχνιδιού έχει εξέχουσα σημασία στις φίλιες μεταξύ των παιδιών. Υποστηρίζεται ότι το κοινό φανταστικό παιχνίδι συνιστά το πλαίσιο στο οποίο τα παιδιά αρχίζουν να καλλιεργούν την οικειότητα, την εμπιστοσύνη και την αυτοαποκάλυψη (Howes και συν.1992). Ο Gottman χαρακτηρίζει το κοινό φανταστικό παιχνίδι “ως το υψηλότερο επίπεδο συντονισμένου παιχνιδιού”, στο οποίο η συναισθηματική εμπλοκή συνιστάται στην επιθυμία αναζήτησης της περιπέτειας μαζί με κάποιον άλλο αλλά και τη διάθεση του ατόμου να επηρεάσει και να δεχθεί την επιρροή του άλλου. Η αναλογία συμφωνιών-διαφωνιών μεταξύ των ατόμων που συμμετέχουν σ’ ένα συνεργατικό φανταστικό παιχνίδι είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με αυτή που εμφανίζεται σε οποιαδήποτε άλλη επικοινωνιακή συναλλαγή (Dunn,1999).

2.8.4. Παιχνίδια Συνεργασίας.

Η συνεργασία, μπορεί να προωθηθεί στη προσχολική ηλικία μέσα από δραστηριότητες και παιχνίδια στα οποία τα παιδιά, προκειμένου να επιτύχουν ένα σκοπό, εργάζονται μαζί. Όταν τα παιδιά μοιράζονται μεταξύ τους υλικά ή ασχολούνται με παιχνίδια συνεργασίας, μαθαίνουν κοινωνικές δεξιότητες που αυξάνουν την ικανότητα τους για αντίληψη του εαυτού τους (Essa, 1999).

Οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας, ανάμεσα στους στόχους τους για τη προκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, εντάσσουν και τη συνεργασία. Σε αυτή τη προσπάθεια, επιθυμούν την εξάλειψη του ανταγωνισμού. Δεν υπάρχουν νικητές, αλλά συνεργάζονται όλοι μαζί. Παιχνίδια όπως τα επιτραπέζια, οι μουσικές καρέκλες και άλλες παρόμοιες δραστηριότητες, προκαλούν συνήθως στα παιδιά συναισθήματα θυμού, αποτυχίας και έλλειψη αυτοπεποίθησης (Essa, 1999).

Ο Orlick (1978) προτείνει παιχνίδια στα οποία όλα τα παιδιά είναι νικητές. Η λογική των παιχνιδιών συνεργασίας, δεν είναι μόνο η αποφυγή καταστάσεων στις οποίες οι περισσότεροι συμμετέχοντες χάνουν, αλλά η εκμάθηση μιας νέας αντίληψης για ποιότητα ζωής με έμφαση στην αρμονία και την ηρεμία και τη μείωση της κοινωνικής επιθετικότητας (Essa, 1999).

Οι δραστηριότητες που συμπεριλαμβάνουν 2 ή περισσότερους παίκτες, θεωρούνται δραστηριότητες συνεργασίας εάν πληρούν κάποιων χαρακτηριστικών, όπως το μοίρασμα στόχων, υλικών και ιδεών, η συνολική λήψη αποφάσεων, η διαπραγμάτευση και η οροθεσία, ο συντονισμός των προσπαθειών για την επίτευξη των στόχων και η εκτίμηση της προόδου όσον αφορά τους στόχους (Essa, 1999). Παρόλα

αυτά, ο Orlick προτείνει τα οργανωμένα ομαδικά παιχνίδια ως μέσο για τη προώθηση της συνεργασίας (Essa, 1999).

Η διάταξη του χώρου της τάξης μπορεί να οργανωθεί ώστε τα παιδιά να ενθαρρυνθούν να παίζουν μεταξύ τους και ο χρόνος να κατανεμηθεί ανάλογα με το επιλεγμένο ομαδικό παιχνίδι. Οι προσπάθειες, μπορούν να επικεντρωθούν στην ύπαρξη του απαραίτητου χώρου και χρόνου, ώστε τα παιδιά να δραστηριοποιούνται μεταξύ τους και όχι μόνο τους. Υλικά όπως το χαρτί, η άμμος, το νερό και οι κούκλες, μπορούν να προωθήσουν τη συνεργασία. Οι παιδαγωγοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν δραστηριότητες ώστε δυο ή περισσότερα παιδιά να απασχολούνται μαζί (Essa, 1999).

2.8.4.1. Συνδετικότητα και Συντονισμός του Παιχνιδιού.

Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό στις σχέσεις των μικρών παιδιών είναι το συνεργατικό παιχνίδι και η συντροφικότητα καθώς επίσης και οι διαφορές στον βαθμό στον οποίο το παιχνίδι και η επικοινωνία μεταξύ τους χαρακτηρίζεται από συνδετικότητα και συντονισμό (Dunn, 1999).

Ένα παιδί για να συντονιστεί στο παιχνίδι με έναν φίλο, πρέπει να μεταδίδει με σαφήνεια τη σκέψη του, να παρακολουθεί τη σκέψη του άλλου, να συμφωνεί περισσότερο παρά να διαφωνεί, να μην επιδιώκει να κερδίσει χωρίς καθυστέρηση αυτό που θέλει και να κατορθώνει να αντιμετωπίζει τις διαφωνίες με τέτοιο τρόπο, ώστε τελικά αυτές να μην οδηγούν σε συγκρούσεις και να αντιμετωπίζονται σχετικά ομαλά. Η συνδετικότητα μεταξύ των παιδιών φαίνεται να αποτελεί σημαντικό δείκτη του αν τελικά αυτά θα συνάψουν μια φιλική σχέση ή όχι (Parker 1986). Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα παιδιά διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους ως προς το βαθμό στον οποίο η επικοινωνία στις

διάφορες φιλικές τους σχέσεις χαρακτηρίζεται από συνδετικότητα (Dunn, 1999).

2.8.5. Το «Γνωστικό» Παιχνίδι.

Το «γνωστικό» παιχνίδι φανερώνει το επίπεδο της γνωστικής ανάπτυξης του κάθε παιδιού και ενισχύει την ανάπτυξη αυτή. Σύμφωνα με τον Piaget (1951) και τον Smilansky (1968) η γνωστική ανάπτυξη των παιδιών στην προσχολική ηλικία επιτρέπει στα παιδιά να εξελίσσονται από το απλό λειτουργικό παιχνίδι (όπως το παιχνίδι με μια κούκλα), το δημιουργικό παιχνίδι (όπως το χτίσιμο πύργων), το δραματικό παιχνίδι (όπως ο γιατρός) και έπειτα από το κανονικό παιχνίδι με ρόλους (όπως τα αγάλματα). Όλοι αυτοί οι σύνθετοι τύποι παιχνιδιού ενθαρρύνουν περισσότερο την γνωστική ανάπτυξη των παιδιών (Papalia, 1995).

2.9. Οι Φιλικές Σχέσεις στον Παιδικό Σταθμό.

Σε αυτό το σημείο θα εξετάσουμε πώς οι σχέσεις με τους ομηλικούς επιδρούν στη ψυχολογία των παιδιών. Παράλληλα, για την ολική κατανόηση της κοινωνικοποίησης του παιδιού, προσεγγίζουμε τους παράγοντες δημοτικότητας του παιδιού και πώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν για τη καλύτερη κοινωνική προσαρμοστικότητα και αυτοεκτίμηση των παιδιών (Smith & Cowie, 1991).

Ο χώρος που τα παιδιά συναντιούνται σε καθημερινή βάση και η οικειότητα που αναπτύσσουν στο χώρο του παιδικού σταθμού, είναι η βάση για τη δημιουργία των μεταξύ τους σχέσεων (Αυγητίδου, 1997).

Μέσα στο παιδικό σταθμό, η ανάγκη για επικοινωνία μεταξύ των παιδιών αναπτύσσεται όταν παίζουν μαζί και εκτελούν διάφορες εργασιακές αποστολές. Όταν το παιδί βρίσκεται συνέχεια με άλλα παιδιά και έχει μαζί τους μια πολύμορφη επικοινωνία, διαμορφώνεται η παιδική κοινωνία στην οποία το παιδί αποκτά τις πρώτες συνήθειες συμπεριφοράς στην ομάδα. Παράλληλα, διαμορφώνει τις σχέσεις του με τους άλλους συνομηλικούς του, τους οποίους βλέπει ως συνεργάτες που μαζί τους μοιράζεται δραστηριότητες και τη ζωή του (Μουχίνα, 1990).

2.9.1. Το Νηπιαγωγείο και ο Ρόλος της Νηπιαγωγού.

Το νηπιαγωγείο επιδρά καθοριστικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας καθώς και στην διαμόρφωση στενών σχέσεων μεταξύ των παιδιών. Θεωρείται ως ο χώρος στον οποίο παιδιά από διαφορετικά περιβάλλοντα συναντιούνται και επικοινωνούν με ένα συγκεκριμένο αριθμό συνομηλικών, σε τακτά χρονικά διαστήματα και σε ορισμένο περιβάλλον. Οι συχνές επαφές των παιδιών με συνομηλικούς σε ένα

σταθερό και οικείο περιβάλλον δημιουργούν πιθανότητες για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων. Το νηπιαγωγείο προσφέρει τόσο γνώσεις όσο και ευκαιρίες για διαπραγμάτευση και οικειοποίηση των κοινωνικών κανόνων και αξιών, ώστε τα παιδιά να αναπτύξουν τις απαραίτητες κοινωνικές γνώσεις και σχέσεις που θα τα βοηθήσουν να προσαρμοστούν καλύτερα στη ζωή. Με τη συμμετοχή τους στην καθημερινή διδακτική διαδικασία τα παιδιά δομούν τη γνώση ορισμένων κανόνων, προσδοκιών και ρουτινών που ορίζουν την επικοινωνία και τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους στην τάξη καθώς και με τη νηπιαγωγό (Αυγητίδου, 1997).

Διάφορες μελέτες έχουν δείξει ότι τα παιδιά επηρεάζονται σημαντικά από το πρόσωπο της νηπιαγωγού, η οποία λειτουργεί ως πρότυπο μίμησης και ταύτισης. Στην καθημερινή αλληλεπίδραση τους με τα παιδιά οι νηπιαγωγοί τα παροτρύνουν να βοηθούν άλλα παιδιά, να μοιράζονται μαζί τους τα δικά τους πράγματα, να προσέχουν και να ενδιαφέρονται για τις ανάγκες τους. Επιπλέον αμείβουν τέτοιες μορφές συμπεριφοράς των παιδιών, όταν συμβαίνουν. Συχνά, τα παιδιά μιμούνται το πρότυπο της νηπιαγωγού ή ταυτίζονται με αυτό όταν παρατηρούν από την πλευρά της εκδηλώσεις στοργής, ενδιαφέροντος, ευγένειας και αλληλεγγύης προς τους άλλους (Κακαβούλης, 1999).

Το κύριο μέλημα της νηπιαγωγού είναι να ανταποκρίνεται όσο γίνεται καλύτερα στις ανάγκες των παιδιών. Για να το πετύχει αυτό προσπαθεί να αναθεωρεί τις πρακτικές της όταν δεν τις βρίσκει αποδοτικές. Επιπροσθέτως, είναι πολύ ουσιαστικό οι νηπιαγωγοί, να ακούν τα παιδιά προσεκτικά, να δίνουν σημασία στις ιδέες τους και να τα ενθαρρύνουν να παίρνουν αποφάσεις που τα αφορούν. Όταν οι ενήλικες ακούν τα παιδιά με προσοχή, αυτά νιώθουν σημαντικά και τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους. Όταν τα παιδιά παίρνουν αποφάσεις που τα αφορούν, αρχίζουν να αναπτύσσουν στάσεις ελέγχου της ζωής τους, που είναι εξαιρετικά σημαντικές για το μέλλον τους (Dodge & Colker, 1998).

Η νηπιαγωγός οφείλει να προτρέπει τα παιδιά να εκφράζουν τις επιθυμίες τους και τις προθέσεις τους, να αφηγούνται, να επιχειρηματολογούν, να περιγράφουν, να εξηγούν και να διαμορφώνουν υποθέσεις. Όταν οι νηπιαγωγοί αφήνουν στα παιδιά το περιθώριο να εκφράζονται ελεύθερα, χωρίς να καταλαμβάνονται από άγχος ότι χάνεται χρόνος ή ότι αποκλίνουν από τους στόχους που αρχικά είχαν θέσει για τη διδασκαλία τους, τα παιδιά επικοινωνούν μεταξύ τους με διάλογους, μέσα από τους οποίους συχνά προκύπτουν νέες ευκαιρίες για μάθηση (Δαφέρμου και συν., 2006).

2.9.2. Εκπαίδευση Κοινωνικών Δεξιοτήτων.

Οι Mussen και συν. (1990) μίλησαν για τις κοινωνικές δεξιότητες που τα παιδιά διδάσκονται στις περιπτώσεις δυσπροσαρμοστικότητας αλλά και στις περιπτώσεις που δυσκολεύονται να κατανοήσουν τους άλλους, ή ακόμα και να λύσουν κάποιες δυσκολίες που ενδέχεται να έχουν με τους συνομηλίκους τους.

Μέσα από ειδικά προγράμματα τα παιδιά:

1. Ενθαρρύνονται να σκέφτονται πολλές διαφορετικές λύσεις στο τρόπο που θα αντιμετωπίζουν τα προβλήματά τους με τους άλλους.
2. Μαθαίνουν να δέχονται και να κατανοούν τις ευθύνες και τα αποτελέσματα των πράξεών τους.
3. Μαθαίνουν να κατανοούν τις επιπτώσεις κάθε ανθρώπινης αντίδρασης και τέλος
4. Μαθαίνουν να κατανοούν το σχήμα δράση και αντίδραση μέσα από τις σχέσεις τους με τους άλλους.

Βέβαια και άλλοι συγγραφείς όπως ο Rubin (1987) μίλησαν για τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών.

Χαρακτηριστικά, ο Rubin (1987) θεωρεί πως η ανάπτυξη ικανοτήτων επικοινωνίας είναι σημαντική προϋπόθεση για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, που σχετίζονται με τη φιλία.

Τα παιδιά όμως, εκτός από τους ενήλικες, αποκτούν κοινωνικές δεξιότητες μέσα από τη συναναστροφή που έχουν μεταξύ τους. Μέσα από τα λάθη που κάνουν, μπορούν να διακρίνουν ποιες στρατηγικές αποδίδουν και ποιες όχι. Οι συνομήλικοι, πολλές φορές λειτουργούν και ως πρότυπα μίμησης και υπολογίζουν τα παραδείγματα που τους δίνουν οι συμμαθητές τους. Φαίνεται ότι αυτά τα πρότυπα, αλλά και η βοήθεια από άλλα παιδιά που η άποψή τους είναι σεβαστή πολλές φορές είναι πιο αποτελεσματική από τις παροτρύνσεις των γονέων και των εκπαιδευτικών (Rubin, 1987).

Όταν τα παιδιά χρειάζονται τη συνδρομή των ενηλίκων για να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες, οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να εντάξουν το παιδί στην ομάδα. Αυτό επιτυγχάνεται όταν ξεκινά να δραστηριοποιείται μαζί με παιδιά σαν εκείνο, ώστε να νιώσει αυτοπεποίθηση. Μερικές φορές τα απομονωμένα παιδιά προκαλούν φόβο στα άλλα, οι εκπαιδευτικοί σε αυτές τις περιπτώσεις προσπαθούν να συσχετίσουν δυο παιδιά, τα οποία πιστεύουν ότι μπορούν να ταιριάξουν, είτε λόγω της κοινής τους μοναχικότητας, ή λόγω άλλων κοινών χαρακτηριστικών. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά νιώθουν αποδοχή και μπορεί να εξελιχθούν καλά οι μεταξύ τους σχέσεις. Ακόμα σε ανταγωνιστικά ή επιθετικά παιδιά, η επικοινωνία και η συσχέτιση με μικρότερα νήπια μπορεί να τους δώσει την επιβεβαίωση ότι μπορούν να είναι αποδεκτά μέσα από μια προστατευτική και όχι επιθετική στάση απέναντι στους άλλους (Rubin, 1987).

Παράλληλα, ο Rubin (1987) κρίνει απαραίτητη την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών ώστε να μη φέρνουν σε δύσκολη θέση τα παιδιά που δεν έχουν κοινωνικές ικανότητες. Τα παιδιά διαφέρουν μεταξύ τους και θα πρέπει να σεβόμαστε αυτή τους τη διαφορετικότητα. Δεν είναι δυνατόν να επιζητούμε από όλα τα παιδιά να έχουν πολλούς φίλους. Άλλα παιδιά νιώθουν μεγαλύτερη ικανοποίηση με πληθώρα φίλων και άλλα με λίγους φίλους κοντά τους και κάποια παιδιά ενδέχεται να ευχαριστιούνται περνώντας κάποια διαστήματα μόνα τους. Από τη στιγμή που αυτή η κατάσταση δεν προκαλεί δυσφορία στο ίδιο το παιδί δεν είναι απαραίτητο να θεωρήσουμε τη διαφορετικότητά του ως προβληματική συμπεριφορά. Άλλωστε, μεγαλύτερη σημασία έχει η ποιότητα της σχέσης των παιδιών μεταξύ τους παρά η ποσότητα των φιλικών τους επαφών.

2.10. Ο Ρόλος της Οικογένειας στη Δημιουργία Φιλικών Σχέσεων.

Η οικογένεια θεωρείται παραδοσιακά ως σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση και στη πορεία της ζωής του ατόμου. Η αλτρουιστική στάση των παιδιών επηρεάζεται από την οικογενειακή ατμόσφαιρα και από ορισμένα χαρακτηριστικά των γονέων ως πηγών συναισθηματικής στήριξης, παροχής προτύπων και κοινωνικοποίησης. Όταν στην οικογένεια κυριαρχεί φιλική διάθεση, τάση για υποστήριξη ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, όταν δίνεται η ευκαιρία για έκφραση απόψεων και συναισθημάτων, ευνοείται η καλλιέργεια αλτρουιστικών τάσεων. Οι γονείς παιδιών με αλτρουιστικά χαρακτηριστικά εμφανίζονται σε έρευνα στοργικοί και σχετικά μη τιμωρητικοί (Kubekova, 1995).

Αντίθετα, όταν κύριο χαρακτηριστικό της οικογενειακής ατμόσφαιρας είναι οι συχνές διαπροσωπικές συγκρούσεις, οι εκδηλώσεις θυμού και οργής, η λεκτική και φυσική επιθετικότητα, παρατηρείται ισχυρότατη καταστολή των αλτρουιστικών τάσεων.

Τα παιδιά μέσα στην οικογένεια μιμούνται την αλτρουιστική συμπεριφορά των γονέων οι οποίοι λειτουργούν ως πρότυπα. Όταν τα πρότυπα είναι άλλοτε ασυνεπή και άλλοτε εγωιστικά, η αλτρουιστική συμπεριφορά μειώνεται και όταν τα πρότυπα είναι σταθερά εγωιστικά μειώνεται ακόμη περισσότερο (Lipscomb, 1985). Ο Hoffman (1975), ισχυρίζεται ότι τα παιδιά με αλτρουιστική στάση, έχουν τουλάχιστον ένα γονέα, συνήθως του ίδιου φύλου, που επικοινωνεί με αλτρουιστικές αξίες και αποτελεί έτσι πρότυπο για τα παιδιά, καθώς και έναν, ο οποίος χρησιμοποιεί τεχνικές πειθαρχίας που κατευθύνουν την προσοχή του παιδιού προς τη δύσκολη κατάσταση του άλλου προσώπου. Δηλαδή, του επισημαίνουν τις βλαπτικές για τον άλλον συνέπειες της συμπεριφοράς

του, ή το παροτρύνουν να φανταστεί τον εαυτό του στη θέση του άλλου (empathy) (Παπούλια, 1998).

Σύμφωνα με τη κεντρική θέση των κυριότερων θεωριών ψυχολογικής ανάπτυξης, οι διαφορές που παρατηρούνται στις σχέσεις που έχουν τα παιδιά με τους γονείς τους, έχουν αποφασιστικό ρόλο στην ανάπτυξή τους (Erikson, 1950) (Freud, 1949).

Η σχέση του παιδιού με τη μητέρα-τροφό έχει ριζική επίδραση για τη ποιότητα των προσωπικών σχέσεων που το παιδί πρόκειται να συνάψει αργότερα στη ζωή του. Την ίδια άποψη υποστηρίζουν και οι κλινικοί και εξελικτικοί ψυχολόγοι (Dunn, 1999).

Ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι γονείς με το παιδί τους, λειτουργεί ως πρότυπο για τη προσέγγιση του νηπίου απέναντι σε άγνωστους εν δυνάμει φίλους. Μελετητές παρατήρησαν νήπια κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους με τη μητέρα τους και κατά τη διάρκεια που έπαιζαν με συνομηλικούς τους που δεν είχαν συναντήσει ξανά. Τα νήπια των οποίων οι μητέρες ήταν απαιτητικές, αρνητικές και ήλεγχαν σε μεγάλο βαθμό τα παιδιά τους, απασχολούνταν με τους εαυτούς τους, συμπεριφορά που δεν τους έκανε ελκυστικούς σαν φίλους (Newcombe, 1996).

Μια ασφαλής σχέση μεταξύ της μητέρας-τροφού και του παιδιού της θεωρείται θεμελιώδης για την ανάπτυξη του συναισθήματος της προσωπικής αποτελεσματικότητας, την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων αλλά και ανάπτυξη στενών προσωπικών σχέσεων στη ζωή, όπως είναι οι φιλικές σχέσεις (Dunn, 1999).

Η φιλία προσφέρει γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, για αυτό το λόγο, οι γονείς θα πρέπει να εξασφαλίζουν τον απαραίτητο χρόνο, ώστε τα παιδιά τους να παίζουν με τους συνομηλικούς τους. Ακόμη και τα πολύ μικρά παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν ισχυρούς και ανθεκτικούς δεσμούς. Οι σχέσεις αυτές θα

πρέπει να αντιμετωπίζονται από τους γονείς, με σοβαρότητα και σεβασμό. Όταν το παιδί απορρίπτει ένα άλλο από το παιχνίδι, οι γονείς μπορούν να του δείξουν ένα τρόπο να χειρίζεται με ευγένεια τις κοινωνικές του σχέσεις, ιδιαίτερα αν επιθυμούν να δώσουν στο παιδί τους αξίες όπως η ευγένεια και η ευαισθησία για τα συναισθήματα των άλλων. Η οικογένεια του αποκλεισμένου παιδιού θα μπορούσε να ακολουθήσει τη τακτική να αναγνωρίσει και να παραδεχθεί τα συναισθήματα του παιδιού, ειδικά αν αισθάνεται λύπη ή θυμό επειδή το απέρριψαν. Έπειτα, οι γονείς μπορούν να προσκαλέσουν ένα άλλο παιδί τους να προσκαλέσει το ίδιο κάποιο άλλο παιδί για να παίξει ή να βρει το ίδιο να κάνει κάτι που θα το ευχαριστούσε (Gottman, 2000).

2.10.1. Οικογενειακοί Δεσμοί και Δημοτικότητα.

Οι σχέσεις των μικρών παιδιών με τα αδέρφια τους, συνήθως μεταφέρονται στις σχέσεις με τα άλλα παιδιά. Τα πρότυπα που έχουν καθιερωθεί από τα αδέρφια δεν ανταποδίδονται πάντα στους φίλους. Ένα παιδί που βρίσκεται υπό την κυριαρχία ενός μεγαλύτερου αδερφού μπορεί εύκολα να έχει κυρίαρχο ρόλο στη σχέση του με ένα συμμαθητή του καθώς και να είναι πιο κοινωνικό και πιο παιχνιδιάρικο με τους συμμαθητές του απ' ό,τι με τα αδέρφια του (Papalia, 1995).

Οι σχέσεις των μικρών παιδιών με τους γονείς τους είναι πιο σημαντικές. Οι γονείς των δημοφιλών παιδιών γενικά έχουν θετικές σχέσεις με τα παιδιά τους. Τα διαπαιδαγωγούν περισσότερο δίνοντας τους εξηγήσεις παρά τιμωρώντας τα (Kochanska, 1992, Roomarine & Honig, 1985). Είναι πιο πιθανό να είναι επιτακτικοί και τα παιδιά τους έχουν μάθει τόσο να διεκδικούν όσο και να συνεργάζονται. Αντίθετα, οι γονείς των απομονωμένων και των παιδιών που έχουν απορριφθεί, έχουν διαφορετικό προφίλ. Οι μητέρες δεν έχουν εμπιστοσύνη στο γονεϊκό τους

ρόλο και σπάνια επιβραβεύουν τα παιδιά τους και δεν τα ενθαρρύνουν να είναι ανεξάρτητα. Οι πατέρες προσέχουν λίγο τα παιδιά τους, τους δυσαρεστεί να τους ενοχλούν και πιστεύουν ότι η ανατροφή των παιδιών είναι γυναικεία υπόθεση (Papalia, 1995).

Οι σχέσεις των γονέων μεταξύ τους είναι ένας άλλος παράγοντας. Παιδιά που οι γονείς τους δεν τα πάνε καλά μεταξύ τους, πολλές φορές έχουν στρες κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού με τους συνομηλίκους τους και προσπαθούν να αποφεύγουν τις συγκρούσεις, με αποτέλεσμα να μην συμμετέχουν ολοκληρωτικά, να μην διασκεδάζουν και να μη μαθαίνουν δεξιότητες ώστε να τα πηγαίνουν καλά με τους άλλους (Papalia, 1995).

Επιπλέον, φαίνεται ότι τα παιδιά συγκεντρώνουν τις κοινωνικές συμπεριφορές των γονιών τους. Έρευνα στην Αυστραλία έδειξε ένα συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών και των μητέρων τους (Russel & Finnie, 1990). Σε μητέρες ζητήθηκε να βοηθήσουν τα προσχολικής ηλικίας παιδιά τους, να συμμετέχουν στο παιχνίδι δύο άλλων παιδιών. Στόχος ήταν να ενώσουν την παρέα. Οι μητέρες των δημοφιλών παιδιών λειτούργησαν αποτελεσματικά και με ομαδικές προτάσεις προσπάθησαν να στρέψουν το ενδιαφέρον των παιδιών τους στο τι κάνουν οι άλλοι. Έκαναν θετικά σχόλια για τον τρόπο που έπαιζαν τα παιδιά και έδιναν ιδέες ώστε να ενώσουν την παρέα. Από την άλλη μεριά, οι μητέρες των παιδιών, των οποίων οι συμμαθητές τα αγνοούν έδειχναν αδυναμία μπροστά στις ανάγκες της παρέας που έπαιζε. Ήταν αναστατωμένες και έδωσαν λίγη ή καθόλου βοήθεια στο παιδί τους (Papalia, 1995).

Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους να κάνουν φίλους οργανώνοντας ημέρες παιχνιδιού γι' αυτά. Όταν οι γονείς φροντίζουν με δραστήριο τρόπο την κοινωνική ζωή των παιδιών τους, τα παιδιά έχουν περισσότερους συμπαίκτες και επιθυμούν να τους βλέπουν πιο συχνά (Ladd & Colter, 1988). Επίσης, οι γονείς που παρεμβαίνουν έμμεσα στο

παιχνίδι των προνηπίων, με το να μένουν κοντά στα παιδιά τους αλλά να μην ανακατεύονται τείνουν να έχουν πιο κοινωνικά ικανά παιδιά από τα παιδιά που οι γονείς τους επεμβαίνουν στο παιχνίδι τους (Papalia, 1995).

2.11. Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί μεταδίδουν ότι γνωρίζουν, αισθάνονται, ακούν, σκέπτονται και κατανοούν. Είναι οι εξερευνητές των μηνυμάτων που εκπέμπουν οι υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες (Papalia, 1995). Εργάζονται με ομάδες παιδιών έχοντας στόχους. Οι στόχοι τους μπορεί να αφορούν την ανάπτυξη ή τη μεταβολή των συνθηκών που επικρατούν στις ομάδες, όπως είναι οι κανόνες συμπεριφοράς και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους. Επιπλέον στοχεύουν στην αντιμετώπιση των συναισθημάτων του κάθε παιδιού χωριστά, καθώς και στις σχέσεις του με τους συνομηλίκους του (Καλλινικάκη, 1998).

Οι επαγγελματίες δουλεύοντας με ομάδες παιδιών ως σημαντικότερους στόχους έχουν:

- Την ενίσχυση της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών με την απόκτηση ή την ανάπτυξη δεξιοτήτων για διαπροσωπική επικοινωνία και δημιουργία σχέσεων φιλίας και συνεργασίας.
- Την απόκτηση και τον εμπλουτισμό δεξιοτήτων διαπροσωπικής επικοινωνίας των παιδιών.
- Την συναισθηματική ωρίμανση.
- Την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού μέσα από την αναγνώριση μιας επιτυχίας ή ενός επιτεύγματος.
- Την εξυπηρέτηση των αναγκών για κοινωνική μάθηση, την υιοθέτηση αξιών, στάσεων και την απόρριψη αρνητικών συμπεριφορών, όπως η επιθετικότητα (Καλλινικάκη, 1998).

Σύμφωνα με την Papalia (1995) οι φίλοι βοηθούν τα παιδιά να αναπτυχθούν και συνεισφέρουν στην πνευματική τους υγεία. Βέβαια οι κοινωνικές δεξιότητες μεγαλώνουν με την εμπειρία. Οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά που δυσκολεύονται να κάνουν φίλους με τους εξής τρόπους:

- Να χρησιμοποιούν «θετικές τεχνικές» με πειθαρχία. Δίνοντας επιβράβευση, κάνουν τους ρόλους πιο σαφείς και χωρίς τιμωρίες να ενθαρρύνουν τη συνεργασία
- Να γίνονται οι ίδιοι παραδείγματα μίμησης με προσεκτική συμπεριφορά και να προσπαθούν να ενισχύσουν την παιδική αυτοεκτίμηση
- Να δείξουν την «κοινωνική συμπεριφορά» του εαυτού τους και να επαινούν τα πρωτόγνωρα σημάδια της παιδικής ενσυναίσθησης
- Να προσπαθήσουν να βρουν και να εντάξουν τα παιδιά σε ομάδες παιχνιδιού, οι οποίες επιτρέπουν τη συναναστροφή με άλλα παιδιά
- Να ενθαρρύνουν τα μοναχικά παιδιά να παίζουν σε μικρές ομάδες 2-3 παιδιών και να τους δίνουν χρόνο να εξοικειωθούν πριν ενσωματωθούν στην ομάδα
- Να διδάξουν τις «φιλικές δεξιότητες» εμμέσως με κουκλοθέατρο, role-playing και βιβλία για ζώα και παιδιά που μαθαίνουν να κάνουν φίλους

2.12. Το Κοινωνιόγραμμα.

Μέθοδοι με τις οποίες διερευνούνται αποτελεσματικά οι κοινωνικές σχέσεις των παιδιών στη προσχολική ηλικία, είναι η παρατήρηση του παιχνιδιού αλλά και των κοινών δραστηριοτήτων τους. Μέσω αυτών των μεθόδων, μπορεί να διαπιστωθεί το περιεχόμενο και η ποιότητα των σχέσεων που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους τα παιδιά (Αυγητίδου, 1997).

Η παρατήρηση, σύμφωνα με τους Smith και Cowie (1991) μπορεί να βοηθήσει το έργο του παρατηρητή σε μια μετρήσιμη έρευνα για τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών μέσα στην ομάδα, αλλά η φιλία είναι κάτι που δεν μπορεί να μετρηθεί ως προς την ένταση και το επίπεδο της. Είναι πιο εύκολο να ρωτήσουμε το παιδί να μας υποδείξει κάποια στιγμή το καλύτερό του φίλο και τους φίλους του. Από αυτές τις ερωτήσεις τα παιδιά θα εκφράσουν αυθόρμητα τις προτιμήσεις και το κοινωνιόγραμμα θα μας βοηθήσει να αποκαλύψουμε ποια είναι η θέση του κάθε παιδιού στο σύστημα του τμήματός του. Έτσι, εμφανίζονται κάποια παιδιά ως δημοφιλή, απορριπτέα, παραμελημένα ή στον μέσο όρο, ανάλογα με το πόσο θετικά ή αρνητικά μίλησαν τα υπόλοιπα παιδιά για εκείνο. Υπάρχουν βέβαια κάποιες περιπτώσεις παιδιών όπου αν και δεν έχουν μιλήσει για εκείνα θετικά, έχουν αρκετές κοινωνικές δεξιότητες. Κάποια επιθετικά παιδιά μπορούν να επηρεάσουν και να υποβληθούν σε άλλους. Όπως υπάρχουν περιπτώσεις παραμελημένων παιδιών που έχουν κοινωνικές δεξιότητες και τις εμφανίζουν έξω από το νηπιαγωγείο (Smith & Cowie, 1991).

Το κοινωνιόγραμμα είναι ένα βοηθητικό εργαλείο για την εργασία του κοινωνικού λειτουργού μέσα στην ομάδα. Με σωστή χρήση δίνει χρήσιμες πληροφορίες ακόμα και για τις ανεπίσημες σχέσεις των μελών της ομάδας, για τη θέση και το κύρος που έχουν τα άτομα-μέλη στην

συγκεκριμένη ομάδα .Ο κοινωνικός λειτουργός από την μελέτη των κοινωνιογραμμάτων μαθαίνει για τις ανακατατάξεις σχέσεων ,που δεν είναι φανερές, αν και επιδρούν στην ομάδα χωρίς όμως να γνωρίζει τους λόγους που τις προκάλεσαν (Κατσορίδου, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

3.1. Μεθοδολογία Μελέτης.

Το κεφάλαιο της μεθοδολογίας περιλαμβάνει **τα τρία (3) στάδια** με βάση τα οποία διεξήχθη η μελέτη αυτή. Συγκεκριμένα, **το πρώτο στάδιο** περιλαμβάνει τις πηγές αναζήτησης και εξεύρεσης του βιβλιογραφικού υλικού, μέσω του οποίου έγινε η θεωρητική κάλυψη των υπό διερεύνηση μεταβλητών. Επίσης, ορίστηκαν οι ερευνητικοί στόχοι και οι ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης αυτής. Το βιβλιογραφικό υλικό περιλαμβάνει την ελληνική και την ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Η συγκέντρωση του υλικού αυτού πραγματοποιήθηκε αρχικά από την βιβλιοθήκη του Α.Τ.Ε.Ι Πάτρας και του πανεπιστημίου Πατρών (Κεντρική και του τμήματος των Νηπιαγωγών και Δασκάλων). Εν συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφικό υλικό από την βιβλιοθήκη του Πάντειου Πανεπιστημίου και του τμήματος Παιδαγωγών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στην επιλογή του δείγματος, στην επιλογή των μεθοδολογικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν για την μελέτη των παραπάνω μεταβλητών και στον σχεδιασμό της έρευνας όπου περιλαμβάνονται οι δυο (2) φάσεις διεξαγωγής της έρευνας αυτής.

Τέλος, **το τρίτο μέρος** περιλαμβάνει την καταγραφή των ποιοτικών αποτελεσμάτων της μελέτης.

3.1.1. Ερευνητικοί Στόχοι.

1. Η διερεύνηση του τρόπου δημιουργίας και έκφρασης των φιλικών σχέσεων σε παιδιά ηλικίας 3 ως 4 ετών.
2. Η διερεύνηση των στοιχείων εκείνων που οδηγούν και συνθέτουν την ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων.
3. Η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι φιλικές σχέσεις στη νηπιακή ηλικία οδηγούν τόσο στην ένταξη των νηπίων στον παιδικό σταθμό, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.
4. Η διερεύνηση της συμπεριφοράς των νηπίων μεταξύ τους ως ομάδα.

3.1.2. Υποθέσεις της Έρευνας.

1. Η φιλία είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την υγιή ανάπτυξη του ατόμου. (Smith& Cowie, 1991)
2. Τα πολύ μικρά παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν ισχυρούς και ανθεκτικούς δεσμούς. (Newcombe, 1996)
3. Η ομάδα των συνομηλίκων έχει αποφασιστική επίδραση, θετική ή αρνητική, στην διαμόρφωση των στάσεων, των διαθέσεων και της συμπεριφοράς των παιδιών. (Κακαβούλης, 1999)
4. Οι παιδικές φιλίες χαρακτηρίζονται από μεταβλητότητα, καθώς δημιουργούνται σε ευκαιριακές καταστάσεις. (Pons& Gonzalez, 2002)
5. Τα μικρά παιδιά μέσω των συχνών αλληλεπιδράσεων μαθαίνουν πως να συμπεριφέρονται στους άλλους και οι ενήλικες αποτελούν πρότυπα συμπεριφοράς προς μίμηση. (Paralia, 1995)

3.2. Είδος- Μέθοδος Έρευνας.

3.2.1. Είδος Έρευνας.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο εργαστήρι προσχολικής αγωγής του Α.Τ.Ε.Ι Πάτρας. Αναφέρουμε ότι ο παιδικός σταθμός του ΑΤΕΙ Πάτρας, στον οποίο πραγματοποιήθηκε αυτή η ερευνητική μελέτη φιλοξενούσε συνολικά 24 παιδιά ηλικίας 2,5- 5,5 ετών, ενώ το προσωπικό του συνέθεταν οι παρακάτω ειδικότητες: ένας (1) κοινωνικός λειτουργός, τέσσερις (4) νηπιαγωγοί και μια (1) μουσικός.

Η έρευνα αυτή είναι **ποιοτική**. Η Benoliel (1984) έχει χαρακτηρίσει την ποιοτική έρευνα ως τη συστηματική διερεύνηση, που ενδιαφέρεται για την κατανόηση των ανθρώπινων υπάρξεων και τη φύση των συναλλαγών μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους. Η ποιοτική έρευνα περιγράφεται συχνά ως ολιστική (δηλαδή, ενδιαφέρεται για τους ανθρώπους και τα περιβάλλοντά τους σε όλες τις πολυπλοκότητες τους και φυσική (δηλαδή, χωρίς περιορισμούς και ελέγχους που επιβάλλονται από τον ερευνητή). Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και περιγράφεται από τους εκτελεστές. Οι ερευνητές ποιοτικών μελετών συλλέγουν και αναλύουν χαλαρά δομημένα, διηγηματικά υλικά, που τους δίνουν ελεύθερη από περιορισμούς πρόσβαση στο πλούσιο δυναμικό των αντιλήψεων και της υποκειμενικότητας των ανθρώπων. Οι ποιοτικές μελέτες, εξαιτίας της έμφασης τους στις πραγματικότητες των υποκειμένων, απαιτούν ελάχιστη δόμηση και μέγιστη εμπλοκή του ερευνητή, αφού αυτός προσπαθεί να κατανοήσει τους ανθρώπους των οποίων οι εμπειρίες είναι υπό μελέτη (Σαχίνη- Καρδάση, 2004).

3.2.2. Μέθοδος Έρευνας.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την συγκεκριμένη μελέτη ήταν **η επισκόπηση**. Η επισκόπηση είναι η συνηθέστερα χρησιμοποιούμενη περιγραφική μέθοδος στην εκπαιδευτική έρευνα. Κατά κανόνα, οι επισκοπήσεις συλλέγουν δεδομένα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο, αποσκοπώντας να περιγράψουν τη φύση των υπαρχουσών συνθηκών ή να εντοπίσουν σταθερές με βάση τις οποίες μπορούν να συγκριθούν οι υπάρχουσες συνθήκες ή να προσδιορίσουν τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα σε συγκεκριμένα γεγονότα. Έτσι, οι επισκοπήσεις μπορεί να ποικίλλουν ως προς τα επίπεδα πολυπλοκότητας τους, ξεκινώντας από αυτές που παρέχουν απλές μετρήσεις συχνότητας έως εκείνες που παρουσιάζουν ανάλυση σχέσεων.

Οι επισκοπήσεις μπορούν επιπλέον να διαφοροποιηθούν με βάση την έκταση που καλύπτουν. Είτε η επισκόπηση είναι μεγάλης κλίμακας και έχει αναληφθεί από κυβερνητική υπηρεσία είτε είναι μικρής κλίμακας και διεξάγεται από το μεμονωμένο ερευνητή, για τη συλλογή πληροφοριών χρησιμοποιείται συνήθως μία ή περισσότερες από τις τεχνικές συγκέντρωσης δεδομένων όπως: δομημένες ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται επιτόπου ή ερωτηματολόγια μέσω ταχυδρομείου, σταθμισμένα τεστ επίδοσης ή γνώσεων και κλίμακες στάσεων και η παρατήρηση (Cohen & Manion, 1994).

Ειδικότερα, η διεξαγωγή της μελέτης αυτής χωρίστηκε σε **δυο (2) φάσεις**. Στην **Α΄ φάση**, η οποία διήρκεσε **δυο (2) εβδομάδες από τις 9 έως τις 20 Οκτωβρίου 2006**. Χρησιμοποιήθηκε το **εργαλείο της μη δομημένης άμεσης παρατήρησης**, όπου είχε ως στόχο να διερευνήσει τα στοιχεία εκείνα της προσωπικότητας που συνθέτουν την ψυχοκοινωνική

και συναισθηματικά ανάπτυξη των νηπίων καθώς και την συμπεριφορά των νηπίων μεταξύ τους.

Η Β΄ φάση διήρκησε 4 μήνες από 23 Οκτωβρίου 2006 έως και 26 Ιανουαρίου 2007. Στη φάση αυτή χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της συμμετοχικής παρατήρησης και είχε ως στόχο να διερευνήσει τον τρόπο δημιουργίας και έκφρασης των φιλικών σχέσεων και τον τρόπο με τον οποίο οι φιλικές σχέσεις στη νηπιακή ηλικία οδηγούν τόσο στην ένταξη των νηπίων στον παιδικό σταθμό, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

3.2.3. Εργαλεία της Έρευνας.

Τα **μεθοδολογικά εργαλεία** που επιλέχθηκαν για την διεξαγωγή της μελέτης ήταν η μη δομημένη άμεση παρατήρηση και η συμμετοχική παρατήρηση σε παιδιά νηπιακής ηλικίας επειδή έχει τη δυνατότητα εφαρμογής.

Η **άμεση παρατήρηση** (direct observation) είναι πολύ χρήσιμη γιατί συγκεντρώνονται πληροφορίες σχετικές με τη συμπεριφορά ατόμων, τα οποία δεν έχουν πάντα επίγνωση και συνείδηση των πράξεων τους. Στην έρευνα η άμεση παρατήρηση είναι ένα πολύ σπουδαίο εργαλείο, όταν ο ερευνητής μένει ανεπηρέαστος από προκαταλήψεις και εστιάζει μοναδικά στο θέμα που μελετά (Σικελιανού, 2005).

Η **μη δομημένη παρατήρηση** (unstructured observation) ορίζεται η τεχνική κατά την οποία ο ερευνητής απέχει από την λειτουργία της υπό έρευνα ομάδας ή ιδρύματος (Σαχίνη- Καρδάση, 2004).

Σύμφωνα με το είδος αυτό της παρατήρησης, ο ερευνητής κατέχει το ρόλο του απλού παρατηρητή (δεν είναι συμμετέχων παρατηρητής) και γνωρίζει εκ των προτέρων τι ακριβώς θα παρατηρήσει.

Στόχος της χρήσης είναι:

- Η «ολιστική» (holistic) προσέγγιση των δεδομένων
- Η περιγραφική λεπτομερειακή ανάλυση των δεδομένων
- Η κατανόηση των μορφών συμπεριφοράς των ατόμων μιας ομάδας

- Η διερεύνηση και ανακάλυψη μη γνώριμων στοιχείων και χαρακτηριστικών ενός θέματος που μελετάται (Σικελιανού, 2005)

Οι μη συμμετοχικοί παρατηρητές δεν αναμειγνύονται στις δραστηριότητες της ομάδας που ερευνούν και αποφεύγουν την ιδιότητα του μέλους. Συνήθως κάθονται στο πίσω μέρος του εκάστοτε χώρου που βρισκόταν η ομάδα (Cohen & Manion, 1994).

Η συμμετοχική παρατήρηση (Participant observation) ορίζεται η τεχνική, κατά την οποία ο ερευνητής λαμβάνει μέρος στη λειτουργία της υπό έρευνα ομάδας ή ιδρύματος. Στην τεχνική αυτή, ο ερευνητής διατηρεί υψηλό βαθμό επαφής και εμπλοκής με τα υποκείμενα, επειδή εισέρχεται μέσα στην κοινωνική ομάδα ή το κοινωνικό πλαίσιο και συμμετέχει στις εμπειρίες της ομάδας. Ο ερευνητής προσπαθεί να εξασφαλίσει πληροφορίες μέσα στα πλαίσια, τις εμπειρίες, τις δομές και τα σύμβολα που είναι σχετικά με τα υποκείμενα (Σαχίνη-Καρδάση, 2004).

Στην συμμετοχική παρατήρηση, οι παρατηρητές εμπλέκονται στις ίδιες τις δραστηριότητες που επιχειρούν να παρατηρήσουν. Συχνά, το «καμουφλάρισμα» τους είναι τόσο τέλει, ώστε, σε ό,τι αφορά τους άλλους συμμετέχοντες, δεν είναι παρά μέλη της ομάδας. Το «καμουφλάρισμα» δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη μη συμμετοχική παρατήρηση (Cohen & Manion, 1994).

Σύμφωνα με την Σικελιανού (2005), η συμμετοχική παρατήρηση είναι μια μέθοδος συλλογής πληροφοριών, κατά την οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν παράλληλα και οι μη δομημένες συνεντεύξεις. Η

συμμετοχική παρατήρηση μπορεί να επιτελείται στα πλαίσια μιας ομάδας ατόμων π.χ. ομάδα επαγγελματιών υγείας, κατά την οποία ο ερευνητής: α) συμμετέχει σε κάθε είδους δραστηριότητα της ομάδας, β) παρατηρεί τις αντιδράσεις και γενικότερα την συμπεριφορά των μελών της ομάδας και γ) δεν παρατηρεί μέσα από τον ρόλο του «επισκέπτη», αλλά ως μέλους της ομάδας.

Βασική προϋπόθεση είναι ότι τα άτομα που τίθενται υπό παρατήρηση, θα πρέπει να είναι ενημερωμένα για το σκοπό, τον τρόπο και τη διάρκεια της παρατήρησης. Επίσης, ο ερευνητής θα πρέπει: α) να έχει εμπειρία στη χρήση αυτής της μεθόδου, β) να διαθέτει καλή μνήμη και γ) να διαθέτει αρκετή εμπειρία στην καταγραφή πληροφοριών με λεπτομέρεια.

Στόχος της χρήσης της μεθόδου συμμετοχικής παρατήρησης είναι:

- Η επικέντρωση του ενδιαφέροντος σε ευρείας κλίμακας θεματικά πεδία.
- Η «ολιστική» (holistics) αξιολόγηση και εκτίμηση της συμπεριφοράς των ατόμων, που παρατηρούνται.
- Η διευκόλυνση στη συλλογή πληροφοριών παράλληλα με τη χρήση και άλλων μεθόδων. Ταυτόχρονα, περιορίζονται οι αντιδράσεις (reactivity) των μελών μιας ομάδας (οι ερωτώμενοι αντιδρούν όταν γνωρίζουν ότι αποτελούν τα υποκείμενα που μελετώνται για ένα συγκεκριμένο θεματικό πεδίο. Η παρουσία και η συμμετοχή του ερευνητή συνήθως κατευνάζει αυτές τις αντιδράσεις).
- Η οργάνωση και διαμόρφωση «κατάλληλων» ερωτήσεων των οποίων το περιεχόμενο είναι οικείο προς την ομάδα.

- Η ολοκληρωμένη και αξιόλογη εκτίμηση του ερευνητή ως προς την συμπεριφορά των μελών της ομάδας που μελετάται.
- Η περιγραφική λεπτομερειακή ανάλυση των δεδομένων που συλλέγονται (Σικελιανού, 2005).

Η συμμετοχική παρατήρηση είναι χρήσιμη όταν:

- Το θεματικό πεδίο που μελετάται είναι σχετικά καινούργιο ή δεν είναι ευρέως γνωστό στο γενικότερο πληθυσμό.
- Το θεματικό πεδίο που μελετάται είναι πολύ ενδιαφέρον λόγω της πολυπλοκότητας του.
- Η μελέτη ενός συγκεκριμένου θεματικού πεδίου βρίσκεται στην αρχική της φάση.
- Μια κατάσταση ή ένα πρόβλημα βρίσκεται σε «λανθάνουσα» μορφή και χρειάζεται διερεύνηση.

Τέλος, η συμμετοχική παρατήρηση είναι η κατάλληλη μέθοδος για την κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, αντιλήψεων, αξιών και στάσεων ενός γενικότερου πληθυσμού. (Σικελιανού, 2005)

Ειδικότερα, η παρατήρηση των προνηπίων απευθυνόταν στην έκφραση των φιλικών σχέσεων των προνηπίων και είχε ως στόχο την καταγραφή των συγκεκριμένων σχέσεων. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώθηκε στην εξέλιξη των φιλικών σχέσεων του νηπίου και στην κατανόηση τους, όπως εκδηλώθηκαν από τα συναισθήματα και τις πράξεις τους στον παιδικό σταθμό.

3.3.Πληθυσμός- Δείγμα.

Σύμφωνα με την Σαχίνη- Καρδάση (2004) **πληθυσμός** μιας μελέτης, είναι όλα τα μέλη της ομάδας που θα μελετηθεί, τα οποία ικανοποιούν ορισμένα κριτήρια. Ο πληθυσμός μπορεί, ανάλογα με τον τρόπο που ορίζεται, να αποτελείται από εκατομμύρια ή από εκατοντάδες ανθρώπων. Ο πληθυσμός αποτελεί πάντοτε ένα σύνολο στοιχείων για τα οποία ενδιαφέρεται ο ερευνητής.

Το **δείγμα** είναι μια μικρότερη ομάδα ή υποσύνολο του πληθυσμού (επειδή λειτουργούν οι παράγοντες δαπάνες, χρόνος και δυνατότητα πρόσβασης, δεν είναι πάντοτε δυνατό ή πρακτικό να έχει κανείς μετρήσεις από έναν πληθυσμό), κατά τρόπο ώστε η γνώση που αποκομίζουν να είναι αντιπροσωπευτική του συνολικού μελετώμενου πληθυσμού (Cohen& Manion, 1994).

Στην συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη **ο πληθυσμός είναι όλα τα παιδιά στην νηπιακή ηλικία και το δείγμα** αποτελείται από **οκτώ (8) νήπια ηλικίας 3-4 ετών** που παρακολουθούν το πρόγραμμα δραστηριοτήτων ενός νηπιακού σταθμού.

Επειδή, η ερευνητική αυτή μελέτη αποτελεί επισκόπηση μικρής κλίμακας καταφύγαμε στη χρήση δειγμάτων μη πιθανοτήτων, τα οποία αν και δεν είναι αντιπροσωπευτικά, είναι λιγότερο περίπλοκα όσον αφορά τη συγκρότηση τους, πολύ λιγότερο δαπανηρά και μπορούν να αποδειχθούν απολύτως επαρκή στις περιπτώσεις που οι ερευνητές δεν προτίθενται να γενικεύσουν τα ευρήματα τους πέρα από το εν λόγω δείγμα.

Το είδος της δειγματοληψίας ήταν η «βολική» δειγματοληψία. Στη «βολική» δειγματοληψία ή τυχαία δειγματοληψία, επιλέγονται τα πλησιέστερα άτομα, για να χρησιμεύσουν ως απαντούντες, και αυτή η διαδικασία συνεχίζεται μέχρι να αποκτηθεί το απαιτούμενο μέγεθος του δείγματος (Cohen& Manion, 1994).

Συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν τα νήπια ηλικίας 3 έως 4 ετών διότι σύμφωνα με τους θεωρητικούς στην ηλικία των 3 έως 4 ετών ξεκινούν οι πρώτες φιλικές σχέσεις, ενώ παράλληλα από τα 24 νήπια που φιλοξενούσε ο παιδικός σταθμός του ΑΤΕΙ Πάτρας επιλέχθηκαν **μόνο τα 8 γιατί ήταν στην ηλικία των 3 έως 4 ετών.**

3.4.Φάσεις της Έρευνας.

Η έρευνα περιλαμβάνει δυο (2) φάσεις: την Α΄ και την Β΄ φάση.

Ειδικότερα στην Α΄ φάση επιλέχθηκε το εργαλείο της μη δομημένης παρατήρησης προκειμένου να καταγραφούν οι απαραίτητες πληροφορίες, χωρίς παρεμβάσεις στα νήπια. Στόχος της φάσης αυτής ήταν η καταγραφή των συμπεριφορών, των συναισθημάτων και των αλληλεπιδράσεων του κάθε προνηπίου με τους συνομηλίκους του και ο εντοπισμός των στοιχείων της προσωπικότητας των νηπίων, έτσι ώστε να κατανοήσουμε τις ανάγκες τους και να σχεδιάσουμε τις παρεμβάσεις που χρειάζονταν να κάνουμε στην επόμενη Β΄ φάση.

Αρχικά και σύμφωνα με τη δεοντολογία της έρευνας έγινε η ενημέρωση του προσωπικού του νηπιακού σταθμού και των γονέων των νηπίων για το στόχο της μελέτης μας. Μετά από την σχετική άδεια των παραπάνω ορίστηκαν, από κοινού με το προσωπικό οι επισκέψεις στο σταθμό.

Η Α΄ φάση διήρκησε δυο (2) εβδομάδες από τις 9 έως τις 20 Οκτωβρίου 2006 και πραγματοποιήθηκε από τη Δευτέρα 9 Οκτωβρίου 2006 ως τη Πέμπτη 12 Οκτωβρίου 2006 και από τη Τρίτη, 17 Οκτωβρίου ως τη Παρασκευή, 20 Οκτωβρίου από τις 9:00π.μ. έως τις 12:00μ.μ.

Η Β΄ φάση της συμμετοχικής παρατήρησης των νηπίων διήρκησε έντεκα εβδομάδες (11), από τις 23 Οκτωβρίου έως τις 26 Ιανουαρίου 2007 και πραγματοποιήθηκε τις έξι (6) από τις επτά (7) ημέρες της εβδομάδας από τις 11:30π.μ. έως τις 12:00μ.μ. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν τριάντα-έξι (36) συναντήσεις με τα παιδιά.

Επιλέχθηκε το εργαλείο της συμμετοχικής παρατήρησης. Στόχος της φάσης αυτής ήταν η συμμετοχή και η παρέμβαση μας (σύμφωνα με τις ανάγκες της ομάδας) ώστε να βελτιωθεί ο τρόπος συμπεριφοράς των νηπίων και οι μεταξύ τους επαφές.

Η συμμετοχική παρατήρηση προϋποθέτει την ήδη υπάρχουσα γνωριμία και την ανάπτυξη εμπιστοσύνης με το δείγμα, γεγονός το οποίο επιτεύχθηκε στο τέλος της Α΄ φάσης. Η συμμετοχική παρατήρηση πραγματοποιήθηκε με βάση ένα προκαθορισμένο πρόγραμμα, το οποίο περιελάμβανε δραστηριότητες που είχαν ως στόχο την προσωπική επαφή με τα παιδιά και την κατανόηση της έκφρασης των φιλικών σχέσεων υπό το πρίσμα των ομαδικών δραστηριοτήτων, όπου δόθηκε η δυνατότητα στα νήπια να εκφραστούν και να αναδείξουν τις σχέσεις μεταξύ τους.

Η επιλογή των δραστηριοτήτων έγινε με γνώμονα τη διάρκεια των συναντήσεων, τις ανάγκες και τις δυνατότητες των παιδιών. Ειδικότερα, επιλέχθηκαν οι **μουσικό-κινητικές** δραστηριότητες και οι δραστηριότητες, όπως: «το **twister**», «ο **κύκλος των φίλων**», «το **μασάζ**», «ο **αρχηγός λέει**», τα **τραγούδια** και τα **παραμύθια** με κεντρική ιδέα τη φιλία και τη διαφορετικότητα μεταξύ φίλων. Τέλος, επιλέχθηκαν οι **δραστηριότητες της ζωγραφικής** και του **κολλάζ** που βοήθησαν το παιδί να εκφράσει την ψυχική του κατάσταση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1. Περιγραφική Ανάλυση Ποιοτικών Αποτελεσμάτων της Α' Φάσης.

Πραγματοποιήθηκαν δυο (2) εβδομάδες της Α φάσης με τη χρήση της μη συμμετοχικής παρατήρησης των παιδιών.

Από αυτές τις δυο (2) εβδομάδες παραθέτουμε και τις οκτώ (8) συναντήσεις μας με τα παιδιά. Θεωρήσαμε πως αυτές οι συναντήσεις ήταν οι πιο κατάλληλες για τους εξής λόγους :

- Διαθέτουν αξιοσημείωτα στοιχεία – δεδομένα, σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας των παιδιών τόσο με τις ερευνήτριες, όσο και μεταξύ τους.
- Να διαπιστώσουμε εάν οι ερευνητικές υποθέσεις είναι αληθείς και ακριβείς ή χρειάζονται να ελεγχθούν εκ νέου.

Τα ονόματα των οκτώ προνηπίων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα της παρατήρησης αντικαθίστανται στην μελέτη αυτή με τυχαία ονόματα, Άννα, Βαγγέλης, Γρηγόρης, Δημήτρης, Έκτορας, Ζαφείρης, Ήρα, Θανάσης.

Συγκεκριμένα :

Πρώτη ημέρα συνάντησης.

Εργαλείο : Μη συμμετοχική παρατήρηση.

Ημερομηνία: Δευτέρα 9 Οκτωβρίου 2006

Ώρα Έναρξης: 9:00π.μ

Ώρα Λήξης: 11:00π.μ

Αριθμός Ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)

Αριθμός Παιδιών: 5 (πέντε) Απόντες: 3 (τρεις)

Δραστηριότητες: Ελεύθερο Παιχνίδι-Μουσική με ακορντεόν – Φαγητό.

Σκοπός της παρατήρησης των προνηπίων κατά τη πρώτη μέρα, ήταν να γνωριστούμε με τα παιδιά. Παρόντες ήταν, ο Έκτορας, ο Ζαφείρης, ο Θανάσης και η Ήρα. Όταν φτάσαμε στο σταθμό, τα παιδιά παίζανε με τουβλάκια και ζωάκια στην μεγάλη αίθουσα.

Λίγο αργότερα ήρθε ο Βαγγέλης. Ο μικρός Ζαφείρης έπαιζε μ' έναν μεγάλο δεινόσαυρο. Έκανε έντονους ήχους και γρήγορες κινήσεις. Έπειτα, η μουσικός ζήτησε από τα παιδιά να μαζέψουν τα παιχνίδια για να πάνε στην αίθουσα του μεταβρεφικού τμήματος. Τα παιδιά συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα της μουσικής με ακορντεόν. Τα παιδιά κάθισαν στις καρέκλες και η μουσικός άρχισε να λέει τραγούδια. Μαζί της τραγουδούσαν όλοι, κάνοντας αναπαράσταση τα λόγια του τραγουδιού με τα χέρια. Όλοι έδειχναν πολύ χαρούμενοι. Έτσι πέρασε η ώρα μέχρι που τα παιδιά πήραν το φαγητό από τις τσάντες τους και πήγαμε όλοι μαζί, πιασμένοι χέρι-χέρι, στο κυλικείο για φαγητό.

Τα παιδιά κάθισαν σε δυο τραπέζια. Τους μοιράστηκε το φαγητό και αφού έφαγαν συγκεντρωθήκαμε για να πάμε στον σταθμό. Γυρνώντας πίσω στον σταθμό, τα παιδιά χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Τους νέους και τους παλιούς. Πήγαμε με την ομάδα των παλιών. Κεντρική δραστηριότητα τους ήταν το παιχνίδι ενώ η Ήρα θέλησε να ζωγραφίσει. Το κορίτσι έπαιρνε όλους τους μαρκαδόρους μπροστά του. Η μουσικός είπε πως η Ήρα είναι ήσυχο παιδί αλλά σήμερα έβγαζε

αρκετή ζήλεια λόγω των νέων παιδιών που ήρθαν στον σταθμό. Η μικρή πάνω στο χαρτί της έφτιαχνε σιέλ καρδούλες και λουλούδια. Πιο πέρα έπαιζαν οι υπόλοιποι με τουβλάκια και πλαστικά ζωάκια, ο Βαγγέλης, ο Θανάσης, ο Έκτορας και ο Ζαφείρης.

Ο Θανάσης είχε φέρει από το σπίτι του έναν μεγάλο δεινόσαυρο και τα παιδιά προσπαθούσαν να φτιάξουν ένα σπίτι ώστε να βάλουν μέσα την δεινόσαυρο-οικογένεια. Η συνεργασία τους έδειχνε αρμονική και επικρατούσε ηρεμία. Βέβαια, μετά από λίγο η αντιπαράθεση του Θανάσης και του Ζαφείρη ήρθε να ταράξει την ηρεμία αυτή. Τραβούσε ο ένας από τη μια μεριά και ο άλλος από την άλλη. Η μουσικός πήρε μέρος στην αντιπαράθεση λέγοντας στα παιδιά πως αν συνεργαστούν όλοι μαζί θα φτιάξουν ένα καλύτερο σπίτι για το ζωάκι τους. Ο Θανάσης, ήθελε επίμονα το παιχνίδι και έλεγε στον Ζαφείρη, ότι ζηλεύει γιατί δεν είχε και αυτός τέτοιο παιχνίδι. Ο Ζαφείρης, έδειχνε στενοχωρημένος ενώ είπε στον ο Θανάση πως δεν ζηλεύει και λυπημένος κατέβασε το κεφάλι του. Η μουσικός έσπευσε να εξηγήσει στα δυο αγόρια ότι τα παιχνίδια τα μοιραζόμαστε. Λίγο αργότερα, ο Ζαφείρης χτύπησε τον Θανάση. Τα δυο αγόρια διεκδικούσαν τον μεγάλο δεινόσαυρο. Η νηπιαγωγός είπε στον Ζαφείρη πως δεν πρέπει να χτυπάει τα άλλα παιδάκια γιατί μπορεί κάποιος να χτυπήσει και να πάει στο νοσοκομείο. Ο Ζαφείρης αγκάλιασε τον Θανάση και ο Θανάσης ανταποκρίθηκε χαμογελώντας του. Ο Ζαφείρης φάνηκε ότι κατάλαβε τα λόγια της νηπιαγωγού.

Μετά από λίγη ώρα ήρθε και ένα άλλο κοριτσάκι από άλλο τμήμα που ήρθε στον παιδικό σταθμό φέτος για πρώτη φορά και κοιτούσε τα δυο αγόρια ενώ παράλληλα πείραζε τα μαλλιά της. Τους πλησίασε με ανιχνευτική διάθεση και κάθισε ανάμεσά τους. Συμμετείχε αρμονικά μαζί τους στη κατασκευή και τα αγόρια δεν φάνηκαν να ενοχλούνται από τη παρουσία της. Μοιράστηκαν τα υλικά και μαζί έφτιαξαν το σπίτι για τον

δεινόσαυρο. Όταν η νηπιαγωγός είπε στα παιδιά να μαζέψουν τα παιχνίδια εκείνα την άκουσαν και άρχισαν και τα τρία παιδιά να τα μαζεύουν. Αργότερα, ξεκίνησε μια άλλη δραστηριότητα και έπρεπε τα παιδιά να κάνουν τους δεινόσαυρους.

Δεύτερη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία: Τρίτη, 10 Οκτωβρίου 2006

Ώρα Έναρξης: 9:00π.μ.

Ώρα Λήξης: 11:00π.μ.

Αριθμός Ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)

Αριθμός Παιδιών: 5 (πέντε) Απόντες: 3 (τρεις)

Δραστηριότητες: Συζήτηση- Φαγητό- Κατασκευές με πλαστελίνη.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης συνάντησης με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής :

Αφού τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες η νηπιαγωγός ζήτησε από τα παιδιά να της πουν πώς πέρασαν το προηγούμενο απόγευμα αφού έφυγαν από το σταθμό. Τα παιδιά δεν φάνηκαν ιδιαίτερα πρόθυμα να μιλήσουν. Μόνο ο Θανάσης φάνηκε να χαίρεται και απαντούσε σε κάθε ερώτηση της νηπιαγωγού. Χρησιμοποιούσε έντονα τα χέρια του όταν μιλούσε ή περιέγραφε ένα γεγονός. Όταν η νηπιαγωγός ρώτησε τα παιδιά πώς πέρασαν τη μέρα τους ο Θανάσης περιέγραψε εκτενώς πώς πέρασε την ημέρα του λέγοντας πως ένα ψόφιο καβούρι κρατούσε στα χέρια του μια σημαία και περπατούσε.

Η νηπιαγωγός ρώτησε τον Θανάση αν επρόκειτο για αληθινή ιστορία και απάντησε καταφατικά. Ο Θανάσης είχε φέρει από το σπίτι του ένα καβούρι και η νηπιαγωγός τον ρώτησε αν το καβούρι είναι παιχνίδι. Ο Θανάσης απάντησε: « Ναι, είναι παιχνίδι, μου το έφερε μια φίλη της μαμάς μου».

Έπειτα, τα παιδιά πήγαν για φαγητό. Καθώς ετοιμάζονταν σε ζευγαράκια η Ήρα φαινόταν στενοχωρημένη γιατί η Άννα δεν της έδινε το χέρι της ώστε να σχηματίσουν μαζί ένα ζευγάρι. Μίλησε στη σπουδάστρια Α για αυτό το γεγονός. Η σπουδάστρια Α ζήτησε από τα κορίτσια να πιαστούν και οι τρεις από το χέρι. Η Άννα συμφώνησε αλλά άργησαν γιατί η Άννα είχε ξεχάσει το παγούρι της και περίμεναν μέχρι

να το πάρει. Όταν γυρίσαμε από το φαγητό οι Ήρα και Άννα, έπαιζαν ήσυχες με τις πλαστελίνες και έφτιαχναν φίδια. Κάποια στιγμή ένα παιδί από το μεταβρεφικό τμήμα έπαιρνε τη πλαστελίνη της Άννας και εκείνη αντέδρασε θυμωμένα.

Τρίτη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία: Τετάρτη 11 Οκτωβρίου 2006

Ώρα έναρξης: 9:00π.μ

Ώρα λήξης: 11:00π.μ

Αριθμός ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) –Μουσικός (1)- Σπουδάστριες(2)

Αριθμός παιδιών : 8 (οκτώ)

Δραστηριότητες: Μουσική με ακορντεόν- Μουσικές καρέκλες- Αγαματοποίηση- Μουσικός κύκλος- Ελεύθερο παιχνίδι.

Κατά τη τρίτη ημέρα συνάντησης με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής :

Τα παιδιά όπως και κάθε μέρα μέχρι σήμερα χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Επιλέξαμε τυχαία να παρατηρήσουμε την ομάδα Β, η οποία αποτελούνταν από τον Βαγγέλη, την Άννα, την Ήρα, τον Θανάση και τον Γρηγόρη. Οι υπόλοιποι απουσίαζαν. Αρχική δραστηριότητα της ομάδας ήταν η μουσική με ακορντεόν. Τα παιδιά καθόντουσαν σε κύκλο γύρω από τη μουσικό η οποία είχε στα χέρια της ένα ακορντεόν και φαινόταν πως προσπαθούσε να τους το δείξει. Τα παιδιά έκαναν διάφορες ερωτήσεις στο μουσικό όργανο και η μουσικός υποδυόμενη το ακορντεόν, αλλάζοντας τη φωνή της, απαντούσε.

Στη συνέχεια, ασχολήθηκαν με τις μουσικές καρέκλες. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, ο Γρηγόρης με τον Βαγγέλη συζητούσαν κάτι ενώ ταυτόχρονα έτρεχαν γύρω από τις καρέκλες. Ο Θανάσης με την Άννα κάποια στιγμή ήρθαν σε αντιπαράθεση. Ο Θανάσης κορόιδευε την Άννα αποκαλώντας την «κυρία πίτα». Η Άννα αντέδρασε έντονα. Έκανε έντονα ανεβοκατεβάσματα των χεριών. Έδειχνε θυμωμένη. Η Άννα συχνά αντιδρά κάνοντας έντονα εκφραστικές γκριμάτσες. Σηκώνει τα φρύδια της, ανοίγει το στόμα της και γουρλώνει τα μάτια. Η εικόνα αυτή του προσώπου της, βγάζει αρκετό θυμό. Αργότερα, στις μουσικές καρέκλες ο Θανάσης, έδειξε να το διασκεδάζει. Ο Θανάσης τέντωσε το χέρι του σε μια καρέκλα και φώναξε τον Γρηγόρη να κάτσει δίπλα του. Ο

Γρηγόρης έκατσε δίπλα στον Θανάση και τον πήρε αγκαλιά. Ο Γρηγόρης απομάκρυνε τα χέρια του Θανάση από πάνω του και ο Θανάσης τον ρώτησε αν τον έχει φίλο. Τα δυο αγόρια καθ' όλη τη διάρκεια έδειχναν πως επικοινωνούν μεταξύ τους. Η Άννα θύμωσε επειδή την ακούμπησε ένα μικρότερο κορίτσι. Φαίνεται να αντιδρά πολύ και παράξενα στα αγγίγματα των άλλων παιδιών. Όταν η Ήρα, λίγο αργότερα την έπιασε στην πλάτη για να της ζητήσει κάτι η Άννα έσπευσε στην μουσικό και της είπε πως η Ήρα την πειράζει. Η Άννα κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων συμμετέχει με προθυμία. Τραγουδά δυνατά με ένταση ενώ κινεί διαρκώς το σώμα της. Επιπρόσθετες δραστηριότητες της ομάδας ήταν η αγαματοποίηση και ο μουσικός κύκλος. Πάλι, στη διάρκεια του παιχνιδιού μουσικός κύκλος η Άννα αρνούνταν να δώσει το χέρι της ώστε να δημιουργήσουν όλοι μαζί το μουσικό κύκλο. Το ίδιο έχει παρατηρηθεί και στο παρελθόν όπου το κορίτσι δεν έδινε το χέρι του στην Ήρα.

Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού η Ήρα και ένα άλλο κοριτσάκι από το βρεφονηπιακό τμήμα, γνωρίστηκαν. Παρόλα αυτά, κάθισαν μαζί και μιλούσαν.

Η Ήρα έπαιζε τη μαγείρισα μαζί με την Άννα. Μετά από λίγη ώρα η Άννα χτύπησε την Ήρα γιατί της πήρε το δίσκο και δεν της τον έδινε. Η Άννα χτύπησε και τον Θανάση που είχε απλώσει το χέρι του στη καρέκλα της. Όταν κάθισαν τα παιδιά στις καρέκλες και παρακολουθούσαν τις δραστηριότητες η Άννα δεν ήθελε να καθίσει δίπλα σε ένα αγοράκι από το βρεφονηπιακό τμήμα, γιατί έλεγε πως τη κλωτσούσε και την ενοχλούσε. Όντως το παιδί αυτό την κλωτσούσε όπως ισχυριζόταν. Αργότερα που κάθισαν στο πάτωμα και έπαιζαν με τα τουβλάκια, εκείνος τη πλησίασε, και με τα δυο του δάχτυλα έκανε πως περπατά στο πόδι της. Εκείνη έσπρωξε το χέρι του και το παιδί τη

χτύπησε. Κάποια στιγμή που πήγαν τα παιδιά στην αίθουσα με τις τσουλήθρες η Άννα έπαιζε στη μεγάλη τσουλήθρα με τον Γρηγόρη και τον Έκτορα για αρκετή ώρα και έκαναν πως προσπαθούσαν να πιάσουν και να σωθούν από τα γιγάντια καλαμάρια. Η Άννα παρότρυνε τον Έκτορα να βγει από τη τρύπα της τσουλήθρας και να τη βοηθήσει να πιάσουν τα καλαμάρια. Ο Έκτορας πριν πάμε στην αίθουσα με τις τσουλήθρες προτιμούσε να παίζει μόνος του.

Τέταρτη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία: Πέμπτη 12 Οκτωβρίου 2006

Ώρα έναρξης: 9:00π.μ.

Ώρα λήξης: 11:00π.μ

Αριθμός ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)

Αριθμός παιδιών : 7 (επτά) Απόντες: 1 (ένας)

Δραστηριότητες: Φαγητό- Ελεύθερο παιχνίδι- Ανάγνωση παραμυθιού

Κατά την τέταρτη συνάντησή μας με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής :

Η Ήρα μοιράστηκε το φαγητό της στη τραπεζαρία μαζί με ένα κοριτσάκι από το νηπιακό τμήμα που καθόταν δίπλα της και μιλούσαν. Αφού γυρίσαμε από τη τραπεζαρία, ήρθαν η νηπιαγωγός μαζί με τον Βαγγέλη και ζήτησαν από τη Ήρα να δώσει στον Βαγγέλη λίγο από το κουλούρι της. Εκείνη ήταν διστακτική στην αρχή, αλλά με τη παρότρυνση της νηπιαγωγού του έδωσε.

Έπειτα ήταν η ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού. Τα παιδιά έπαιζαν κάτω με τα τουβλάκια. Η Άννα είπε ότι ο Βαγγέλης και ο Θανάσης είναι στην ομάδα της και κανένα άλλο παιδί δεν θα έπαιζε με αυτό που έφτιαχναν οι τρεις τους. Η νηπιαγωγός ζήτησε από τη Άννα να συμπεριλάβει και τον Ζαφείρη στο παιχνίδι που έπαιζαν, γιατί ο Ζαφείρης είπε στη νηπιαγωγό πως τα παιδιά δεν τον αφήνουν να παίζει. Ακόμη, ο Ζαφείρης ζήτησε από τη νηπιαγωγό να πει στον Θανάση να του δώσει το καβούρι του. Το καβούρι ήταν του Θανάση, το είχε φέρει από το σπίτι του.

Λίγο αργότερα, η Άννα παραπονέθηκε πως δεν παίζει κανένας μαζί της. Αρχικά είχαν χωριστεί τα παιδιά μεταξύ τους και κατασκεύαζαν μια φάρμα στην οποία έβαζαν ζώα. Η Άννα τελικά έμεινε μόνη της αφού όλα τα υπόλοιπα παιδιά πήγαιναν να βοηθήσουν τα άλλα παιδιά που

έφτιαχναν μια πιο μεγάλη φάρμα. Έπειτα από τα παράπονα που έκανε, ρώτησε τον Θανάση αν μπορεί να παίξει και εκείνη μαζί τους και εκείνος της απάντησε αρνητικά. Τελικά συνεργάστηκαν όλοι μαζί για να φτιάξουν τη φάρμα.

Μετά από το ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά κάθισαν στις καρέκλες. Ο Γρηγόρης και ο Θανάσης καθόντουσαν δίπλα και ο Γρηγόρης κρατούσε το πόδι του Θανάση. Ακόμα, ο Θανάσης είπε πως ο Ζαφείρης είναι φίλος του. Ο Θανάσης άλλαζε μόνος του συνεχώς θέση. Αρχικά καθόταν ανάμεσα στον Ζαφείρη και τον Γρηγόρη έπειτα, άλλαξε θέση και κάθισε ανάμεσα στην Ήρα και τον Έκτορα.

Πέμπτη ημέρα συνάντησης
Ημερομηνία: Τρίτη 17 Οκτωβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 9:00π.μ
Ώρα λήξης: 11:00π.μ
Αριθμός ενηλίκων : Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)
Αριθμός παιδιών: 6 (έξι) Απόντες:2 (δύο)
Δραστηριότητες: Προσευχή – Συζήτηση για τις εποχές- Ελεύθερο παιχνίδι- Ζωγραφική.

Κατά την πέμπτη συνάντησή μας με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής :

Ήταν παρόντες ο Θανάσης, ο Βαγγέλης, ο Γρηγόρης, ο Έκτορας, η Ήρα και η Άννα. Απουσίαζαν ο Ζαφείρης και ο Δημήτρης. Τα παιδιά όπως και τις προηγούμενες μέρες χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Την ομάδα των μεγάλων και των μικρών παιδιών. Η ομάδα των μεγάλων παιδιών αποτελούνταν από τα νήπια και τα προνήπια. Καθίσαμε στην ομάδα των μεγάλων παιδιών. Τα παιδιά κάθισαν στις καρέκλες τους. Η Ήρα εξέφρασε την επιθυμία να κάτσει δίπλα στην Άννα και τα κορίτσια έκατσαν μαζί. Η Άννα χαμογέλασε χαρούμενη. Τις προηγούμενες μέρες, η Άννα αποστρεφόταν την Ήρα. Συγκεκριμένα, δεν της έδινε το χέρι της και έδειχνε επιθετική απέναντι της. Τα παιδιά έκαναν την προσευχή τους και στην πορεία συζήτησαν με την νηπιαγωγό Α για τις εποχές. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης ο Θανάσης, που καθόταν δίπλα στον Γρηγόρη, ήρθε σε κόντρα με την Άννα. Πείραζε το κορίτσι προσποιώντας και λέγοντας πώς πετάει χιονόμπαλες. Τα δυο παιδιά (Άννα και Θανάσης) διαπληκτίζονται συχνά, αλλά ταυτόχρονα δείχνουν να είναι αχώριστα. Ο Θανάσης έψαχνε την Άννα μέσα στον χώρο. Όταν την εντοπίζει συνήθως την πειράζει με κάποιο παιχνίδι μέχρι να την δει να αντιδρά. Καθώς το παιχνίδι εξελισσόταν ο Θανάσης είπε στην Άννα ότι δεν την έχει φίλη και

πώς όταν φέρει το δεινόσαυρο του από το σπίτι δε θα την αφήσει να παίζει. Η νηπιαγωγός Α έσπευσε να ηρεμήσει τα παιδιά.

Στη συνέχεια, τα παιδιά κάθισαν στο μεγάλο ξύλινο τραπέζι. Η Ήρα κάθισε δίπλα στην Άννα, ο Βαγγέλης ανάμεσα από τον Γρηγόρη και τον Έκτορα, ενώ ο Θανάσης ανάμεσα από δυο νήπια. Ο Βαγγέλης συζητούσε με την Άννα και ο Γρηγόρης με τον Θανάση. Ο Θανάσης λίγο αργότερα, μ' ένα παιχνίδι προσπάθησε να τραβήξει την προσοχή του Βαγγέλη. Την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού, η Άννα άρπαξε από τα χέρια του Θανάση ένα παιχνίδι. Ο Θανάσης δεν θύμωσε αλλά η Άννα τον κοίταξε έντονα. Από την άλλη πλευρά της αίθουσας, ο Έκτορας και ο Γρηγόρης έπαιζαν με τα τουβλάκια και κυλιόντουσαν χαρούμενοι στο πάτωμα. Έπειτα η Άννα και ο Γρηγόρης, κατασκεύασαν μαζί ένα πύργο από τουβλάκια. Ο Θανάσης δεν έδινε σημασία στην Άννα και αυτή θυμωμένη του χάλασε το παιχνίδι, κλωτσώντας το. έδειχνε να ικανοποιείται. Η Άννα, ενώ συμμετέχει σε ομαδικά παιχνίδια ξαφνικά απομονώνεται και το αντίθετο. Συγκεκριμένα σήμερα, ενώ έπαιζε με τον Βαγγέλη, τον Γρηγόρη, τον Θανάση και τον Έκτορα, τραβήχτηκε παραπέρα για να παίζει μόνη της. Όταν επέστρεψε στο ομαδικό παιχνίδι των αγοριών άρχισε να χαλάει το παιχνίδι τους, ξεκολλώντας τα τουβλάκια.

Κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής η Άννα και η Ήρα συνομιλούσαν και έδειχνε η μια στην άλλη τη ζωγραφιά της. Ακόμα, ο Γρηγόρης με τον Θανάση καθόντουσαν σε διπλανές θέσεις όταν ζωγράφιζαν αλλά και νωρίτερα.

Έκτη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία: Τετάρτη 18 Οκτωβρίου 2006

Ώρα Έναρξης: 9:00 π.μ.

Ώρα Λήξης: 11:00 π.μ.

Αριθμός Ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)

Αριθμός παιδιών: 7 (επτά) Απόντες: 1 (ένας)

Δραστηριότητες: Γνωριμία με τα μουσικά όργανα- Ασκήσεις ρυθμού- Παιχνίδι με τα στεφάνια- Τραπεζαρία- Μουσικές Καρέκλες.

Κατά την έκτη συνάντησή μας με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής:

Τα παιδιά μάθαιναν τα μουσικά όργανα και έπαιζαν με αυτά με ασκήσεις ρυθμού. Ο Βαγγέλης καθόταν δίπλα στη μουσικό, όπως και η Άννα. Η Ήρα καθόταν δίπλα στην Άννα και τον Δημήτρη. Ο Έκτορας καθόταν ανάμεσα στον Δημήτρη και τον Γρηγόρη. Ενώ ο Θανάσης καθόταν δίπλα στον Γρηγόρη.

Έπειτα, έπαιζαν με τη μουσικό ένα άλλο παιχνίδι με στεφάνια. Όταν η μουσικός τους είπε να καθίσουν για να τους εξηγήσει το παιχνίδι ο Θανάσης καθόταν ανάμεσα στον Γρηγόρη και τον Έκτορα.

Ο Βαγγέλης επειδή δεν υπήρχε άλλο μπλε στεφάνι, αποφάσισε να μη παίξει με τα άλλα παιδιά παρά τις παροτρύνσεις της μουσικού.

Την ώρα του φαγητού, η Άννα τσακώθηκε με ένα κορίτσι από το νηπιακό τμήμα. Η Άννα είπε πως το άλλο κορίτσι την έσπρωξε και η Άννα της είπε ότι είναι κακιά. Τα δυο κορίτσια τσακώθηκαν όπως φάνηκε γιατί η Άννα ήθελε μάλλον να κρατήσει τη πόρτα της τραπεζαρίας μαζί με το άλλο κορίτσι.

Όταν επανήλθαμε στις αίθουσες ο Έκτορας πήγε να σπρώξει τον Βαγγέλη και του έλεγε πως έχει καθίσει στη θέση του. Μετά ο Βαγγέλης σηκώθηκε και χάιδεψε τα μαλλιά του Γρηγόρη εκείνος του χαμογέλασε και τον έσπρωξε μαλακά για να καθίσει.

Στο παιχνίδι με τις μουσικές καρέκλες, ο Θανάσης κράτησε τη διπλανή του θέση για τον Γρηγόρη. Ο Βαγγέλης χάιδευε τα μαλλιά του Γρηγόρη για δεύτερη φορά και εκείνος τον έσπρωξε. Τη πρώτη φορά, πριν βγάλουν τα παιδιά τη πρώτη καρέκλα, έψαχναν τις αρχικές τους θέσεις και κάθισαν με τον ίδιο τρόπο που είχαν κάτσει εξ' αρχής.

Ο Δημήτρης και ο Έκτορας όταν είδαν πως πρόλαβαν και κάθισαν και δεν έχασαν, φώναζαν μεταξύ «Τους νικήσαμε» και αγκαλιάστηκαν.

Στο τέλος, έμειναν οι Γρηγόρης και Θανάσης και κρατιόντουσαν από το χέρι πριν ξεκινήσει να παίζει η μουσική.

Έβδομη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία : Πέμπτη 19 Οκτωβρίου 2006

Ώρα έναρξης: 9:00π.μ.

Ώρα λήξης: 11:00π.μ.

Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2) – Νηπιαγωγός (1)

Αριθμός παιδιών : 8 (οκτώ)

Δραστηριότητες : Ελεύθερο παιχνίδι- Τραπεζαρία- Συζήτηση για τις Εποχές- Ζωγραφική- Αγαλματάκια

Κατά την έβδομη συνάντησή μας με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής:

Σήμερα, ο Γρηγόρης και ο Θανάσης καθόντουσαν δίπλα και αγκαλιάστηκαν. Ο Θανάσης έπαιξε με ένα παιδί από το νηπιακό τμήμα, μιλούσαν και στη τραπεζαρία καθόντουσαν μαζί.

Η Άννα χτύπησε κατά λάθος τον Ζαφείρη και εκείνος έδειξε πως πόνεσε. Η Άννα τον κοίταξε και του ζήτησε συγγνώμη.

Όλοι κατασκεύαζαν διάφορα με τα τουβλάκια, αλλά η Άννα έφτιαχνε κάτι μόνη της. Όταν τα άλλα παιδιά όπως ο Θανάσης ή και άλλοι έβαζαν ζωάκια μέσα στο κτίριο που έφτιαξε εκείνη θύμωνε και γκρίνιαζε. Τα άλλα παιδιά αν και είδαν πως αυτό που έκαναν προκαλούσε δυσφορία στη Άννα συνέχιζαν να την ενοχλούν και γελούσαν. Ήρθε η ώρα να μαζέψουν τα παιδιά τα παιχνίδια τους και η Άννα δεν ήθελε να τα βάλει μέσα. Ακόμα, τσακώνονταν ο Ζαφείρη μαζί με την Ήρα για τον τρόπο θα μαζέψουν τα παιχνίδια. Μετά ήρθε και η Άννα και τσακωνόταν και εκείνη με τα άλλα δυο παιδιά για τον ίδιο λόγο.

Μετά από το ελεύθερο παιχνίδι τα παιδιά έκατσαν σε καρέκλες. Ο Θανάσης ήθελε να κάτσει μαζί με τον Γρηγόρη. Ο Έκτορας ήθελε και εκείνος να κάτσει μαζί τους. Ο Γρηγόρης έτρεξε μαζί με τον Έκτορα για να τον βάλει να καθίσει κάπου και έπειτα, έτρεξε γρήγορα, μόνος του για

να κάτσει αλλού μαζί με τον Θανάση. Τελικά η νηπιαγωγός έβαλε τα παιδιά να κάτσουν με άλλο τρόπο από ότι είχαν εκείνα αρχικά επιλέξει.

Η Άννα έκατσε ανάμεσα στον Γρηγόρη και τον Έκτορα και η Ήρα έκατσε δίπλα στον Θανάση. Ο Δημήτρης δεν συμμετείχε στην ομάδα. Ούτε όταν τα παιδιά καθόντουσαν στις καρέκλες και μιλούσαν για τις εποχές, ούτε όταν άλλαξαν δραστηριότητα και άρχισαν να ζωγραφίζουν. Ήταν πίσω από τον πάγκο της κουζίνας και έφτιαχνε μόνος του ένα puzzle. Αργότερα, έκατσε δίπλα στον Γρηγόρη και ζωγράφιζε όπως και τα άλλα παιδιά.

Ο Έκτορας που ήθελε να ζωγραφίσει με μαρκαδόρους παραπονέθηκε ότι οι μαρκαδόροι δεν ήταν αρκετά κοντά του. Τότε ο Ζαφείρης που καθόταν δίπλα του είπε : «Έκτορα, θες ξυλομπογιές ; Είναι πολύ ωραίες.» Ο Έκτορας του είπε πως δεν ήθελε ξυλομπογιές.

Η δραστηριότητα άλλαξε και τα παιδιά έπαιζαν αγαλματάκια. Ο Ζαφείρης έμεινε τελευταίος να ζωγραφίζει μαζί με τον Βαγγέλη που καθόταν δίπλα του πριν ξεκινήσει η δραστηριότητα και μιλούσαν. Τα άλλα παιδιά, κρυβόντουσαν και έπαιζαν μόνα τους. Ο Δημήτρης αφού ζωγράφιζε, δεν ακολούθησε ξανά την ομάδα και δεν έπαιξε μαζί με τους άλλους αγαλματάκια. Έφτιανε μόνος του puzzle. Ο Βαγγέλης καθόταν δίπλα στη σπουδάστρια Α και ζωγράφιζε.

Όγδοη ημέρα συνάντησης

Ημερομηνία: Παρασκευή 20 Οκτωβρίου 2006

Ώρα Έναρξης : 9:00π.μ

Ώρα Λήξης: 11:00π.μ

Αριθμός Ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) –Σπουδάστριες (2)

Αριθμός παιδιών: 8 (οκτώ)

Δραστηριότητες: Ελεύθερο παιχνίδι- Ζωγραφική –Τραπεζαρία – Ζωγραφική -Μουσικές Καρέκλες- Παραμύθι

Κατά τη διάρκεια της όγδοης συνάντησής μας με τα παιδιά παρατηρήθηκαν τα εξής:

Σκοπός μας σήμερα είναι η παρατήρηση της συμπεριφοράς και των αντιδράσεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-4 χρονών) ως προς τους ομήλικους τους. Παρόντες σήμερα είναι: η Ήρα, ο Έκτορας, ο Ζαφείρης, ο Γρηγόρης, ο Δημήτρης, η Άννα, ο Βαγγέλης και ο Θανάσης. Όλοι είναι παρόντες.

Την ώρα του παιχνιδιού, ο Έκτορας, ο Ζαφείρης και ο Γρηγόρης συνεργάζονταν. Ο Ζαφείρης σηκώθηκε, πλησίασε την νηπιαγωγό Α και τη ρώτησε: « Κυρία μπορώ να πάρω μια χαρτοπετσέτα;». Ο Ζαφείρης πήρε την χαρτοπετσέτα και σκούπισε τη μύτη του Έκτορα. Στη συνέχεια ο Ζαφείρης πήρε το χαρτάκι και το πέταξε στον κάδο. Η Ήρα έπαιζε μόνη της με τα τουβλάκια. Ο Δημήτρης έπαιζε μόνος του με τα τουβλάκια και είχε ξαπλώσει στο πάτωμα. Κάποιες φορές κοίταζε τη πόρτα της διπλανής αίθουσας. Ο Έκτορας κοιτούσε τον Δημήτρη και έπαιζε και εκείνος μόνος του με τα τουβλάκια.

Την ώρα που η Άννα ήρθε στον σταθμό ο Γρηγόρης της είπε: «Κοίτα Άννα, ο Ζαφείρης ». Το κορίτσι με κατσουφιασμένο ύφος του είπε: « Άσε με». Η Άννα προχώρησε και πλησίασε την Ήρα. Έδωσε μια κλωτσιά στην κατασκευή της και την χάλασε. Η Ήρα με απογοήτευση της είπε: « Έλα ρε Άννα» και η Άννα της είπε: « Παλιό- Ήρα». Η Άννα, συνηθίζει να χαλάει τα παιχνίδια των παιδιών. Την ώρα που ήρθε ο

Βαγγέλης με την αδερφή του, ο Γρηγόρης πήγε κοντά του και του είπε: «Βαγγέλη, ααα ωραία που ήρθες». Ο μικρός Δημήτρης συμμετείχε κανονικά στην ομάδα. Καθόταν ήσυχος στην καρέκλα του και παρατηρούσε την νηπιαγωγό Α με προσοχή.

Ο Θανάσης με την Άννα λίγο αργότερα κορόιδευαν τον μικρό Ζαφείρη. Ο Ζαφείρης είπε: « Θα πάρω ένα μαχαίρι και θα τους σκοτώσω όλους». Φαινόταν πολύ θυμωμένος. Είπε: « Θα φέρω τον μπαμπά μου και θα τους δείρει όλους». Το μικρό αγόρι πλησίασε την Άννα και την χτύπησε στην πλάτη. Το κοριτσάκι έβαλε τα κλάματα. Η νηπιαγωγός Α θέλησε να τους χωρίσει βάζοντας τον Ζαφείρη να παίξει με την Ήρα. Ο Ζαφείρης όμως πήγε πάλι προς την μεριά της Άννας. Το αγόρι ήθελε να την βοηθήσει να βάλει στέγη στο πλοίο που έφτιαχνε. Η Άννα του είπε θυμωμένη πως το πλοίο της δεν θέλει να έχει στέγες και έδιωξε τον Ζαφείρη. Το κορίτσι λίγο αργότερα έφτιαξε μόνο του στέγες στο πλοίο της. Η Άννα αποφασίζει συχνά για το ποιος θα συμμετέχει στην ομάδα που παίζει, και πολλές φορές αρνείται να παίξει με τον Ζαφείρη. Υπάρχει μια «αντιπαράθεση» μεταξύ των δυο παιδιών. Ο Ζαφείρης σήμερα έκλαιγε γιατί δεν τον έπαιζαν με τα τουβλάκια τα άλλα παιδιά (Βαγγέλης, Γρηγόρης και Άννα). Ο Θανάσης είπε πως ο Ζαφείρης γκρινιάζει ενώ παράλληλα καθόταν στο θρανίο μαζί με τη Ήρα και της ζωγράφιζε καβούρια.

Ο Ζαφείρης συνήθως χαλάει τις κατασκευές των παιδιών και αυτά δε θέλουν να παίζουν, για το λόγο αυτό μαζί του. Η νηπιαγωγός προσπάθησε να δώσει στον Ζαφείρη να καταλάβει ότι δεν πρέπει να χαλάει τα παιχνίδια των άλλων αλλά να τους βοηθά να τα φτιάχνουν. Του πρότεινε να ζητήσει συγγνώμη από τα παιδιά και να υποσχεθεί ότι δεν θα το ξανακάνει. Η Άννα δεν άλλαζε γνώμη. Δεν ήθελε να παίξει μαζί τους ο Ζαφείρης.

Ο Θανάσης με την Άννα φάνηκε πως είχαν μια συζήτηση που τους είχε απορροφήσει κατά την διάρκεια της ζωγραφικής. Κουβέντιαζαν για τον «μαγικό μαρκαδόρο» του Θανάση. Πρόκειται για ένα στυλό πολλών χρωμάτων που έφερε ο Θανάσης από το σπίτι του. Κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής τα παιδιά καθόντουσαν με τον εξής τρόπο. Ο Ζαφείρης είχε στη δεξιά του θέση την Ήρα και στα αριστερά του ήταν κενή η θέση. Η Ήρα στα δεξιά της είχε τον Θανάση και ο Θανάσης είχε στα δεξιά του τον Βαγγέλη, ο Βαγγέλης είχε την Άννα και εκείνη τον Δημήτρη. Ο Δημήτρης καθόταν αριστερά από τον Γρηγόρη ο οποίος είχε στα δεξιά του τον Έκτορα.

Μετά τη ζωγραφική πήγαμε στη τραπεζαρία, εκεί ο Ζαφείρης έσπρωξε τον Βαγγέλη που καθόταν δίπλα του. Ο Ζαφείρης είπε πως ο Βαγγέλης είναι φίλος του και λίγο αργότερα κατέβηκε κάτω από το τραπέζι μαζί με κάποια άλλα παιδιά που καθόντουσαν εκεί. Ακόμα, η Άννα και η Ήρα κάθισαν σε διπλανές θέσεις στη τραπεζαρία. Όταν τελείωσε η ώρα του φαγητού τα παιδιά γύρισαν στο θρανίο τους για να συνεχίσουν τη ζωγραφική. Κάθισαν στις ίδιες θέσεις που καθόντουσαν πριν φύγουμε για το πρωινό, εκτός από την Άννα και την Ήρα που μετά το πρωινό έκατσαν μαζί. Ο Έκτορας και ο Γρηγόρης συζητούσαν για το πώς ο Έκτορας έπρεπε να ζωγραφίσει τα φρούτα της εικόνας.

Έπειτα που τα παιδιά παίζανε τις μουσικές καρτέκλες ο Ζαφείρης ακούμπησε τη μύτη του στο μάγουλο του Θανάση και εκείνος του χαμογέλασε. Καθώς το παιχνίδι εξελισσόταν ο Γιώργος είπε στον Ζαφείρη ότι θα χάσει. Η Άννα που είχε ήδη βρεθεί έξω από το παιχνίδι αγκαλιάστηκε με τον Έκτορα. Αργότερα, ο Γρηγόρης είπε ξανά στον Ζαφείρη ότι θα χάσει και καλά να πάθει. Στον επόμενο γύρο ο Γρηγόρης έχασε. Στο τέλος έμειναν ο Ζαφείρης με τον Θανάση και ο Ζαφείρης κέρδισε. Όλοι χειροκροτήσαμε και φωνάξαμε 'Μπράβο Ζαφείρη'. Ο

Θανάσης όμως που φαινόταν αρκετά θυμωμένος φώναζε ‘Μπράβο Παλιοζαφείρη’. Η νηπιαγωγός όταν τον ρώτησε τι είπε εκείνος ισχυρίστηκε πως είπε ‘Μπράβο’. Μετά η νηπιαγωγός ρώτησε και τον Ζαφείρη τι είπε ο Θανάσης αλλά ο Ζαφείρης δεν της απάντησε. Αφού η νηπιαγωγός είπε στον Θανάση ότι αυτό που είπε δεν ήταν σωστό και έφυγε, ο Θανάσης τσίμπησε τον Ζαφείρη αλλά εκείνος δεν αντέδρασε.

Ακόμα, ο Έκτορας αγκαλιάστηκε με τον Γρηγόρη. Την ώρα του παραμυθιού τα προνήπια έκατσαν ως εξής: ο Ζαφείρης στα αριστερά του είχε κενή θέση, ενώ δεξιά του καθόταν ο Βαγγέλης δίπλα καθόταν ο Έκτορας ενώ αμέσως δίπλα καθόταν ο Θανάσης. Δεξιά από τον Θανάση βρισκόταν η Άννα και δεξιά της καθόταν ο Γρηγόρης. Δίπλα στον Γρηγόρη κάθισε η Ήρα και στα αριστερά της Ήρας καθόταν ο Δημήτρης.

4.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Β' ΦΑΣΗΣ.

Πραγματοποιήθηκαν συνολικά τριανταεπτά (36) συναντήσεις στη Β' φάση, από τις οποίες, οι δεκαεννιά (18) πραγματοποιήθηκαν με τη σπουδάστρια Α, οι δεκαεπτά (17) με τη σπουδάστρια Β και η τελευταία συνάντηση ήταν κοινή.

Στόχοι μας ήταν να διερευνήσουμε τα εξής:

- την ανάπτυξη του συνεργατικού πνεύματος μεταξύ των παιδιών και τον τρόπο με τον οποίο διευθετούν τα προβλήματα μεταξύ τους.
- τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αυτής της ηλικίας εκφράζουν τα φιλικά τους συναισθήματα και
- τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούν τις φιλικές σχέσεις μεταξύ τους.

Οι δραστηριότητες: «Ζωγραφίζουμε μαζί», «Κρέμα στα χεράκια», «Εγώ και οι συμμαθητές μου – Οι φίλοι μου» επαναλαμβάνονται με στόχο να διαπιστωθούν τυχόν αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών. Στις ομάδες ανάλογα με τις δραστηριότητες συμμετείχαν και η νηπιαγωγός, η μουσικός και η κοινωνική λειτουργός. Όλες οι ομάδες ξεκινούσαν στις 11:00πμ και τελείωναν στις 12:00μμ.

Συγκεκριμένα, η β' φάση με τη χρήση του εργαλείου της συμμετοχικής παρατήρησης πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος δραστηριοτήτων του νηπιακού σταθμού, του οποίου οι δραστηριότητες παρατίθενται παρακάτω:

Ειδικότερα :

Η ΜΠΑΛΑ

Σκοπός: Η γνωριμία και η ενεργοποίηση των μελών της ομάδας .

1) Ζωγραφίζουμε μαζί,

2) Το τραγούδι «Πιο μεγάλη η παρέα».

Σκοποί: Η συνεργασία των παιδιών μεταξύ τους και η μη λεκτική επικοινωνία και η ανάπτυξη δημιουργικότητας.

Ονομασία της ομάδας μας.

Σκοπός :Να αισθάνονται την ομαδικότητα.

Τυφλόμυγα

Σκοπός: να αναγνωρίσουν και να γνωριστούν τα παιδιά μεταξύ τους μέσα από την αφή αλλά και να μας εμπιστευτούν επειδή τα μάτια τους θα είναι κλειστά και θα οδηγούσαμε εμείς τα βήματά τους.

Ανάγνωση του παιδικού βιβλίου «Όλα δικά μου».

Σκοπός: να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με τη φιλία και το μοίρασμα.

Φωτοτυπία «Εγώ και οι συμμαθητές μου».

Σκοπός : να ανιχνευτεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά βλέπουν τους εαυτούς τους και με ποια παιδιά αισθάνονται περισσότερο κοντά.

Κρέμα στα χεράκια.

Σκοπός: να αγγιχτούν τα παιδιά μεταξύ τους και να χαϊδέψει το ένα το άλλο.

Ότι κάνει ο άλλος.

Σκοπός : τόνωση της αυτοεκτίμησής των παιδιών και προσοχή προς τους συμμαθητές τους.

Ας σηκωθούμε όλοι μαζί.

Σκοπός : Η ανάπτυξη εμπιστοσύνης και η συνεργασία.

1) Μουσικές συνεργατικές καρτέκλες,

2) Παραμύθι: Το παπάκι και το κουνελάκι.

Σκοπός: Η συνεργασία.

Ζωγραφίζουμε όλοι μαζί μια τούρτα

Σκοπός : η συνεργασία και το μοίρασμα.

Δραματοθεραπεία.

Σκοπός : Η κατανόηση της διαφορετικότητας.

1. Παιδικό τραγούδι : «Πιο μεγάλη η παρέα».

2. Κάντε το και εσείς.

Σκοπός : Η ομαδικότητα

«Εγώ και οι συμμαθητές μου- Οι φίλοι μου».

Σκοπός: Η επικοινωνία με τους άλλους.

1) Ανάγνωση ιστορίας « Ο Πίτσης και ο Φίτσης»,

2) Ο αρχηγός λέει.

Σκοπός: Η ενεργοποίηση των μελών της ομάδας.

«Οι αρκούδες που χορεύουν».

Σκοπός: Η διαφορετικότητα μεταξύ φίλων.

Ανάγνωση του παιδικού παραμυθιού «Το ποντικάκι και τα βατόμουρα».

Σκοπός: να ταυτιστούν τα παιδιά με τον ήρωα του παραμυθιού και να μιμηθούν τις φιλικές πράξεις του.

« Το φανταστικό μπαλόνι».

Σκοπός: Η ενεργοποίηση και η συνεργασία με μη λεκτική επικοινωνία.

Η σημαία της ομάδας μας.

Σκοπός: να νιώσουν τα παιδιά ότι είναι μαζί σε μια ομάδα και να συνεργαστούν μεταξύ τους.

Παίξαμε με το μπαλόνι.

Σκοπός : η ενδυνάμωση των σχέσεων των παιδιών και η συνεργασία.

1 . Δραματοποίηση ενός πάρτι και κάλεσμα σε τσάι.

2. Puzzle.

3 . Πιάσε τη μπάλα και

Στόχος : η συνεργασία και η συναναστροφή των παιδιών μεταξύ τους.

1) Ανάγνωση ιστορίας: « Το μεγάλο ραπανάκι»

2) Το χάρτινο σκoinί.

Σκοπός: Η ενεργοποίηση των μελών της ομάδας.

Ένα δέντρο στη τάξη μας.

Στόχος : Η συνεργασία και η ένταξη των παιδιών.

Το έμβλημα της ομάδας.

Σκοπός: Η αυτογνωσία.

Σχεδιάζω με πλαστελίνη.

Στόχος : η προσήνεια και η συνεργασία.

Ανάγνωση βιβλίου «Παιχνίδια και όνειρα της καλής παρέας».

Στόχος : να ενεργοποιηθεί η φαντασία των παιδιών στο τι κάνουν οι φίλοι πόσα πράγματα μπορούν να μοιραστούν και πόσο ωραία μπορούν να περάσουν.

1)Ο καθρέφτης

2) Το περπάτημα της αράχνης.

Σκοπός: Η συνεργασία με μη λεκτική επικοινωνία.

Ομαδικό κολλάζ.

Σκοπός: Το δέσιμο των μελών της ομάδας.

Twister.

Σκοπός : η προσήνεια και το δέσιμο μεταξύ των παιδιών μεταξύ τους.

1.Είμαστε μικρά αστεράκια

2. Το μοναχικό αστεράκι

3. Το ανδρείκελο.

Σκοπός: Η ένταξη, η ανάπτυξη εμπιστοσύνης και η συνεργασία.

Μασάζ : Ξύπνα.

Στόχος : Η ανάπτυξη εμπιστοσύνης, η μη λεκτική επικοινωνία που θα βοηθήσει τα παιδιά να αισθανθούν πιο κοντά ο ένας στον άλλο και η χαλάρωση.

Φτιάχνουμε τη δική μας ιστοριούλα.

Στόχος : Η συνεργασία των παιδιών, η άσκηση υπομονής.

Κλείσιμο της ομάδας.

Στόχος : να αποφορτιστεί η ατμόσφαιρα.

Αριθμός Συνάντησης: 1
Αριθμός Ομάδας : 1
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Δευτέρα 23-10-2006
Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)
Αριθμός παιδιών: 7 Απόντες: 1
Δραστηριότητες: Ελεύθερο Παιχνίδι -Μουσική- Παιχνίδια Γνωριμίας- Ανάγνωση Παραμυθιού.

Ο στόχος της ομάδας ήταν να δημιουργηθεί η πρώτη ουσιαστική επαφή των παιδιών με τη σπουδάστρια Α και να παρατηρήσουμε τη συμπεριφορά των παιδιών μεταξύ τους, κατά τη σύσταση της καινούργιας τους ομάδας.

Επιλέχθηκε η δραστηριότητα του ελεύθερου παιχνιδιού διότι κατά τη διάρκειά του, μπορούμε να παρατηρήσουμε πώς τα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και πώς εμπλέκονται στις ομάδες. Η ώρα της μουσικής που ακολούθησε επιλέχθηκε για να παρατηρήσουμε πώς τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο ελεύθερο παιχνίδι, επηρέασαν τις σχέσεις των παιδιών μεταξύ τους. Τα παιχνίδια γνωριμίας, επιλέχθηκαν για να βοηθήσουν τη σπουδάστρια Α και τα παιδιά να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους και να τεθούν οι ρόλοι, τα όρια και οι στόχοι της ομάδας τους. Η ανάγνωση του παραμυθιού επιλέχθηκε δεδομένης της ψυχολογικής κατάστασης των παιδιών και της αναστάτωσης που ένιωθαν.

Η μουσικός παραβρέθηκε στην ομάδα προκειμένου να τη διευκολύνει.

Την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού, ο Θανάσης απουσίαζε για περίπου μια ώρα. Από το σταθμό απουσίαζε σήμερα όλη τη διάρκεια της ημέρας και ο Δημήτρης επειδή ήταν άρρωστος.

Στο ελεύθερο παιχνίδι η Άννα έλεγε στον Ζαφείρη «Άσε με» και ο Ζαφείρης της είπε «Καλά να πάθεις». Ενώ όλα τα υπόλοιπα παιδιά έπαιζαν, η Ήρα ζωγράφιζε μόνη της. Όταν ήρθε η ώρα να μαζέψουν τα παιχνίδια η Ήρα και η Άννα, σήκωσαν μαζί το μπαούλο με τα τουβλάκια.

Όταν ο Θανάσης γύρισε στο σταθμό, έκατσε δίπλα στον Βαγγέλη. Η Άννα έσπρωξε κάποια στιγμή τον Γρηγόρη και ο Έκτορας έσπρωξε τον Ζαφείρη κατά λάθος. Την ώρα της μουσικής ο Ζαφείρης έκατσε δίπλα στον Βαγγέλη και την Ήρα. Η Ήρα και η Άννα έκατσαν δίπλα στη μουσικό και ο Γρηγόρης κάθισε δίπλα στην Άννα και τον Έκτορα.

Σήμερα, ήταν η πρώτη ημέρα που δημιουργήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Σκοπός, ήταν η γνωριμία. Η δραστηριότητα γνωριμίας έχει ως εξής: Η σπουδάστρια κρατούσε στα χέρια της μια μπάλα και λέγοντας το όνομά της την πέταξε τυχαία στα χέρια ενός παιδιού. Το παιδί έπρεπε να πει το όνομα του και να δώσει την μπάλα σε άλλο παιδί. Αυτό συνεχίζεται μέχρι να πουν όλα τα παιδιά το όνομα τους. Όλα τα παιδιά έδειχναν πως κατάλαβαν την δραστηριότητα, εκτός από τον μικρό Ζαφείρη. Το παιδί έπιανε την μπάλα στα χέρια του και δεν έλεγε το όνομα του. Αντίθετα έλεγε «Θανάσης, εγώ θέλω να μοιάσω στον Θανάση». Ο Ζαφείρης σήμερα ήταν πολύ επιθετικός. Δάγκωνε τα υπόλοιπα παιδιά και έπιανε τη σπουδάστρια Α από το μανίκι της μπλούζας και της ταρακουνούσε τα χέρια. Τραβούσε την μπάλα που κρατούσε και την ώρα που διάβαζε παραμύθι, της το άρπαξε από τα χέρια. Έδειχνε νευρικός. Η σπουδάστρια Α προσπάθησε να τον ηρεμήσει αλλά η μουσικός θέλησε να παρέμβει γιατί το παιδί βρισκόταν εκτός ορίων. Στην ομάδα επικρατούσε ανησυχία. Έτσι δεν υλοποιήθηκαν όλες οι δραστηριότητες. Διάβασαν όμως με τα παιδιά ένα παραμύθι που είχε ως κεντρική ιδέα την φιλία. Τα παιδιά κάθισαν το ένα δίπλα στο άλλο στην μοκέτα της αίθουσας.

Αριθμός Συνάντησης : 2
Αριθμός Ομάδας : 2
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία : Τετάρτη 25 Οκτωβρίου 2006
Ώρα Έναρξης: 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης: 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: έξι (6) Απόντα μέλη: δύο (2)
Δραστηριότητες: Χρονοδιάγραμμα- Τραγούδι- Ζωγραφίζουμε μαζί- Παιχνίδι

Το τραγούδι «πιο μεγάλη η παρέα» επιλέχθηκε για να λειτουργήσει ως τρόπος δεσίματος της ομάδας, ενώ η δραστηριότητα «ζωγραφίζουμε μαζί», για να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν δημιουργικότητα μεταξύ τους. Θέλαμε να διαπιστώσουμε τις σχέσεις των παιδιών και αν αυτά μπορούν να συνεργαστούν με τους συμμαθητές του και με ποιο τρόπο.

Σήμερα ήταν η δεύτερη ημέρα που πραγματοποιήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Απουσιάζουν ο Δημήτρης και ο Ζαφείρης. Αρχικά, η σπουδάστρια Α εξήγησε στα παιδιά τι είναι το χρονοδιάγραμμα που είχε κατασκευάσει και το κόλλησε στον τοίχο. Τότε ο Θανάσης είπε στη σπουδάστρια Α « Κυρία, όταν τελειώσουν αυτά θα εξαφανιστείς ;». Έπειτα η ομάδα κάθισε στις καρέκλες για να μάθει το τραγούδι που θα ενώνει τα μέλη της. Το τραγούδι αυτό λέγεται: «πιο μεγάλη η παρέα» και αναφέρεται στην φιλία. Τα παιδιά είπαν το τραγούδι, αναπαριστώντας τα λόγια με κινήσεις των χεριών.

Στην πορεία, θελήσαμε να υλοποιήσουμε μια από τις δραστηριότητες που θα επαναλαμβάνεται την ομάδα προκειμένου να παρατηρούνται οι φιλικές σχέσεις των παιδιών. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα έχει ως εξής: «κάθε παιδί διαλέγει το ζευγάρι του προκειμένου να ζωγραφίσουν κάτι κοινό στο ίδιο χαρτί». Ο Γρηγόρης,

επέλεξε τον Έκτορα, η Άννα την Ήρα, και ο Θανάσης τον Βαγγέλη. Στην πορεία της δραστηριότητας και ενώ ο Γρηγόρης ήταν ζευγάρι με τον Έκτορα, όταν ο Έκτορας πήγε να καθίσει δίπλα στον Γρηγόρη, ο Γρηγόρης τον έσπρωξε και του είπε: «φύγε από εδώ, δε σε θέλω μαζί μου». Η σπουδάστρια Α ρώτησε τον Γρηγόρη γιατί δεν θέλει να κάτσει με τον Έκτορα και εκείνος δεν της απάντησε. Λίγο αργότερα ο Γρηγόρης είπε στον Έκτορα ότι δεν τον έχει φίλο. Η σπουδάστρια Β ρώτησε τον Γρηγόρη γιατί το είπε και εκείνος της απάντησε ότι του το είπε γιατί ο Έκτορας του τράβηξε τη μπλούζα. Τελικά, τα δυο παιδιά κάθισαν μαζί.

Η Άννα είπε ότι ο παππούς της ζαλίστηκε από τη πολύ τηλεόραση και πήγε στο νοσοκομείο. Η μητέρα της Άννας μας μίλησε στη συγκέντρωση γονέων και μας είπε ότι στις κρίσεις που είχε ο παππούς της Άννας λόγω της υγείας του, η Άννα ήταν παρούσα.

Στην ομάδα δημιουργήθηκε μεγάλη αναστάτωση όταν η σπουδάστρια Α μοίρασε σε κάθε ζευγάρι ένα χαρτί. Το κάθε παιδί ήθελε το δικό του χαρτί για να ζωγραφίσει. Η σπουδάστρια Α εξήγησε στα παιδιά ότι αυτό που θα κάνουν, θα είναι να συνεργαστούν για να κάνουν με τον φίλο τους μια ωραία ζωγραφιά. Τα μέλη της ομάδας επέμεναν ώστε να έχει ο καθένας την δική του ζωγραφιά. Επικρατούσε γκρίνια στην ομάδα.

Προσπαθήσαμε με διαφορετικό τρόπο να τραβήξουμε το ενδιαφέρον των παιδιών. Με τα παιδιά χωρισμένα στα ίδια ζευγάρια κάναμε αναπαράσταση το τραγούδι «μια ωραία πεταλούδα», ώστε να έρθουμε πιο κοντά μεταξύ μας. Ενώσαμε τα κεφάλια μας, πιαστήκαμε αγκαζέ και απλώσαμε τα χέρια μας στα φτερά και αρχίσαμε να περιστρεφόμαστε στο χώρο. Όλα τα παιδιά συμμετείχαν στο παιχνίδι εκτός από τον Θανάση, ο οποίος άφησε τον Βαγγέλη και έτρεχε μόνος

του μέσα στην αίθουσα. Τις κινήσεις του Θανάση μιμήθηκε και ο Βαγγέλης.

Κάποια στιγμή μιλήσαμε για τους φίλους και την ομάδα μας. Η Άννα είπε ότι είναι άρρωστη και έτσι η σπουδάστρια Β πήρα αγκαλιά και τους ρώτησα πώς θα ήθελαν να τους συμπεριφέρονται όταν είναι άρρωστοι. Ο Έκτορας χάιδεψε την Άννα και η Ήρα είπε ότι είναι και εκείνη άρρωστη.

Αριθμός Συνάντησης: 3
Αριθμός Ομάδας : 1
Σπουδάστριας : Β
Ημερομηνία : Πέμπτη 26-10-2006
Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα Λήξης : 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : 7 Σύνολο: 8
Δραστηριότητες : Ονομασία Ομάδας –Ρόλος - Τυφλόμυγα-
Ανάγνωση Παραμυθιού.

Στόχος της ονομασίας της ομάδας ήταν να βιώσουν τα παιδιά την ομαδικότητα. Ο ρόλος επισημάνθηκε ώστε να μπουν τα όρια και να γνωρίζουν τα παιδιά τη διάρκεια των συναντήσεων μας. Παίξαμε τυφλόμυγα για να αφεθούν τα παιδιά μεταξύ τους και να γνωριστούν μέσα από την αφή, μ' έναν ευχάριστο τρόπο. Η ανάγνωση του βιβλίου, έγινε για να δουν τα παιδιά με ποιο τρόπο μπορούν να μοιράζονται και να κάνουν φίλους.

Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες για να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν στην ομάδα τα παιδιά. Η νηπιαγωγός παραβρέθηκε στην ομάδα για να βοηθήσει στην ένταξη των παιδιών στην ομάδα, αλλά και να βοηθήσει στη προσαρμογή τους. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά αισθάνονταν μεγαλύτερη ασφάλεια.

Απουσίαζε η Ήρα από το τμήμα . Ήταν η πρώτη συνάντηση της σπουδάστριας Β με τα παιδιά σήμερα. Μετά το φαγητό η νηπιαγωγός βοήθησε ώστε τα παιδιά να καθίσουν και να προσέξουν τη σπουδάστρια Β. Η ομάδα θα ονομαστεί Χελιδονάκια και κάθε ένας από θα είναι ένα χελιδόνι. Δόθηκε σε κάθε ένα από τα παιδιά ένα χελιδόνι. Ακόμη, μιλήσαμε και για το χρονοδιάγραμμα το οποίο ήταν έτοιμο. Στο τέλος κάθε συνάντησης ένα παιδί θα έπαιρνε το σχέδιο που βρισκόταν στο

χρονοδιάγραμμα. Όταν τα σχέδια θα τελείωναν σήμαινε ότι οι συναντήσεις μας θα σταματούσαν.

Μετά παίξαμε τυφλόμυγα με σκοπό να μάθουν τα παιδιά τα άλλα μέλη της ομάδας με την αφή αλλά και να γίνει προσπάθεια προσέγγισης και δημιουργία συναισθημάτων εμπιστοσύνης τους αφού είχαν τα μάτια κλειστά και η σπουδάστρια Β προσπαθούσε να τους καθοδηγήσει αλλά και να μην βγάλουν το μαντήλι από τα μάτια τους. Τα παιδιά δεν καταλάβαιναν το παιχνίδι και όταν έπιαναν κάποιο από τα παιδιά σήκωναν με τα χέρια τους το μαντήλι. Ο Ζαφείρης, όταν είχε τα μάτια του δεμένα, έβγαλε το μαντήλι και είπε : « Θέλω να πιάσω τον Θανάση». Ο Ζαφείρης παρατηρήσαμε πως κάνει προσπάθειες να παίξει με τον Θανάση αλλά ο Θανάσης του λέει συνέχεια «Δεν σε έχω φίλο, μου χαλάς τα παιχνίδια» ή «Ζηλεύεις το παιχνίδι μου» ή «Είσαι πολύ κακό παιδί».

Την ώρα του φαγητού είπε στη σπουδάστρια Α : «Θα σε πιάσω, θα σε ρίξω στη σκουπιδιάρα και θα σε κόψει κομματάκια». Στα παιδιά κατά διαστήματα λέει: «Θα πάρω ένα μαχαίρι και θα σας σκοτώσω όλους».

Η νηπιαγωγός βοήθησε και στο να κατανοήσουν τα παιδιά καλύτερα το παιχνίδι. Έλαβε και εκείνη μέρος και τα παιδιά χαμογελούσαν και χοροπηδούσαν. Φάνηκαν να ενθουσιάζονται με τη συμμετοχή της. Μετά διαβάσαμε το βιβλίο «Όλα δικά μου» το οποίο μιλούσε για τη φιλία. Τα παιδιά αφού τελείωσε το βιβλίο έφυγαν. Δεν κάθισαν να συζητήσουμε.

Τελικά το σχέδιο από το χρονοδιάγραμμα το δόθηκε στον Δημήτρη γιατί ήταν πολύ υπομονετικός. Παρατηρήσαμε ότι έχει προσαρμοστεί, συνεργάζεται, συμμετέχει και είναι ήσυχος. Ιδιαίτερα σε σχέση με άλλες φορές που τον είχαμε παρατηρήσει. Ήσυχος ήταν σήμερα και ο Έκτορας.

Η Άννα έβαλε τα κλάματα επειδή δεν πήρε εκείνη το σχέδιο από το χρονοδιάγραμμα και έλεγε ότι είναι και εκείνη καλό παιδί. Είναι

στενοχωρημένη από τη κατάσταση του παππού της ο οποίος είχε ένα εγκεφαλικό επεισόδιο μπροστά της. Η σπουδάστρια Β την αγκάλιασε και της εξήγησε τη κατάσταση και όταν την είχε αγκαλιά, η νηπιαγωγός της είπε να προσέχει γιατί η Άννα έχει ψείρες.

Όταν τελείωσε η συνάντηση με τα παιδιά και η νηπιαγωγός τα ανέλαβε, η Άννα φάνηκε πως ξεχάστηκε και ηρέμησε γιατί σταμάτησε να κλαίει και παρακολουθούσε τη νηπιαγωγό της.

Αριθμός Συνάντησης : 4
Αριθμός Ομάδας: 2
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία: Παρασκευή 27 Οκτωβρίου 2006
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης: 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες
Αριθμός παιδιών : 7 Απόντες: 1
Δραστηριότητες: Εγώ και οι συμμαθητές μου – Κρέμα στα χεράκια.

Στόχος της δραστηριότητας « Εγώ και οι συμμαθητές μου»κατά την οποία τα παιδιά έπρεπε να διαλέξουν ποιο από τα παιδάκια της φωτοτυπίας είναι ή θα ήθελαν να είναι και να το ζωγραφίσουν, ήταν να δούμε ανάλογα με τη θέση που θα διάλεγαν να τοποθετήσουν κάποιους φίλους τους να ανιχνευθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά βλέπουν τους εαυτούς τους και παράλληλα με ποια παιδιά θα ήθελαν να παίζουν αν βρίσκονταν στη φωτοτυπία.

Η δραστηριότητα που ονομάζεται «Κρέμα στα χεράκια» έχει ως σκοπό, να αγγιχτούν τα παιδιά μεταξύ τους και να χαϊδέψει το ένα το άλλο. Επειδή η συγκεκριμένη δραστηριότητα φέρνει πολύ κοντά τα παιδιά μεταξύ τους θα είναι επαναλαμβανόμενη στις δραστηριότητες της σπουδάστριας Β.

Ο Θανάσης που καθόταν ανάμεσα στη σπουδάστρια Β. και τον Ζαφείρη, τσακωνόταν την ώρα του φαγητού με τον Ζαφείρη. Ο Ζαφείρης ήταν στεναχωρημένος για αυτό και άλλοτε προσέγγιζε τη σπουδάστρια Β. για συμπάρασταση ώστε να μιλήσει στα άλλα παιδιά και να τον συγχωρέσουν ή να παίξουν μαζί του. Όλα τα παιδιά που μιλούσαν επιθετικά στον Ζαφείρη, (ο οποίος καθόταν ανάμεσα στον Θανάση και τον Έκτορα) του έλεγαν ότι θα τον βάλουν στον φούρνο και θα τον ψήσουν και γενικότερα χρησιμοποιούσαν πολύ άσχημες εκφράσεις. Δεν τον έβριζαν αλλά του μιλούσαν πολύ σκληρά.

Ο Ζαφείρης άλλοτε απλά του κοιτούσε και άλλοτε τους προσπαθούσε να τους πείσει ότι αυτά που λένε μπορεί να τα κάνει και εκείνος. Είπε στον Βαγγέλη, που καθόταν ανάμεσα στον Δημήτρη και τον Γρηγόρη, ότι θα τον πετάξει στα σκουπίδια και θα τον κάνει κομματάκια. Εκείνη τη στιγμή η σπουδάστρια Β. μίλησε στον Ζαφείρη και του εξήγησε για ποιόν λόγο αυτά που λέει δεν είναι σωστά και μπορεί να στενοχωρούν τον Βαγγέλη. Έτσι του είπε ότι αν ζητήσει συγγνώμη από τον Βαγγέλη θα του δώσει αυτοκόλλητο. Εκείνος το σκέφτηκε και μετά από λίγο του ζήτησε συγγνώμη. Μάλιστα, το έκανε δυο (2) φορές γιατί τη πρώτη φορά, ο Βαγγέλης δεν τον πρόσεχε. Όλα τα αγόρια έκαναν επίθεση στον Θανάση. Η Άννα που καθόταν ανάμεσα στη σπουδάστρια Β και τον Γρηγόρη, δεν συμμετείχε και η Ήρα έλειπε.

Στη πρώτη δραστηριότητα με τις ζωγραφιές ο Θανάσης τσακώθηκε με την Άννα. Στη δεύτερη όμως όλα τα παιδιά δεν εξέφρασαν παράπονο στο να βάλουν κρέμα στα χέρια των συμμαθητών τους. Ο Θανάσης έβαλε κρέμα στον Ζαφείρη και όλα κύλησαν καλά. Τα παιδιά φάνηκαν ότι ευχαριστήθηκαν αυτή τη δραστηριότητα η οποία θα είναι και επαναλαμβανόμενη σε όλη τη διάρκεια της παρέμβασής μου.

Ο Δημήτρης ήταν αρκετά ανήσυχος σήμερα. Καθόταν ανάμεσα από τον Βαγγέλη και τον Έκτορα. Στη δραστηριότητα με τη κρέμα ο Δημήτρης ήταν κοντά στην ομάδα αλλά στη πρώτη δραστηριότητα δυσκολεύτηκε και συμμετάσχει. Σηκωνόταν συχνά και ενώ όλοι κάναμε κάτι συγκεκριμένο, εκείνος ζωγράφιζε από πίσω από τη σελίδα της δραστηριότητας.

Αριθμός Συνάντησης: 5
Αριθμός Ομάδας : 3
Σπουδάστρια: Β
Ημερομηνία: Δευτέρα 30 Οκτωβρίου 2006
Ώρα Έναρξης: 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης: 12:00 π.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών: 7 (επτά) Απόντες: 1 (ένας)
Δραστηριότητες: Ότι κάνει ο άλλος – Ας σηκωθούμε όλοι μαζί.

Στόχος της πρώτης δραστηριότητας είναι η τόνωση της αυτοεκτίμησης του κάθε παιδιού και ο στόχος της δεύτερης δραστηριότητας είναι η ανάπτυξη της εμπιστοσύνης μεταξύ των παιδιών καθώς και η επίτευξη της συνεργασίας τους.

Σήμερα, η πρώτη δραστηριότητα, είχε στόχο να προσέξουν όλα τα παιδιά τους συμμαθητές τους. Άργησαν να κατανοήσουν την άσκηση και όταν τη κατάλαβαν απλά μιμούνταν αυτό που ήθελε να δείξει ο συμμαθητής τους και όχι τον συμμαθητή τους. Η άσκηση έλεγε να κάνουν όλα τα παιδιά ότι κάνει το ένα παιδί που θα πρέπει να προσέξουν. Για να καταλάβουν καλύτερα την άσκηση η σπουδάστρια Β. είπε σε κάθε παιδί να σκεφτεί ένα ζωάκι και να το μιμηθεί και όλα τα υπόλοιπα παιδιά να μιμηθούν το παιδί που κάνει το ζωάκι. Ακόμα τους είπε να καθίσουν στο στρογγυλό τραπέζι γιατί όταν είναι όρθια δυσκολεύονταν να συγκεντρωθούν στις ασκήσεις που γίνονταν.

Ο Θανάσης εκείνη την ώρα είχε λογοθεραπεία. Ο Θανάσης είναι αρκετά δημοφιλής στα αγόρια. Περισσότερο στον Ζαφείρη που αν και τσακώνεται συχνά μαζί του, ο Ζαφείρης προσπαθεί να τον προσεγγίσει με πολλούς τρόπους. Εκτός από τον Ζαφείρη, ο Βαγγέλης και ο Έκτορας μιμούνται πάρα πολύ τις κινήσεις του Θανάση όποιες και να είναι αυτές.

Στην επόμενη δραστηριότητα τα παιδιά έπρεπε να καθίσουν με τη πλάτη του το ένα στο άλλο, να μπλεχτούν μεταξύ τους και να

προσπαθήσουν να σηκωθούν. Ο Έκτορας δέθηκε με τον Γρηγόρη και τα κατάφεραν πολύ καλά και ο Βαγγέλης με τον Δημήτρη. Η Άννα δεν ήθελε να δεθεί ούτε με τον Ζαφείρη ούτε με την Ήρα και επειδή επέμεναν και τα τρία (3) παιδιά να μη συμμετέχουν στη δραστηριότητα σε κανέναν από τους 3 (τρεις) η σπουδάστρια Β δεν έδωσε δεύτερο αυτοκόλλητο επιβράβευσης.

Αριθμός Συνάντησης : 6
Αριθμός ομάδας: 3
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: 1-11-2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης:12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητες: Ανάγνωση παραμυθιού- Μουσικές συνεργατικές καρέκλες

Η ανάγνωση του παραμυθιού επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να χαλαρώσουν με ευχάριστο τρόπο, μέσω του οποίου τα παιδιά ενημερώνονται για ένα κοινωνικό θέμα. Χρησιμοποιήσαμε τη δραστηριότητα μουσικές καρέκλες για να ενισχύσουμε το συνεργατικό πνεύμα των παιδιών.

Την ώρα που φτάσαμε στον σταθμό όλα τα παιδιά ήταν στη μεγάλη αίθουσα και έλεγαν τραγούδια. Ο Βαγγέλης καθόταν δίπλα στον Ζαφείρη, η Άννα δίπλα στον Δημήτρη, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά ήταν «σκορπισμένα» μέσα στην αίθουσα. Λίγο αργότερα άλλαξαν θέσεις. Ο Έκτορας κάθισε δίπλα στον Δημήτρη και τον έπιασε από τον ώμο και κουνιόντουσαν ρυθμικά.

Παρατηρήσαμε ότι την ώρα του τραγουδιού ο Ζαφείρης μιμούνταν τις κινήσεις του Θανάση. Έβαζε τα χέρια του στις τσέπες, γελούσε και χτυπούσε τα πόδια του στο πάτωμα. Η Άννα φαινόταν ανήσυχη. Τραβούσε τα μάγουλα της καθώς τραγουδούσε και έβαλε τα κλάματα γιατί ο Έκτορας της πήρε την θέση. Ο Έκτορας μιμούνταν τις κινήσεις του Δημήτρη, ο οποίος βούλωνε τα αυτιά του. Ο Θανάσης την ώρα του τραγουδιού αγκάλιασε τον Ζαφείρη και τον φίλησε στο μάγουλο και στο αυτί.

Σήμερα ήταν η τρίτη ημέρα που δημιουργήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Απουσίαζε ο Γρηγόρης. Δραστηριότητες της ομάδας είναι η ανάγνωση παραμυθιού και οι μουσικές συνεργατικές καρέκλες. Τα παιδιά σχημάτισαν έναν κύκλο στο πάτωμα προκειμένου να διαβάσουμε το παραμύθι. Ο Θανάσης που κάθεται δίπλα στην Άννα, μπαίνει μπροστά της και η Άννα παραπονιέται ότι δεν βλέπει. Η σπουδάστρια Α ζητά στον Θανάση να κάτσει πιο πέρα. Μετά από λίγο ο Θανάσης ξαναμπήκε μπροστά στην Άννα και τα δυο παιδιά άρχισαν να τσακώνονται. Τα παιδιά είπαν πως δεν ήθελαν να συνεχίσουμε την ανάγνωση του παραμυθιού και έτσι ξεκινήσαμε την επόμενη δραστηριότητα. Οι μουσικές συνεργατικές καρέκλες είναι ένα παιχνίδι που αρέσει πολύ στα παιδιά, καθώς το παίζουν συχνά στον σταθμό.

Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τα παιδιά συμμετείχαν στο ομαδικό παιχνίδι χωρίς να δημιουργηθούν εντάσεις και όταν ο Δημήτρης βγήκε εκτός παιχνιδιού γιατί έχασε, ο Θανάσης τον αγκάλιασε και λίγο αργότερα του έδωσε ένα αυτοκόλλητο.

Αριθμός Συνάντησης : 7
Αριθμός Ομάδας : 4
Σπουδάστρια: Β
Ημερομηνία: Πέμπτη 2 Νοεμβρίου 2006
Ωρα Έναρξης : 11:30π.μ.
Ωρα Λήξης: 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : 7 (επτά) Απόντες : 1 (ένας)
Δραστηριότητα : Ζωγραφίζουμε όλοι μαζί μια τούρτα

Στη δραστηριότητα « Ζωγραφίζουμε όλοι μαζί μια τούρτα», τα παιδιά καλούνται να ζωγραφίσουν μαζί σε ένα κυκλικό χαρτόνι κομμένο σε κομμάτια όσα είναι και τα παιδιά μια τούρτα. Χρησιμοποιήθηκαν νερομπογιές τις οποίες τα παιδιά μοιράστηκαν ανά δύο. Ακόμα μοιράστηκαν ανά δύο και το νερό. Στόχος της δραστηριότητας είναι να συνεργαστούν, να μοιραστούν και να νιώσουν πως όλοι είναι μια ομάδα και έχουν ως κοινό στόχο να φτιάξουν αυτή τη τούρτα με την οποία γιορτάσαμε τον ένα (1) μήνα συνεργασίας μας με τα παιδιά.

Καθίσαμε σε ένα στρογγυλό τραπέζι, πάνω στο οποίο, κάθε παιδί είχε ένα κομμάτι από το στρογγυλό χαρτόνι και μπορούσε να το ζωγραφίσει με τις νερομπογιές που ήθελε. Επειδή ο Γρηγόρης απουσίαζε, ο Έκτορας πήρε το μεγαλύτερο κομμάτι. Κανένα από τα άλλα παιδιά δεν παραπονέθηκε και έτσι ο Έκτορας, που καθόταν ανάμεσα από την Ήρα και τον Βαγγέλη, κράτησε το μεγαλύτερο κομμάτι και ζωγράφιζε.

Τα παιδιά συνεργάστηκαν άψογα. Μοιράστηκαν ανά 2 το νερό και τις μπογιές τους και όταν κάποιος από όλους τελείωνε, βοηθούσε και τους άλλους να τελειώσουν.

Η Άννα κάθισε ανάμεσα από τον Δημήτρη και την Ήρα. Ο Θανάσης ανάμεσα από τον Δημήτρη και τον Ζαφείρη, και ο Βαγγέλης ανάμεσα από τον Ζαφείρη και τον Έκτορα.

Αριθμός Συνάντησης : 8
Αριθμός Ομάδας : 5
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία: Παρασκευή 3 Νοεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων: Σπουδάστριες- Μουσικός- Νηπιαγωγός.
Αριθμός Παιδιών : 7 (επτά) Απόντες: 1 (ένας)
Δραστηριότητες: Άσκηση δραματοθεραπείας- Παιδικό τραγούδι
«Πιο μεγάλη η παρέα» - Κάντε το και εσείς

Στη πρώτη άσκηση διαβάσαμε στα παιδιά μια ιστορία και τη δραματοποιήσαμε έπειτα για να τη κατανοήσουν. Η ιστορία αυτή μιλούσε για τους φίλους και τη διαφορετικότητά τους που τους κάνει και εκείνους αλλά και εμάς ξεχωριστούς.

Είπαμε ένα τραγούδι που έχει μελοποιήσει η μουσικός του παιδικού σταθμού και έχει ως θέμα του τη φιλία και σκοπός του είναι να νιώσουν τα παιδιά αυτά που λένε οι στίχοι, ότι δηλαδή «οι φίλοι σου είναι φίλοι μου και οι φίλοι μου είναι φίλοι σου» και ότι όσο πιο μεγάλη είναι η παρέα τόσο πιο όμορφα θα περνάμε. Στόχος μας είναι τα παιδιά να αισθανθούν μέλη μιας ομάδας και να έρθουν πιο κοντά.

Κάντε το και εσείς. Τα παιδιά όρθια κάνουν ότι και οι συμμαθητές τους. Όχι μόνο με τα λόγια αλλά και με κινήσεις του σώματος. Στόχος είναι το κάθε παιδί που το μιμούνται να νιώθει σημαντικό ενώ τα άλλα που το ακολουθούν να αισθάνονται πως ανήκουν σε μια ομάδα.

Η μουσικός συμμετείχε στη δραστηριότητα γιατί έπαιζε με το ακορντεόν της, τη μουσική του τραγουδιού και μας βοήθησε να το τραγουδήσουμε αφού είναι η ειδικότητά της. Η νηπιαγωγός παρακολούθησε και συμμετείχε στις δραστηριότητες γιατί την ενδιέφερε η άσκηση της δραματοθεραπείας και ήθελε να τη παρακολουθήσει.

Η πρώτη δραστηριότητα ήταν η ανάγνωση μιας ιστορίας και η δραματοποίησή της. Στόχος ήταν να κατανοήσουν τα παιδιά πως όσο και διαφορετικοί και να είμαστε αυτό που μας ενώνει είναι ότι είμαστε ίδιοι και πως όλοι μαζί μπορούμε να τα καταφέρουμε καλύτερα. Ο Γρηγόρης έλειπε και ο Δημήτρης δεν επιθυμούσε να συμμετάσχει σε καμία από τις δραστηριότητες. Αφού τελείωσε η πρώτη δραστηριότητα, τα παιδιά

ξεκίνησαν να τραγουδάνε ένα τραγούδι που η μουσικός μας βοήθησε να το πούμε και λέει:

Πιο μεγάλη η παρέα, η παρέα, η παρέα
Θα περνάμε πιο ωραία, πιο ωραία, πιο καλά
Οι φίλοι σου είναι φίλοι μου και οι φίλοι μου είναι φίλοι σου
Οι φίλοι σου είναι φίλοι μου και οι φίλοι μου είναι φίλοι σου

Τα παιδιά έχουν μάθει αυτό το τραγούδι και το τραγουδάμε πολλές φορές στις ομάδες μας και οι δυο (2) σπουδάστριες. Αφού τραγουδήσαμε αυτό το τραγούδι προχωρήσαμε στην επόμενη δραστηριότητα. Η άσκηση αυτή είχε στόχο να προσέξουν τα παιδιά το ένα το άλλο. Ο Ζαφείρης κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας έπεσε αστειευόμενος πάνω στον Θανάση και τα δυο (2) αγόρια άρχισαν να γελάνε. Δυσκολεύτηκαν να κατανοήσουν την άσκηση και όταν τη κατάλαβαν, επειδή ήταν όρθια, ο Θανάσης παρέσυρε τον Ζαφείρη και τον Βαγγέλη και έτρεχαν χωρίς να δίνουν σημασία στα λόγια της σπουδάστριας Β. Όταν η σπουδάστρια Β. τους ρώτησε αν θέλουν να σταματήσουν αυτή την άσκηση που έκαναν και να κάνουν κάτι άλλο όλοι είπαν πως ήθελαν να συνεχιστεί εκτός από τον Βαγγέλη. Τότε η σπουδάστρια Β. έβαλε στη καρέκλα τον Βαγγέλη για να κοιτάει την ομάδα. Ο Βαγγέλης όμως μετάνιωσε μετά και ήθελε να ακολουθήσει την άσκηση που έκανε όλη η ομάδα.

Τα παιδιά συνέχισαν να τρέχουν και να μην δίνουν σημασία στη σπουδάστρια Β. Ο Θανάσης που είχε κάνει ζευγάρι με τον Βαγγέλη, άφησε το αγόρι και έκανε ζευγάρι με τον Δημήτρη.

Ο Ζαφείρης μιμείται τις κινήσεις του Θανάση. Τρέχει πίσω του και γελάει. Τον αγκαλιάζει. Ο Ζαφείρης λειτουργεί με ανησυχία. Η νηπιαγωγός του κάνει παρατηρήσεις και ο Ζαφείρης γελάει.

Αυτοκόλλητα πήραν μόνο οι Άννα, Ήρα και Έκτορας και τα υπόλοιπα παιδιά ρωτούσαν τη σπουδάστρια Β γιατί δεν έδωσε και σε εκείνους. Τους εξήγησε πως αν την επόμενη φορά τη προσέχουν θα τους δώσει αυτοκόλλητο. Οι τρεις (3) που πήραν επιβράβευση έπρεπε να αποφασίσουν ποιος από τους (3) τρεις θα πάρει το σχέδιο του χρονοδιαγράμματος. Αποφάσισαν να το δώσουν στην Ήρα και η ομάδα μας έληξε.

Αριθμός Συνάντησης : 9
Αριθμός ομάδας: 4
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Δευτέρα 6 Νοεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: Όλοι
Δραστηριότητες: Εγώ και οι συμμαθητές μου, οι φίλοι μου

Η δραστηριότητα «εγώ και οι συμμαθητές μου» επιλέχθηκε για να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις σχέσεις των παιδιών. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που επαναλαμβάνεται. Θέλαμε να δούμε πως οι σχέσεις των παιδιών τροποποιούνται κάθε φορά και να ενισχύσουμε την μεταξύ τους επικοινωνία.

Σήμερα, ήταν η τέταρτη ημέρα που δημιουργήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Όλα τα παιδιά ήταν παρόντα. Η δραστηριότητα που πραγματοποιήσαμε ονομάζεται: «εγώ και οι συμμαθητές μου- οι φίλοι μου» και ήταν ως εξής: «τα παιδιά παίρνουν χάρτινα προσωπάκια, κοριτσάκια και αγοράκια, τα οποία απεικονίζουν τους συμμαθητές τους. Κολλούν στο χαρτί που τους δίνεται τα πρόσωπα των φίλων που έχουν στην ομάδα προκειμένου να φτιάξουν το δικό τους φωτογραφικό άλμπουμ».

Ο Γρηγόρης, κόλλησε στο άλμπουμ του μόνο το πρόσωπο του Θανάση. Από την άλλη, ο Βαγγέλης, ο Θανάσης, η Άννα, η Ήρα, ο Έκτορας, ο Δημήτρης και ο Ζαφείρης κόλλησαν στο φωτογραφικό τους τα προσωπάκια όλων των συμμαθητών τους.

Όταν η δραστηριότητα της ομάδας τελείωσε, ο Θανάσης και ο Ζαφείρης έπαιζαν. Έτρεχαν γύρω- γύρω από το τραπέζι και γελούσαν. Λίγο αργότερα, δημιουργήθηκε ένταση ανάμεσα στον Ζαφείρη και τον

Θανάση. Ο Ζαφείρης χαστούκισε τον Θανάση και ο Θανάσης κρύφτηκε κάτω από το τραπέζι της αίθουσας. Η σπουδάστρια Α είπε ρώτησε τον Ζαφείρη γιατί το έκανε αυτό και εκείνος κοιτάζοντας τον Θανάση της είπε: «παίζουμε».

Αριθμός Συνάντησης : 10
Αριθμός ομάδας: 5
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Τετάρτη 8 Νοεμβρίου 2006
Ωρα έναρξης: 11:30π.μ
Ωρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητες: Ανάγνωση ιστορίας- Ο αρχηγός λέει

Η ανάγνωση του παραμυθιού επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να χαλαρώσουν με ευχάριστο τρόπο μέσω του οποίου θα ενημερώνονταν για την αξία της φιλίας, ενώ η δραστηριότητα «ο αρχηγός λέει» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα μέλη της ομάδας να ενεργοποιηθούν. Θέλαμε να διαπιστώσουμε αν τα παιδιά μπορούν να συνεργαστούν και να συντονιστούν.

Παρατηρήσαμε, ότι την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού η Άννα που έπαιζε με τον Βαγγέλη και τον Γρηγόρη πήρε τα τουβλάκια του Δημήτρη. Ο Δημήτρης θύμωσε. Έβαλε τα χέρια του στην μέση και νευριασμένος είπε: «ποιος μου πήρε τα τουβλάκια;». Η Άννα δεν του απάντησε.

Ο Βαγγέλης που έπαιζε με την Άννα και τον Γρηγόρη, πλησίασε Δημήτρη και του είπε: «θέλεις να παίξουμε μαζί;». ο Δημήτρης δεν απάντησε στον Βαγγέλη καθώς συνέχιζε να παίζει μόνος του.

Λίγο αργότερα, ο Βαγγέλης κινήθηκε προς τον Δημήτρη και του πήρε κρυφά μερικά τουβλάκια. Την κίνηση του Βαγγέλη μμήθηκαν, ο Γρηγόρης και η Άννα. Η Ήρα έφτιαχνε puzzle αλλά λίγο αργότερα θέλησε να παίξει με τα υπόλοιπα παιδιά τουβλάκια. Η Άννα είπε στην Ήρα να μη παίξει με τα τουβλάκια. Τότε η σπουδάστρια Β. μίλησε στην ομάδα των παιδιών που έπαιζαν με τα τουβλάκια και τα παιδιά δέχτηκαν η Ήρα να παίξει μαζί τους. Μετά από λίγη ώρα έπαιζε πάλι μόνη της,

όταν η σπουδάστρια Β. τη ρώτησε γιατί δεν παίζει με τα άλλα παιδιά, της απάντησε ότι ήθελε να παίζει με τα puzzle. Λίγο αργότερα ο Έκτορας τη πλησίασε και έπαιξε μαζί της με το πάζλ. Οι δραστηριότητες της ομάδας ήταν δύο. Η πρώτη ήταν η ανάγνωση μιας ιστορίας με πρωταγωνιστές δυο φίλους: «τον Πίτση και τον Φίτση». Τα παιδιά σχημάτισαν έναν κύκλο στο πάτωμα. Η ιστορία τράβηξε την προσοχή τους, καθώς η σπουδάστρια Α αναπαρίστανε τους δυο φίλους με τα χέρια της. Τα παιδιά έδειχναν ικανοποιημένα. Η επόμενη δραστηριότητα της ομάδας ήταν: «ο αρχηγός λέει». Ένα παιδί γίνεται αρχηγός και βουλώνοντας την μύτη του δίνει διαταγές στους άλλους, ώστε να αγκαλιαστούν, να γελάσουν κλπ. Όλα τα παιδιά έγιναν αρχηγοί. Όταν την θέση του αρχηγού είχε ο Δημήτρης, ρώτησε τον Θανάση αν θέλει να είναι μαζί αρχηγοί και τον φίλησε στο μάγουλο.

Αριθμός Συνάντησης : 11
Αριθμός ομάδας: 6
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Πέμπτη 9 Νοεμβρίου 2006
Ωρα έναρξης: 11:30π.μ
Ωρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: Όλοι
Δραστηριότητες: Οι αρκούδες που χορεύουν

Η δραστηριότητα της ομάδας πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της νηπιαγωγού Α, η οποία ήταν παρούσα. Αποφασίσαμε να ενσωματώσουμε την δραστηριότητα «οι αρκούδες που χορεύουν» στην ομάδα της νηπιαγωγού για να βοηθήσουμε τα παιδιά να ενισχύσουν το αίσθημα συνεργασίας και της διαφορετικότητας, λόγω κοινού θέματος δραστηριοτήτων.

Παρατηρήσαμε ότι, την ώρα που φεύγαμε από το κυλικείο, η Άννα δεν έδινε το χέρι της στον Γρηγόρη, ώστε να κάνουν ζευγαράκι για να πάνε στον σταθμό. Ήθελε να κάνει ζευγάρι με τον Δημήτρη, αλλά ο Δημήτρης είχε ήδη κάνει ζευγάρι με τον Θανάση.

Τα παιδιά στο ελεύθερο παιχνίδι, έπαιζαν όλα μαζί αλλά η Ήρα και ο Έκτορας ζωγράφιζαν μόνοι τους. Μετά από λίγη ώρα, η νηπιαγωγός ξεκίνησε να μοιράζει τις παλιές ζωγραφιές των παιδιών στα παιδιά για να τις βάλουν στο φάκελό τους.

Ο Δημήτρης έκανε αγκαλιτσες με τον Βαγγέλη, η Ήρα μιλούσε με τον Ζαφείρη και περίμεναν τη σειρά τους για να παίξουν στο κινητικό παιχνίδι που έκαναν με τη νηπιαγωγό. Ο Δημήτρης είχε σκύψει και ο Θανάσης τον έπιασε και του έδινε φιλιά στη πλάτη. Παίξανε όλοι μαζί με τη νηπιαγωγό το «Λύκε, λύκε είσαι εδώ». Τα ζωάκια ήταν όλα τα παιδιά

και ο Θανάσης ήταν ο λύκος. Κάποια στιγμή, τη τρίτη φορά που έτρεξε για να πιάσει ένα παιδί, ενώ μπορούσε να πιάσει άλλα παιδιά που ήταν μπροστά του, κυνηγούσε τον Ζαφείρη όταν το παιχνίδι τελείωσε, ο Δημήτρης κυνηγούσε τον Θανάση και παλεύανε για πλάκα.

Έπειτα ήρθε η ώρα να φτιάξουν τα παιδιά puzzle. Η νηπιαγωγός έδωσε σε κάθε παιδί από ένα και εκείνα ξεκίνησαν να τα φτιάχνουν. Όταν τελείωναν έκαναν ανταλλαγή. Η Ήρα βοήθησε την Άννα να φτιάξουν ένα δύσκολο puzzle αφού η Ήρα είχε τελειώσει το δικό της. Ο Έκτορας προσπαθούσε μαζί με τον Γρηγόρη να φτιάξει ένα puzzle. Η Άννα κάποια στιγμή έσπρωξε τον Βαγγέλη. Ο Θανάσης επέλεξε να φτιάξει ένα puzzle που είχε παλιά στο σπίτι του. Όταν έγινε η ανταλλαγή το διέλυσε και το έφτιαχνε ξανά από την αρχή.

Η σημερινή δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε μαζί με το θέμα των δραστηριοτήτων της νηπιαγωγού Α. Οι δραστηριότητες είχαν θέμα τα ζώα του δάσους. Κάναμε με τα παιδιά τη δραστηριότητα: «των αρκούδων που χορεύουν». Μοιράστηκαν στα παιδιά χάρτινες φιγούρες αρκούδων, οι οποίες απεικόνιζαν οκτώ φίλους, τόσα όσα είναι τα μέλη της ομάδας. Κάθε παιδί έπρεπε να ζωγραφίσει την αρκούδα που του αντιστοιχούσε και με ξυλάκια να την κάνει είτε να χορεύει είτε να περπατάει κλπ.

Κατά την διάρκεια της δραστηριότητας όλα έδειχναν ήρεμα. Ο Θανάσης και ο Ζαφείρης μιλούσαν για το πώς θα φτιάξουν το ζωάκι τους. Επίσης, ο Γρηγόρης και ο Έκτορας συνεργάζονταν και βοηθούσε ο ένας τον άλλον. Η δραστηριότητα δεν ολοκληρώθηκε και συνεχίστηκε στην επόμενη συνάντησή μας με τα παιδιά.

Αριθμός Συνάντησης: 12

Αριθμός ομάδας : 6

Σπουδάστρια: Β

Ημερομηνία: Παρασκευή 10 Νοεμβρίου 2006

Ώρα Έναρξης: 11:30 π.μ.

Ώρα Λήξης: 12:00 μ.μ.

Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2) – Νηπιαγωγός (1)

Αριθμός Παιδιών : όλοι

Δραστηριότητες : Ανάγνωση του παιδικού παραμυθιού « Το ποντικάκι και τα βατόμουρα.»

Στόχος της ανάγνωσης αυτού του βιβλίου είναι να ταυτιστούν τα παιδιά με τον ήρωα του παραμυθιού και να μιμηθούν τις πράξεις του. Το βιβλίο μιλά για τη φιλία και το μοίρασμα, τη συμπόνια και τη κατανόηση. Η νηπιαγωγός παρευρέθηκε στην ομάδα γιατί την ενδιέφερε η αντίδραση των παιδιών στην ανάγνωση του παραμυθιού.

Παρατηρήσαμε πως πριν φύγουμε από τη τάξη μας και πάμε για φαγητό, ο Θανάσης και ο Ζαφείρης έπαιζαν κυνηγητό και ήταν πολύ χαρούμενοι. Δεν φαινόταν κάποια επιθετική διάθεση από μέρους τους.

Στη διάρκεια του παραμυθιού η Ήρα κάθισε ανάμεσα από τον Βαγγέλη και την Άννα. Ο Δημήτρης κάθισε ανάμεσα στην Άννα και τον Γρηγόρη. Ενώ ο Γρηγόρης έκατσε ανάμεσα στον Δημήτρη και τον Έκτορα. Τα παιδιά φαίνονταν χαρούμενα με την ιστορία. Έκαναν ερωτήσεις και άγγιζαν τις ανάγλυφες σελίδες του βιβλίου. Όμως, όταν η ιστορία τελείωσε διασκορπίστηκαν.

Όταν γυρίσαμε από τη τραπεζαρία, ο Δημήτρης και ο Έκτορας έφτιαχναν μαζί ένα puzzle. Αρχικά, ο Δημήτρης έφτιαχνε μόνος του ένα puzzle και μετά τον προσέγγισε ο Έκτορας. Ο Θανάσης και η Άννα έπαιζαν μαζί με τα τουβλάκια.

Σε μια άλλη πλευρά, ο Ζαφείρης, ο Γρηγόρης και ο Βαγγέλης έπαιζαν μαζί. Μετά ο Βαγγέλης και ο Ζαφείρης τσακώθηκαν και ο Ζαφείρης έδιωξε τον Βαγγέλη. Ο Βαγγέλης φανερά στεναχωρημένος,

απομονώθηκε σε μια γωνιά και κοιτούσε με παράπονο τα άλλα παιδιά που έπαιζαν. Όταν η σπουδάστρια Β. τον ρώτησε τι έγινε, της είπε πως ο Ζαφείρης τον έδιωξε. Μετά από τη παρέμβαση της νηπιαγωγού, που μίλησε στον Βαγγέλη, ο Βαγγέλης γύρισε στην ομάδα των άλλων παιδιών που αποτελούνταν από τον Γρηγόρη, τον Ζαφείρη και τον Θανάση και συνέχισε να παίζει μαζί τους.

Η Άννα έπαιζε μόνη της και ο Έκτορας έπαιζε με τον Δημήτρη. Ο Θανάσης έκανε αγκαλιτσες με τον Έκτορα.

Σε ένα παιχνίδι που τα παιδιά χρειαζόταν να τρέχουν η Άννα κουράστηκε και απομακρύνθηκε από τα άλλα παιδιά που έπαιζαν. Μετά που και ο Θανάσης απομακρύνθηκε από το παιχνίδι, έκατσε κοντά στην Άννα και έπαιζαν μαζί. Μετά από αυτό το παιχνίδι, τα παιδιά κάθισαν μαζί στο τραπέζι και έκαναν διάφορες δραστηριότητες. Εκείνη την ώρα, ο Θανάσης και ο Ζαφείρης είχαν φύγει.

Η Άννα έτρωγε, ο Βαγγέλης και η Ήρα φαίνονταν από μακριά να φτιάχνουν ένα puzzle. Όταν η σπουδάστρια Β. πήγε κοντά είδε ότι η Ήρα κρατούσε ένα puzzle στα χέρια της αυτό που έφερε από το σπίτι της για τον σταθμό και ο Βαγγέλης τη παρακαλούσε να παίξει μαζί του και εκείνη ήταν ανένδοτη. Δεν ήθελε να μοιραστεί αυτό το puzzle με κανένα από τα παιδιά. Το κρατούσε κλειστό μπροστά της. Ακόμα, ο Έκτορας και ο Γρηγόρης συνεργάζονταν για να φτιάξουν ένα puzzle.

Σήμερα παρατηρήσαμε, ότι την ώρα της ζωγραφικής ο Έκτορας πήρε την καρέκλα του Δημήτρη. Ο Δημήτρης θύμωσε και του είπε με νεύρα: «Εγώ καθόμουν εδώ».

Αριθμός Συνάντησης : 13

Αριθμός ομάδας: 7

Σπουδάστρια: Α

Ημερομηνία: Δευτέρα 13-11-2006

Ώρα έναρξης: 11:30π.μ

Ώρα λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Παρόντα μέλη: Όλοι

Δραστηριότητες: Οι αρκούδες που χορεύουν- Το φανταστικό μπαλόκι

Η δραστηριότητα «οι αρκούδες που χορεύουν» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν την διαφορετικότητα ανάμεσα στους φίλους, ενώ η δραστηριότητα «το φανταστικό μπαλόκι» για να βοηθήσει τα παιδιά να συνεργαστούν. Θελήσαμε να διαπιστώσουμε αν τα παιδιά μπορούν να συνεργαστούν και με ποιο τρόπο.

Παρατηρήσαμε ότι, την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού η Ήρα παίζει μόνη της στο τραπέζι της αίθουσας. Το ίδιο και ο Δημήτρης, ο οποίος παίζει στο πάτωμα με τα τουβλάκια. Αντίθετα, ο Γρηγόρης, ο Ζαφείρης και η Άννα παίζουν με τα ζωάκια και τα κουζινικά.

Όλα τα παιδιά είναι παρόντα. Σήμερα η σπουδάστρια Α ολοκλήρωσε με τα παιδιά την δραστηριότητα: «των οκτώ αρκούδων που χορεύουν». Η Άννα ζωγράφισε με προσοχή την αρκούδα της και την έκανε να χορεύει χαιρετώντας τους φίλους της. Ο Θανάσης ζωγράφισε την αρκούδα του μπλε και την έκανε να στέκεται προσοχή. Ο Δημήτρης ζωγράφισε ψαράκια πάνω στο ζωάκι του και ο Γρηγόρης ζωγράφισε μόνο τα αυτιά της αρκούδας. Από την άλλη, ο Ζαφείρης έκανε μια γραμμή στην κοιλιά της αρκούδας. Έπειτα τσαλάκωσε το αρκουδάκι του Βαγγέλη και του το χάλασε. Έπειτα ο Βαγγέλης, ζήτησε από τη σπουδάστρια Α να του δώσει ένα άλλο αρκουδάκι και εκείνη του έδωσε.

Κατά την διάρκεια της δραστηριότητας το κάθε παιδί είχε απορροφηθεί στην δημιουργία της δικής του αρκούδας.

Δεύτερη δραστηριότητα της ομάδας ήταν το φανταστικό μπαλόκι. Ήταν μια μουσικοκινητική δραστηριότητα. Τα παιδιά έτρεχαν στην αίθουσα ανά ζευγάρια παίζοντας με ένα μπαλόκι το οποίο φαντάζονταν πώς υπάρχει. Η Άννα έγινε ζευγάρι με τον Γρηγόρη, ο Δημήτρης με τον Ζαφείρη και ο Θανάσης με την σπουδάστρια Α. Τα παιδιά έτρεχαν στην αίθουσα και γελούσαν. Ο Ζαφείρης είπε στην σπουδάστρια Α: «κυρία πέτα πιο ψηλά το μπαλόκι» και η Άννα είπε: «αν πάει πιο ψηλά δεν θα το φτάνουμε». Τα ζευγάρια συνεργάστηκαν χωρίς να δημιουργηθούν εντάσεις. Η δραστηριότητα αυτή έδωσε χαρά στα παιδιά και ολοκληρώθηκε με επιτυχία.

Αριθμός Συνάντησης : 14
Αριθμός ομάδας: 8
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Τετάρτη 15 Νοεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητες: Ζωγραφίζουμε μαζί

Η δραστηριότητα «Ζωγραφίζουμε μαζί» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν δημιουργικότητα μεταξύ τους. Θέλαμε να διαπιστώσουμε τις σχέσεις των παιδιών και αν αυτά μπορούν να συνεργαστούν με τους συμμαθητές του και με ποιο τρόπο. Στην δραστηριότητα ήταν παρούσα η μουσικός διότι τα μέλη της ομάδας ήταν επτά και έπρεπε τα παιδιά να χωριστούν σε τέσσερα (4) ζευγάρια προκειμένου να συνεργαστούν.

Παρατηρήσαμε ότι, όταν ο Δημήτρης ήρθε στον σταθμό είπε στον Ζαφείρη: «έφερα μπαλόνια, θα σου δώσω ένα». Ο Ζαφείρης είπε στον Δημήτρη: «ευχαριστώ». Όταν ο Θανάσης ήρθε έκατσε δίπλα στον Δημήτρη. Ο Δημήτρης του είπε: «έφερα μπαλόνια για να παίζουμε». Ο Δημήτρης και Θανάσης παίζουν πολύ συχνά μαζί και συνεργάζονται.

Ο Θανάσης είπε στον Ζαφείρη που είχε φέρει ένα λούτρινο γατάκι από το σπίτι του: «ποιος σου το έφερε αυτό;, ο Άγιος- Βασίλας;». Ο Ζαφείρης με ηρεμία του απάντησε: «μου το έφερε ο Άγιος- Βασίλης, όταν ήμουν μικρούλης». Ο Θανάσης έδειξε πώς ντράπηκε και κατέβασε το κεφάλι του. Ο Έκτορας που έπαιζε μόνος του στο πάτωμα πλησίασε τον Ζαφείρη και αφού τον αγκάλιασε είπε στον Θανάση: «αυτός είναι φίλος μου».

Απουσίαζε ο Γρηγόρης. Η δραστηριότητα που πραγματοποιήσαμε λεγόταν: «ζωγραφίζουμε μαζί» και επαναλαμβάνεται.

Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και στο ίδιο χαρτί ζωγραφίζουν κάτι κοινό. Επειδή σήμερα τα μέλη της ομάδας ήταν επτά, συμμετείχε στην δραστηριότητα η μουσικός για να γίνουν τέσσερα ζευγάρια. Ο Δημήτρης έκανε ζευγάρι με τον Θανάση, η μουσικός με τον Έκτορα, η Άννα με τον Βαγγέλη και ο Ζαφείρης με την Ήρα.

Κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας, η Ήρα δεν μοιραζόταν το χαρτί με τον Ζαφείρη γιατί έλεγε ότι κάνει μουντζούρες. Η σπουδάστρια Α εξήγησε στην Ήρα πως ο Ζαφείρης μπορεί να ζωγραφίζει στο χαρτί ότι τον ευχαριστεί γιατί έτσι είναι οι κανόνες του παιχνιδιού. Από την άλλη, είπε στον Ζαφείρη να ζωγραφίσει κάτι όμορφο που θυμάται. Ο Ζαφείρης συνέχισε να ζωγραφίζει μπλε και ροζ μουντζούρες. Όταν η Ήρα ζωγράφισε κάποια στιγμή μαζί με τον Βαγγέλη και η σπουδάστρια Α τη ρώτησε τι ζωγραφίζει, εκείνη της απάντησε πως ζωγράφισε ένα μηχάνημα που βγάζει χρώματα. Η συνεργασία του Δημήτρη και του Θανάση ήταν πολύ καλή. Ζωγράφισαν μαζί έναν θαλάσσιο βυθό. Η δραστηριότητα της ομάδας ολοκληρώθηκε επιτυχώς.

Αριθμός Συνάντησης: 15

Αριθμός Ομάδας : 7

Σπουδάστρια : Β

Ημερομηνία : Πέμπτη 16 Νοεμβρίου 2006

Ωρα Έναρξης : 11: 30 π.μ.

Ωρα Λήξης: 12:00 μ.μ.

**Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2) - Κοινωνική Λειτουργός (1) –
Νηπιαγωγός (1)**

Αριθμός Παιδιών : όλοι

Δραστηριότητες : Η σημαία της τάξης μας- Παίζουμε με το μπαλόνι.

Στη πρώτη δραστηριότητα τα παιδιά έβαλαν το δεξί τους χεράκι μέσα σε δαχτυλομπογιά και μετά σε κυκλικό σχήμα, τα ένωσαν, έφτιαξαν ένα κύκλο και το αναρτήσαμε στη τάξη μας. Σκοπός ήταν να νιώσουν τα παιδιά πως ανήκουν σε μια ομάδα και να συνεργαστούν μεταξύ τους. Στη δεύτερη δραστηριότητα τα παιδιά έπρεπε να συνεργαστούν για να κρατήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο το μπαλόνι στον αέρα. Ο στόχος αυτής της δραστηριότητας ήταν να ενδυναμωθούν οι μεταξύ τους σχέσεις. Η κοινωνική λειτουργός και η νηπιαγωγός παραβρέθηκαν στην ομάδα διότι εκδήλωσαν ενδιαφέρον να τις παρακολουθήσουν.

Αρχικά, φτιάξαμε τη σημαία της ομάδας μας. Τα παιδιά έβαλαν το χέρι τους σε χρωματιστή μπογιά και το ακούμπησαν στο χαρτί σε κυκλικό σχήμα. Χρησιμοποιήσαμε τέσσερα χρώματα. Τα παιδιά τσακώνονταν αρχικά μεταξύ τους για το χρώμα που θα χρησιμοποιήσουν και τα χρώματα που θα είχαν οι ποδιές τους αλλά η σπουδάστρια Β επέμεινε αρκετά στο θέμα των τεσσάρων χρωμάτων και τα παιδιά το δέχτηκαν.

Ακόμη, η σπουδάστρια Β. προσπάθησε να αφήσει τελευταία τα παιδιά που επέμεναν πιο πολύ. Τους είχε ήδη προειδοποιήσει βέβαια πως το παιδί που είναι πιο ήσυχο θα είναι το επόμενο. Αν η νηπιαγωγός δεν είχε προσφερθεί να βοηθήσει στο να καθαριστούν τα χέρια των παιδιών,

σίγουρα η δραστηριότητα θα κρατούσε περισσότερη ώρα και τα παιδιά θα ήταν πιο ανήσυχα.

Αφού τελειώσαμε με τη σημαία μας, η σπουδάστρια Β. φούσκωσε ένα μπαλόνι και είπε στα παιδιά να προσπαθήσουν αν μη το αφήσουν να πέσει κάτω. Στη πράξη παρατηρήσαμε πως αυτή η δραστηριότητα και μεν έφερε τα παιδιά πιο κοντά και τα έκανε να συνεργάζονται αλλά υπήρχαν δυο μειονεκτήματα.

Ήταν λιγάκι επικίνδυνη δραστηριότητα γιατί τα παιδιά κοιτούσαν πάνω και δεν πρόσεχαν που πατούσαν και τις κινήσεις τους με φόβο να χτυπήσουν ή να πέσουν κάτω. Τελικά δυο παιδάκια κουτούλησαν αλλά μετά από λίγο ξεχάστηκαν και συνέχισαν να παίζουν, το χτύπημα άλλωστε δεν ήταν δυνατό. Το δεύτερο μειονέκτημα ήταν ότι τα παιδιά που δεν ήταν γρήγορα στις κινήσεις τους, ένιωθαν άσχημα γιατί πίστευαν πως κανένας από τους συμμαθητές τους δεν τους έδινε το μπαλόνι προς τη μεριά τους ώστε να το αγγίζουν και να το πετάζουν ψηλά. Ο Βαγγέλης μάλιστα, παραπονέθηκε για αυτό, και η σπουδάστρια Β. προσπάθησε να του εξηγήσει καλύτερα το παιχνίδι για να καταλάβει και να μπει ενεργά σε αυτό με τη πιο δυναμική συμμετοχή του.

Ακόμη, κάποια στιγμή που η σπουδάστρια Β. καθόταν στη καρέκλα, ο Ζαφείρης έτρεξε γρήγορα κοντά της και τη φίλησε. Εκείνη τον έσφιξε στην αγκαλιά της και του χαμογέλασε.

Τα σχόλια για τη σημαία ήταν πολύ θετικά και άρεσε και στη κοινωνική λειτουργό, τα παιδιά φάνηκαν να το διασκεδάζουν πολύ αν και περίμεναν αρκετή ώρα για να έρθει η σειρά τους. Σίγουρα, σαν δραστηριότητα θέλει και τη βοήθεια και από ένα δεύτερο ενήλικο.

Αριθμός Συνάντησης : 16
Αριθμός Ομάδας : 8
Σπουδάστρια: Β
Ημερομηνία : Δευτέρα 20 Νοεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2) – Μουσικός (1)
Αριθμός Παιδιών : 8 (επτά) Απόντες: 1 (ένας)
Δραστηριότητες: Ελεύθερο Παιχνίδι – Κρέμα στα χεράκια

Παρατηρήσαμε σήμερα το ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών γιατί είναι πλούσιο σε αντιδράσεις και διαφαίνονται σε πολύ μεγάλο βαθμό οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών και η ποιότητα των σχέσεων τους. Η δραστηριότητα «Κρέμα στα χεράκια» έχει στόχο να αισθανθούν οικεία τα παιδιά μεταξύ τους και να φροντίσουν το ένα το άλλο. Η μουσικός παραβρέθηκε στην ομάδα γιατί ήθελε να παρακολουθήσει και η ίδια τη σχέση μεταξύ των παιδιών κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού.

Στο ελεύθερο παιχνίδι ο Δημήτρης έπαιζε μόνος του. Ο Ζαφείρης έφτυσε την Ήρα και η μουσικός του είπε να σκεφτεί και να αποφασίσει. Τα υπόλοιπα παιδιά, ο Έκτορας, ο Βαγγέλης, η Άννα και η Ήρα έπαιζαν μαζί με τα τουβλάκια. Ο Ζαφείρης ήταν πολύ στενοχωρημένος και μετά από 10 (δέκα) λεπτά περίπου πήγε κοντά στα παιδιά, τους ζήτησε συγγνώμη και τα εκείνα, σταδιακά τον δέχτηκαν και άρχισαν να παίζουν μαζί τους. Κάποια στιγμή, ο Έκτορας έπιασε τα χέρια του Ζαφείρη τον έσφιγγε με τόση δύναμη, που έτρεμε. Όταν η σπουδάστρια Β. έκανε παρατήρηση στον Έκτορα για αυτό που έκανε, ο Ζαφείρης πήγε κοντά του και του μιλούσε. Αργότερα, ο Ζαφείρης έσπρωξε την Ήρα, όταν η σπουδάστρια Β. τον ρώτησε για πιο λόγο το έκανε, είπε ότι έπαιζαν. Μετά, που ο Ζαφείρη, πήγε κοντά στην Άννα εκείνη τον έσπρωξε. Η

Ήρα και ο Έκτορας αποσύρθηκαν και άρχισαν να παίζουν puzzle. Μετά από λίγο, ο Έκτορας και ο Δημήτρης έφτιαχναν μαζί ένα puzzle.

Έπειτα μαζευτήκαμε με τα παιδιά και βάλαμε ο ένας κρέμα στα χέρια του άλλου. Τα παιδιά επέλεξαν να βάλουν κρέμα στους άλλους ως εξής :

Ο Βαγγέλης έβαλε στα χέρια της Ήρας, η Ήρα έβαλε στον Θανάση. Ο Ζαφείρης στην Άννα. Η Άννα στον Έκτορα και ο Έκτορας στον Βαγγέλη. Ο Θανάσης έβαλε στον Δημήτρη και ο Δημήτρης στον Έκτορα.

Όταν η δραστηριότητα αυτή τελείωσε, ο Δημήτρης έκανε αγκαλιτσες με τον Θανάση και ο Έκτορας με τον Δημήτρη κάποια στιγμή, ο Δημήτρης ήταν ανάμεσα στον Θανάση και τον Έκτορα και τον τραβούσαν και οι δυο. Ο Θανάσης είπε στον Έκτορα ότι θα κόψει το λαιμό του Δημήτρη έτσι που τον τραβάει.

Ο Ζαφείρης, πλησίασε τη σπουδάστρια Β. τη φίλησε και της είπε ότι είναι πολύ καλή κυρία.

Αριθμός Συνάντησης : 17

Αριθμός ομάδας: 9

Σπουδάστρια: Α

Ημερομηνία: Τετάρτη 22 Νοεμβρίου 2006

Ωρα έναρξης: 11:30π.μ

Ωρα λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)

Δραστηριότητες: Εγώ και οι συμμαθητές μου, οι φίλοι μου

Η δραστηριότητα «εγώ και οι συμμαθητές μου» επιλέχθηκε για να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις σχέσεις των παιδιών. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που επαναλαμβάνεται. Θέλαμε να δούμε πως οι σχέσεις των παιδιών τροποποιούνται κάθε φορά και να ενισχύσουμε την μεταξύ τους επικοινωνία.

Παρατηρήσαμε ότι όταν ο Θανάσης επέστρεψε από την λογοθεραπεία, όπου πάει κάθε Τετάρτη έδωσε το αυτοκόλλητο που του έδωσαν εκεί για επιβράβευση, στον Ζαφείρη.

Ο Ζαφείρης και ο Θανάσης πήγαν στην κουζίνα του σταθμού και άρχισαν να παίζουν με τα κουζινικά. Ο Έκτορας, τις τελευταίες μέρες έχει αλλάξει. Συμμετέχει πιο πολύ στα παιχνίδια των υπόλοιπων παιδιών. Ο Έκτορας, έσπρωξε τον Βαγγέλη και η Άννα τον έπιασε και χτύπησε το χέρι του πάνω στο τραπέζι της αίθουσας. Ο Θανάσης φώναζε τον Ζαφείρη με το επώνυμο του και ο Ζαφείρης έδειχνε να ενοχλείται. Η σπουδάστρια Α πλησίασε τον Θανάση και τον φώναξε με το επώνυμο του. Ο Θανάσης της είπε: «μη με λες έτσι» και η σπουδάστρια του απάντησε πώς ούτε του Ζαφείρη του αρέσει να τον φωνάζουν με το επώνυμο του. Λίγο αργότερα, παρατηρήσαμε πως ο Θανάσης φώναζε τον Ζαφείρη με το μικρό του όνομα.

Απουσιάζει ο Γρηγόρης. Η δραστηριότητα που πραγματοποίησε σήμερα η σπουδάστρια Α με τα παιδιά επαναλαμβάνεται. Στο κάθε παιδί μοιράστηκε ένα χαρτί που πάνω είχε το όνομα του και οχτώ κουτάκια για να κολλήσει τα πρόσωπα των συμμαθητών του, που έχει φίλους.

Ο Ζαφείρης αρνήθηκε να συμμετέχει στην δραστηριότητα. Ήταν πολύ ανήσυχος και μας κούρασε αρκετά, καθώς ανεβοκατέβαινε στις καρέκλες και έτρεχε στον χώρο. Για να του τραβήξουμε την προσοχή και για να ηρεμήσει του ζητήσαμε να μας φτιάξει ένα φαγητό στην κουζίνούλα του σταθμού. Τα υπόλοιπα παιδιά συμμετείχαν στην δραστηριότητα. Η παρέα του Δημήτρη και του Θανάση φαίνεται πως προτιμάται από όλα τα παιδιά.

Αριθμός Συνάντησης : 18
Αριθμός Ομάδας : 9
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία : Πέμπτη, 23 Νοεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : Όλοι
Δραστηριότητα : Πιάσε τη μπάλα.

Στόχος της σημερινής δραστηριότητας είναι η συνεργασία και η συναναστροφή των παιδιών μεταξύ τους. Αφού τα παιδιά έλεγαν το τραγουδάκι της δραστηριότητας πετούσαν τη μπάλα σε κάποιο άλλο παιδί και έλεγαν ξανά αυτό το τραγούδι, το οποίο είχε ως θέμα τη φιλία.

Παρατηρήσαμε όλα τα παιδιά να παίζουν σε ελεύθερο παιχνίδι και τον Ζαφείρη να κάθεται μόνος του στο τραπέζι και να φτιάχνει μόνος του puzzle. Μετά από λίγο, ο Θανάσης τον πλησίασε με μια κούκλα και την κουνούσε στο πρόσωπό του Ζαφείρη κοροϊδευτικά. Ο Ζαφείρης δεν αντέδρασε. Η σπουδάστρια Β. ρώτησε τον Θανάση γιατί το έκανε αυτό στον Ζαφείρη και ο Θανάσης είπε πως ο πατέρας του, του είπε να είναι μακριά από τον Ζαφείρη.

Κατά την διάρκεια της ομάδας της νηπιαγωγού, ο Δημήτρης ανεβοκατέβαινε από την καρέκλα του. Στο ελεύθερο παιχνίδι, ο Δημήτρης αγκάλιασε τον Θανάση και τον φίλησε στο μάγουλο. Λίγο αργότερα ανέβηκε στην πλάτη του Βαγγέλη που ήταν ξαπλωμένος στην μοκέτα και τον πήρε αγκαλιά. Κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής ο Ζαφείρης είπε: «εγώ είμαι γρήγορος». Ο Έκτορας και ο Βαγγέλης του έλεγαν: «όχι δεν είσαι, είσαι σιγανός» και ο Βαγγέλης του είπε: «εμείς είμαστε δυνατοί».

Στο παιχνίδι που παίζαμε «Πιάσε τη μπάλα» δεν υπήρχε ιδιαίτερη συμμετοχή. Ο Δημήτρης είχε απομακρυνθεί, η Άννα ήθελε να παίζουμε κάτι άλλο και ο Θανάσης έτρεχε μέσα στη τάξη και έκανε αστεία. Αφού συγκεντρώθηκαν τα παιδιά και όλα πήραν τη μπάλα στα χέρια τους και τη πέταξαν, ο Θανάσης έφυγε και πήγε προς τα κουζινικά. Είπε και στα υπόλοιπα παιδιά να πάνε μαζί του να παίξουν και όλοι σκορπίστηκαν εκτός από την Ήρα και τον Έκτορα.

Αριθμός Συνάντησης : 19
Αριθμός Ομάδας : 10
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία : Παρασκευή, 24 Νοεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : 6 (έξι) Απόντες : 2 (δύο)
Δραστηριότητες : puzzle συνεργασίας – Κάλεσμα σε τσάι

Τα παιδιά έφτιαξαν σε ζευγαράκια puzzle. Στόχος είναι τα παιδιά να συνεργαστούν και να έρθουν πιο κοντά. Στην επόμενη δραστηριότητα, έγινε η δραματοποίηση από ένα πάρτι-κάλεσμα σε τσάι. Σκοπός ήταν να βιώσουν τα παιδιά πως θα φιλοξενούσαν και πως θα φρόντιζαν ένα παιδί που γιόρταζε και παράλληλα να συνεργαστούν.

Ο Ζαφείρης και ο Γρηγόρης έλειπαν. Παρατηρήσαμε ότι στην αρχή της ημέρας όταν δεν είχε φτάσει ακόμη στον σταθμό ο Θανάσης, ο Δημήτρης έλεγε: «που είναι ο Θανάσης, γιατί δεν ήρθε;». Όταν η Άννα έφτασε στον σταθμό έκατσε πιο πέρα από την Ήρα αφήνοντας μια θέση κενή. Η Ήρα έβαλε το χέρι της στην καρέκλα και είπε στην Άννα: «κάτσε εδώ». Η Άννα δεν της έδωσε σημασία. Την ώρα της ζωγραφικής ο Δημήτρης έχωσε τα χέρια του μέσα στις μπογιές και την κίνηση του μιμήθηκε και ο Βαγγέλης. Αργότερα έφτασε στον σταθμό ο Θανάσης. Μόλις τον είδε ο Δημήτρης σηκώθηκε από την καρέκλα του και τον υποδέχτηκε αγκαλιάζοντας τον. Όταν η σπουδάστρια Β. ρώτησε τα παιδιά ποιος λείπει, είπαν τα ονόματα των παιδιών. Όταν η σπουδάστρια Β. τους ρώτησε αν στενοχωριούνται για την απουσία τους η Άννα είπε ότι στενοχωριέται που ο Γρηγόρης είναι άρρωστος. Η σπουδάστρια Β. τη ρώτησε και για τον Ζαφείρη και είπε πως δεν στενοχωριέται για την απουσία του και η Ήρα πρόσθεσε ότι ο Ζαφείρης είναι κακό παιδί. Η Ήρα με την Άννα έπαιζαν κυνηγητό. Η Άννα κυνηγούσε την Ήρα και

εκείνη γελούσε. Όταν η Άννα κουράστηκε η Ήρα είπε στον Θανάση να τη κυνηγήσει.

Ακόμα, παρατηρήσαμε ο Θανάσης και η Άννα έπαιζαν με μια κούνια από τουβλάκια. Τη κούνια αυτή την είχε φτιάξει νωρίτερα η Άννα. Ο Θανάσης ήταν ο μπαμπάς και η Άννα η μαμά. Το μωρό τους ήταν μέσα στη κούνια. Μετά, ο Θανάσης έκανε τον κροκόδειλο που θα έπιανε τη κούνια και το πλοίο του Βαγγέλη. Η Άννα μετά από λίγο έκανε και εκείνη τη κούνια της πλοίο. Ο Δημήτρης έκανε και εκείνος ένα καράβι και ο Έκτορας με την Ήρα έφτιαξαν με επιτυχία μαζί ένα puzzle. Αφού συμφώνησαν και έφτιαξαν ένα puzzle που άρεσε στον Έκτορα έφτιαξαν ένα άλλο που άρεσε στην Ήρα.

Ο Θανάσης χάρισε στον Βαγγέλη ένα album με αυτοκόλλητα. Ο Έκτορας έφυγε από το puzzle που έφτιαχναν με την Ήρα και όταν η σπουδάστρια Β. ρώτησε την Ήρα αν χρειάζεται βοήθεια από άλλο παιδί για να ολοκληρώσει το puzzle είπε όχι. Ο Έκτορας όταν έφυγε, πήγε με τον Δημήτρη και έφτιαξαν ένα υποβρύχιο. Ο Θανάσης, ο Βαγγέλης και η Άννα έφτιαξαν ένα μεγάλο πλοίο όλοι μαζί. Ο Θανάσης μετά από λίγη ώρα, είπε στην Άννα να πάρει το πλοίο της και να φύγει. Ξεχάστηκαν όμως πολύ γρήγορα και οι δυο τους και συνέχισαν τη συνεργασία τους.

Ο Βαγγέλης έφτιαχνε αργότερα μόνος του ένα πλοίο και λίγη ώρα αργότερα ο Έκτορας είπε στον Βαγγέλη να φτιάξουν μαζί ένα πλοίο και να βιαστούν. Ο Δημήτρης με τη λεκάνη στην οποία βάζουμε τα ζωάκια έβαλε μέσα πολλά ζωάκια και έκανε μόνος του πως παίζει με ένα υποβρύχιο.

Στη δραστηριότητα με το κάλεσμα σε τσάι, ο εορταζόμενος που ήταν ο Βαγγέλης, προσπαθούσε να φροντίσει τους καλεσμένους του και όλοι μαζί έφτιαξαν μια γιορταστική ατμόσφαιρα. Συνεργάστηκαν και πέρασαν χαρούμενα μαζί με τους συμμαθητές τους.

Αριθμός Συνάντησης : 20

Αριθμός ομάδας: 10

Σπουδάστρια: Α

Ημερομηνία: Δευτέρα 27 Νοεμβρίου 2006

Ώρα έναρξης: 11:30π.μ

Ώρα λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Παρόντα μέλη: έξι (6) Απόντα: δύο (2)

Δραστηριότητες: Ανάγνωση παραμυθιού- Το χάρτινο σχοινί

Η ανάγνωση του παραμυθιού επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να χαλαρώσουν με ευχάριστο τρόπο μέσω του οποίου θα ενημερώνονταν για την αξία της φιλίας, ενώ η δραστηριότητα «το χάρτινο σχοινί» για να ενισχύσει το συνεργατικό πνεύμα των παιδιών. Στην δραστηριότητα ήταν παρούσα η μουσικός Μ λόγω της στενότητας του χώρου του σταθμού. Θέλαμε να διαπιστώσουμε αν τα παιδιά μπορούν να συνεργαστούν και να συντονιστούν.

Σήμερα πραγματοποιήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Απουσίαζαν, ο Ζαφείρης και ο Θανάσης. Πρώτη δραστηριότητα της ομάδας ήταν η ανάγνωση μιας ιστορίας που λεγόταν: «το μεγάλο ραπανάκι». Κεντρική ιδέα, αυτής της ιστορίας ήταν η αλληλεγγύη μεταξύ των φίλων. Τα παιδιά κάθισαν σε κύκλο στο πάτωμα, το ένα δίπλα στο άλλο. Όλα άκουγαν με προσοχή την αφήγηση της ιστορίας εκτός από τον Δημήτρη, ο οποίος έκανε κυκλικές κινήσεις στο πάτωμα. Η σπουδάστρια Α ζήτησε στον Δημήτρη να κάτσει στον κύκλο της ομάδας και εκείνος της είπε πως δεν θέλει να ακούσει την ιστορία.

Δεύτερη δραστηριότητα της ομάδας ήταν το χάρτινο σχοινί. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ζευγάρια και κάθε ζευγάρι δέθηκε με χαρτί υγείας. Κάθε ζευγάρι έπρεπε να κάνει προσπάθειες ώστε την ώρα που κινείται, περπατάει, χορεύει κλπ, να μην κόψει το χάρτινο σχοινί.

Τα παιδιά έκαναν ζευγάρια με τον εξής τρόπο: ο Γρηγόρης με τον Βαγγέλη, η Άννα με τον Έκτορα και η Ήρα με τον Δημήτρη. Κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας, ο Έκτορας είχε πιάσει την Άννα από το πρόσωπο και χόρευε μαζί της βαλς. Από την άλλη, ο Γρηγόρης την ώρα του χορού δεν μπορούσε να προσανατολιστεί. Ο Βαγγέλης και ο Γρηγόρης έκοψαν το σχοινί που τους ένωνε και χαρούμενοι φώναζαν: «ναι, το κόψαμε».

Όταν τελείωσε η ομάδα η Άννα θέλησε να βοηθήσει την Ήρα να βγάλει την χάρτινη ζώνη που φορούσε. Η Ήρα αρνήθηκε την βοήθεια της Άννας και η Άννα κρύφτηκε κάτω από το γραφείο της αίθουσας. Όταν βγήκε, ζητήσαμε και στα δυο κορίτσια να μιλήσουμε γι' αυτό που στενοχώρησε την Άννα. Η Ήρα δεν θέλησε να μας μιλήσει. Αντίθετα, η Άννα μας είπε ότι στενοχωρήθηκε πολύ γιατί η Ήρα δεν θέλει την βοήθεια της και έτρεξε στην τσάντα της και έφερε μια υφασμάτινη κούκλα, την Λούλο. Μας είπε ότι την έφτιαξε η μητέρα της όταν ήταν μωρό και ότι είναι φίλη της. Η Άννα είπε: «μου αρέσει να την παίρνω αγκαλιά όταν είμαι στενοχωρημένη». Μετά από λίγο η Άννα πήγε να παίξει. Διασκεδάσαμε πολύ με την δραστηριότητα του χάρτινου σχοινού και τα παιδιά έδειχναν πολύ χαρούμενα.

Αριθμός Συνάντησης : 21
Αριθμός ομάδας: 11
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Τετάρτη 29 Νοεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητα: Ζωγραφίζουμε μαζί

Η δραστηριότητα «ζωγραφίζουμε μαζί» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν δημιουργικότητα μεταξύ τους. Θέλαμε να διαπιστώσουμε τις σχέσεις των παιδιών και αν αυτά μπορούν να συνεργαστούν με τους συμμαθητές του και με ποιο τρόπο.

Παρατηρήσαμε ότι, όταν ο Δημήτρης έφτασε στον σταθμό, ο Θανάσης τον πήρε αγκαλιά και τον έσφιξε. Ο Δημήτρης ανταπόδωσε στην τρυφερότητα του Θανάση και τον πήρε και αυτός αγκαλιά. Η Άννα την ώρα του τραγουδιού δεν συμμετείχε. Κοίταζε τα δάχτυλα της και έβαζε τα χέρια της στο στόμα, κινήσεις που κάνει συχνά.

Σήμερα, η σπουδάστρια Α πραγματοποίησε ομάδα με τα παιδιά. Απουσίαζε ο Ζαφείρης. Η δραστηριότητα αυτή επαναλαμβάνεται. Δόθηκε στα παιδιά που είχαν χωριστεί σε ζευγάρια από ένα χαρτί στο οποίο έκαναν μια κοινή ζωγραφιά. Για να γίνει η δραστηριότητα πιο ευχάριστη και για να μην κουράσει τα παιδιά σκεφτήκαμε να δώσουμε στα παιδιά πινέλα και υγρές μπόγιες.

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ζευγάρια ως εξής: η Άννα με την Ήρα, ο Θανάσης με τον Δημήτρη, ο Βαγγέλης με τον Έκτορα και ο Γρηγόρης με την σπουδάστρια Α διότι τα παρόντα μέλη της ομάδας ήταν επτά .

Όλα τα ζευγάρια, συνεργάστηκαν χωρίς να δημιουργήσουν εντάσεις. Ο σκοπός της ομάδας επιτεύχθηκε.

Αριθμός Συνάντησης: 22
Αριθμός Ομάδας: 11
Σπουδάστρια: Β
Ημερομηνία: Παρασκευή 1 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών: 8 (οκτώ)
Δραστηριότητες : Κρέμα στα χεράκια και Ένα δένδρο στη τάξη μας.

Στόχος της επαναλαμβανόμενης δραστηριότητας “Κρέμα στα χεράκια”, είναι να διαπιστώσουμε τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των παιδιών, μέσα από το άγγιγμα και τα χάρδια που ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Θέλουμε δηλαδή να ερευνήσουμε αν μεταξύ των παιδιών των οποίων οι σχέσεις είναι περισσότερο τεταμένες, μια δραστηριότητα που απαιτεί τρυφερά συναισθήματα, θα βοηθήσει τα παιδιά να έρθουν πιο κοντά μεταξύ τους. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για να διαπιστωθεί αν αλλάζουν οι προτιμήσεις των παιδιών ως προς τα άτομα που προτιμούν να φροντίζουν.

Η δραστηριότητα, «Ένα δέντρο στη τάξη μας» χρησιμοποιήθηκε για να διαπιστώσουμε αν μπορούν τα παιδιά να συνεργαστούν μεταξύ τους και με ποια άτομα προτιμούν να συνεργάζονται. Ακόμα, θέλαμε να διαπιστώσουμε αν μπορούν να ενταχθούν κάποια μέλη και να λειτουργήσουν όλοι μαζί σαν ομάδα.

Η νηπιαγωγός παραβρέθηκε στην ομάδα για να βοηθήσει στη κατασκευή που φτιάξαμε.

Η πρώτη δραστηριότητα που χρησιμοποιήθηκε σήμερα, ήταν η κρέμα στα χεράκια. Στόχος της είναι η συνεργασία και η προσήνεια. Τα παιδιά διάλεξαν τα ίδια σε ποιο παιδί ήθελαν να βάλουν κρέμα. Ο Βαγγέλης έβαλε κρέμα στα χέρια του Ζαφείρη, ο Βαγγέλης είπε πως ήθελε να βάλει κρέμα στα χέρια του Ζαφείρη και όταν ο Ζαφείρης το

άκουσε, τον πλησίασε και του είπε : « Θες να γίνουμε φίλοι; Ας γίνουμε φίλοι» έπειτα ο Ζαφείρης έβαλε στα χέρια του Βαγγέλη κρέμα και σε σχέση με τα άλλα παιδιά έκαναν αρκετή ώρα μασάζ μεταξύ τους.

Ο Θανάσης έβαλε στα χέρια του Δημήτρη και ο Δημήτρης στα χέρια του Θανάση. Η Έρα έβαλε στα χέρια της Άννα αλλά η Άννα δεν ήθελε να βάλει σε κανένα παιδί κρέμα και η σπουδάστρια Β δεν τη πίεσε. Ο Έκτορας έβαλε στον Γρηγόρη και ο Γρηγόρη στον Έκτορα. Αργότερα, ο Βαγγέλης ήθελε να βάλει κρέμα στον Δημήτρη. Πριν από τη πρόβα των Χριστουγέννων ο Δημήτρης και η Έρα κάθονταν σε τελείως διαφορετικές κατευθύνσεις.

Η επόμενη δραστηριότητα ήταν ένα δέντρο που φτιάξαμε με χαρτόνια και άλλα υλικά. Σχεδιάστηκε το περίγραμμα των χεριών του κάθε παιδιού από τον αγκώνα ως τα δάχτυλα και μετά τα κόψαμε. Έπειτα, τα παιδιά κόλλησαν φυλλαράκια. Την ώρα που φτιάχναμε το δέντρο, του οποίου τα κλαδάκια ήταν τα χέρια των παιδιών υπήρχε μια ανησυχία από μέρους τους. Τα παιδιά άλλαξαν θέση για να μπορούν να αναγνωρίσουν το δικό τους χέρι. Όταν βρήκαν τις θέσεις τους, ξεκίνησε η διαδικασία και αρχίσαμε να κολλάμε φυλλαράκια στα δάχτυλα των παιδιών.

Η Έρα φάνηκε να ευχαριστείται αυτή τη δραστηριότητα. Ο Θανάσης έφυγε πριν ολοκληρωθεί η δραστηριότητα γιατί ήρθε ο πατέρας του και τον πήρε.

Ο Ζαφείρης ο Δημήτρης και ο Βαγγέλης κατέβηκαν κάτω από το τραπέζι. Ο Ζαφείρης έλυνε τα κορδόνια των παπουτσιών της σπουδάστριας Β και της είπε πως θα πέσει. Δεν συμμετείχε καθόλου στη δραστηριότητα. Ο Δημήτρης και ο Βαγγέλης έκαναν ότι έκανε και Ζαφείρης, μιμούνταν τη συμπεριφορά του. Όταν η σπουδάστρια Β

ζήτησε από τον Βαγγέλη να ανέβει, ήρθε, τον αγκάλιασε και τελείωσε τη δραστηριότητα.

Αφού ο Βαγγέλης και ο Δημήτρης έφυγαν από το τραπέζι, σηκώθηκε και ο Ζαφείρης. Πήγε κοντά στη σπουδάστρια Β, κόλλησε και εκείνος τα φυλλαράκια και τα δικά του και κάποια του Θανάση που του ζήτησε η σπουδάστρια Β. Η Ήρα είχε πολύ διάθεση να τραγουδήσουμε, έτσι, όταν τραγουδούσαμε και το τραγούδι τελειώνει, έλεγε στη σπουδάστρια Β να πουν συνεχώς κι άλλο τραγούδι.

Κάποια στιγμή η σπουδάστρια Α, μύρισε κάτι. Ρώτησε τα παιδιά αν κάποιο ήθελε να πάει τουαλέτα και απάντησε θετικά ο Έκτορας. Όταν πήγανε με τη νηπιαγωγό στη τουαλέτα, είδανε ότι δεν είχε προλάβει να πάει τουαλέτα.

Στο ελεύθερο παιχνίδι, ο Γρηγόρης πήγε κοντά στη σπουδάστρια Β και της είπε πως ο Βαγγέλης είπε στον Ζαφείρη ότι δεν τον έχει φίλο. Τότε η σπουδάστρια Β ρώτησε τον Γρηγόρη αν εκείνος τον έχει φίλο και εκείνος απάντησε θετικά. Τότε η σπουδάστρια Β ζήτησε από τον Γρηγόρη να πει στον Ζαφείρη να μην στενοχωριέται και ότι τον έχει εκείνος φίλο.

Την ώρα που η Άννα έφευγε, είπε τον Ζαφείρη παλιόπαιδο. Την ώρα που ο Γρηγόρης έφευγε αγκάλιασε τον Ζαφείρη και του είπε: «Φεύγω».

Αριθμός Συνάντησης: 23
Αριθμός ομάδας: 12
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Δευτέρα 4 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητες: Το έμβλημα της ομάδας

Η δραστηριότητα «το έμβλημα της ομάδας» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν την εικόνα του εαυτού τους.

Θέλαμε να διαπιστώσουμε την αυτογνωσία των παιδιών.

Παρατηρήσαμε ότι, η Άννα έπαιζε με τα τουβλάκια με τον Δημήτρη και τον Έκτορα. Ο Γρηγόρης έπαιζε πιο πέρα με τον Βαγγέλη ενώ η Ήρα φτιάχνει μόνη της puzzle.

Σήμερα, πραγματοποιήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Απουσίαζε ο Ζαφείρης. Η δραστηριότητα της ομάδας ήταν, το έμβλημα της ομάδας. Με αφορμή ότι το γενικό θέμα της ομάδας μας ήταν η φιλία, σκεφτήκαμε να δώσουμε στα παιδιά χαρτιά και μαρκαδόρους για να ζωγραφίσουν τους εαυτούς τους. Έπειτα τα χάρτινα παιδάκια κολλήθηκαν στο έμβλημα και έγιναν μια φιλική παρέα.

Επιθυμούσαμε να δούμε πώς το κάθε παιδί βλέπει τον εαυτό του. Η Άννα έφτιαξε ένα κοριτσάκι με ροζ μαλλιά και ένα λουλούδι στο κεφάλι. Ο Θανάσης ένα αγοράκι το οποίο κρατούσε στο χέρι του ένα καβούρι. Η Ήρα έφτιαξε ένα χαμογελαστό κοριτσάκι.

Από την άλλη ο Έκτορας, ο Γρηγόρης και ο Βαγγέλης δεν μπορούσαν να ζωγραφίσουν ανθρωπάκια. Η σπουδάστρια Α ζήτησε στα παιδιά να προσπαθήσουν και να φτιάξουν τους εαυτούς τους όπως τους φαντάζονται. Ο Έκτορας, ο Γρηγόρης και ο Βαγγέλης έδειξαν πώς κατέβαλαν προσπάθεια για να τα καταφέρουν. Η σπουδάστρια Α

προσπάθησε να καθοδηγήσει τα παιδιά δείχνοντας τους πώς ζωγραφίζονται τα ανθρωπάκια. Τα τρία παιδιά δεν τα κατάφεραν. Για να ενισχύσουμε την αυτοεκτίμηση τους και για να προάγουμε την αλληλοβοήθεια και την συνεργασία ζητήσαμε στον Θανάση, στην Άννα και στην Ήρα που είχαν ολοκληρώσει τα ανθρωπάκια τους, να βοηθήσουν τα παιδιά .

Αριθμός Συνάντησης: 24

Αριθμός ομάδας: 13

Σπουδάστρια: Α

Ημερομηνία: Τετάρτη 6 Δεκεμβρίου 2006

Ωρα έναρξης: 11:30π.μ

Ωρα λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Παρόντα μέλη: Όλοι

Δραστηριότητες: Εγώ και οι συμμαθητές μου, οι φίλοι μου

Η δραστηριότητα «εγώ και οι συμμαθητές μου» επιλέχθηκε για να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις σχέσεις των παιδιών. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που επαναλαμβάνεται. Θέλαμε να δούμε πως οι σχέσεις των παιδιών τροποποιούνται κάθε φορά και να ενισχύσουμε την μεταξύ τους επικοινωνία.

Σήμερα, η σπουδάστρια Α πραγματοποίησε ομάδα με τα παιδιά. Όλα τα παιδιά ήταν παρόντα. Η δραστηριότητα μας λεγόταν: «εγώ και οι συμμαθητές μου- οι φίλοι μου» και πραγματοποιήθηκε για τρίτη φορά. Επρόκειτο για μια δραστηριότητα από την οποία παρατηρούσαμε τις φιλικές σχέσεις των παιδιών μέσα στην ομάδα.

Στην ομάδα επικρατούσε ανησυχία. Ο Ζαφείρης πήγε να βγάλει το μάτι του Δημήτρη με ένα μαρκαδόρο. Ο Ζαφείρης τσαλάκωσε το χαρτί δραστηριότητας του Δημήτρη και ο Δημήτρης φανερά θυμωμένος, τον χτύπησε στον λαιμό. Προσπαθήσαμε να ηρεμήσουμε τον Ζαφείρη και τον Δημήτρη αλλά τα δυο παιδιά δεν στέκονταν σε μια μεριά. Έτρεχαν στην αίθουσα κυνηγώντας ο ένας τον άλλον. Ο Ζαφείρης δεν συμμετείχε στην ομάδα καθόλου και παρόλο που του ζητήσαμε πολλές φορές να έρθει να μας βοηθήσει, αδιαφόρησε. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι έλειπε αρκετές μέρες από τον σταθμό. Λίγο αργότερα, ο Δημήτρης και ο Βαγγέλης επηρεασμένοι από την συμπεριφορά του Ζαφείρη μιμούνταν τις κινήσεις του. Ανεβοκατέβαιναν στις καρέκλες και έτρεχαν μέσα στον χώρο. Ο σκοπός της ομάδας δεν επιτεύχθηκε.

Αριθμός Συνάντησης : 25
Αριθμός Ομάδας : 12
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία: Πέμπτη, 7 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης: 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : Όλοι
Δραστηριότητες : Σχεδιάζω με πλαστελίνη.

Σε αυτή τη δραστηριότητα, σε συνεργασία τα παιδιά θα πλάσουν με τα χέρια τους κομμάτια πλαστελίνης και θα φτιάξουν ένα έργο. Για να νιώσουν πιο κοντά και να δημιουργήσουν κάτι μαζί. Στόχος είναι η προσήγεια και η συνεργασία.

Σήμερα, τα παιδιά συνεργάστηκαν μαζί για να πλάσουν μαζί κομμάτια πλαστελίνης. Να φτιάξουν με το ίδιο κομμάτι ένα έργο και μέσα από αυτή τη διαδικασία να νιώσουν πιο κοντά το ένα στο άλλο. Τα παιδιά κάθισαν στο στρογγυλό τραπέζι και το κάθε παιδί διάλεξε μόνο του τη θέση του. Η Άννα συνεργάστηκε με τον Έκτορα. Η Άννα τραβούσε την πλαστελίνη από τα χέρια του Έκτορα γιατί ήθελε να την κρατάει μόνη της. Έκανε συχνές παρατηρήσεις στον Έκτορα και του τραβούσε τα χέρια.

Ο Δημήτρης συνεργάστηκε με την Ήρα και ο Θανάσης με τον Ζαφείρη και τα πήγαν πολύ καλά μεταξύ τους αυτά τα ζευγάρια. Ο Θανάσης και ο Ζαφείρης είχαν καλή συνεργασία. Έφτιαχναν σαλιγκάρια και ο Ζαφείρης έλεγε στον Θανάση: «Θανάση είμαστε φίλοι».

Ο Βαγγέλης όμως με τον Γρηγόρη είχαν μια δυσκολία. Ο Βαγγέλης δεν μοιραζόταν το κομμάτι του με τον Γρηγόρη με αποτέλεσμα ο Βαγγέλης να κάνει ότι θέλει. Αυτό συνέβη γιατί ο Γρηγόρης δεν έφερε καμιά αντίρρηση στη συμπεριφορά του Βαγγέλη.

Όταν η σπουδάστρια Β. παρατήρησε αυτή τη συμπεριφορά, επιβράβευσε τα άλλα παιδιά και είπε στον Γρηγόρη και τον Βαγγέλη ότι στεναχωρήθηκε που δεν συνεργάστηκαν όπως τα άλλα παιδιά. Τότε ο Βαγγέλης ρώτησε τη σπουδάστρια Β. τι έπρεπε να κάνει και όταν του εξήγησε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια προσπάθησε να ακολουθήσει τις οδηγίες της.

Αριθμός Συνάντησης : 26
Αριθμός Ομάδας : 13
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία : Παρασκευή 8 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : όλοι
Δραστηριότητα : Ανάγνωση βιβλίου « Παιχνίδια και όνειρα της καλής παρέας » - Χαρτοκοπτική

Το βιβλίο «Παιχνίδια και όνειρα της καλής παρέας», είναι γεμάτο εικόνες, χωρίς λόγια. Οι εικόνες αυτές είναι γεμάτες με φίλους που κάνουν διάφορες δραστηριότητες. Στόχος είναι να ενεργοποιηθεί η φαντασία των παιδιών στο τι κάνουν οι φίλοι πόσα πράγματα μπορούν να μοιραστούν και πόσο ωραία μπορούν να περάσουν. Η επόμενη δραστηριότητα της χαρτοκοπτικής συνδυάστηκε με το μήνυμα που άφηνε η ανάγνωση του βιβλίου. Στόχος ήταν να περάσουν τα παιδιά όμορφα μεταξύ τους λειτουργώντας παράλληλα σαν ομάδα φίλων.

Αφού διαβάσαμε το βιβλίο, στη μοκέτα, για να βλέπουν όλοι τις εικόνες, συνεχίσαμε με τη χαρτοκοπτική στο στρογγυλό τραπέζι και τα παιδιά έκοψαν κάποια αστεράκια, στα οποία τοποθετήσαμε και κλωστή για να τα κρεμάσουμε. Σε αυτά τα αστερία, τα παιδιά έπρεπε να ευχηθούν για κάτι στον Άγιο Βασίλη αλλά όχι υλικό. Αρχικά δυσκολεύτηκαν να κατανοήσουν τι έπρεπε να κάνουν αλλά τελικά έκαναν ευχές. Η Άννα, που κάθισε ανάμεσα από τον Έκτορα και τον Γρηγόρη, ευχήθηκε για αγάπη και ειρήνη. Ο Ζαφείρης, ζήτησε αγάπη και φίλους και ο Θανάσης το ίδιο. Ακόμα, ο Θανάσης, που προτίμησε να καθίσει ανάμεσα από τον Έκτορα και τον Βαγγέλη, είπε ότι ο Ζαφείρης είναι φίλος του. Ο Γρηγόρης, κάθισε ανάμεσα από την Άννα και τον Δημήτρη και έκανε ευχή υλική. Ζήτησε αυτοκίνητα. Όταν η

σπουδάστρια Β. του εξήγησε καλύτερα, είχε το κεφάλι του κατεβασμένο, δεν τη κοιτούσε και δεν της απαντούσε. Πολύ ώρα προσπάθησε η σπουδάστρια Β. να του πάρει κάποια απάντηση και του μιλούσε πολύ ήρεμα. Δεν της απάντησε και κάποια στιγμή ζήτησε να πάει να παίξει μαζί με τον Ζαφείρη, σηκώθηκε από το τραπέζι και έφυγε. Ο Έκτορας ευχήθηκε για φίλους. Ο Δημήτρης έκατσε δίπλα στη σπουδάστρια Β. και τον Βαγγέλη. Η Ήρα κάθισε δίπλα στη σπουδάστρια Β. και τον Βαγγέλη. Όλη αυτή την ώρα που συζητούσαμε με τα παιδιά και φτιάχναμε τα αστεράκια και γράφαμε τις ευχές στα αστέρια ο Ζαφείρης έπαιζε μόνος του με τα τουβλάκια. Λίγες στιγμές πλησίασε κοντά μας αλλά αργότερα απομακρυνόταν.

Αριθμός Συνάντησης: 27
Αριθμός ομάδας: 14
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Δευτέρα 11 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: Όλοι
Δραστηριότητες: Ο καθρέφτης

Η δραστηριότητα «ο καθρέφτης» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν δημιουργικότητα μεταξύ τους. Θέλαμε να διαπιστώσουμε τις σχέσεις των παιδιών και αν αυτά μπορούν να συνεργαστούν με τους συμμαθητές του και με ποιο τρόπο. Η μουσικός Μ ήταν παρούσα λόγω της στενότητας του χώρου του σταθμού.

Παρατηρήσαμε ότι, την ώρα της προσευχής ο Θανάσης πήρε αγκαλιά τον Δημήτρη και ο Γρηγόρης τον Βαγγέλη, καθώς καθόντουσαν δίπλα- δίπλα. Ο Δημήτρης φαινόταν ανήσυχος. Κινούνταν στην μοκέτα μπουσουλώντας και έλεγε πώς είναι ένα κακό λιοντάρι. Η μουσικός Μ προσπάθησε να ηρεμήσει τον Δημήτρη. Εκείνος καθόταν μπροστά της και με την γλώσσα έξω της έκανε: «χα, χα!» σα λαχανιασμένος.

Από την άλλη, ο Θανάσης, σηκωνόταν από την καρέκλα του και έπεφτε στην μοκέτα. Ο Βαγγέλης μιμείται τις κινήσεις του Θανάση. Ο Ζαφείρης πλησίασε την μουσικό Μ και της είπε: «κυρία, θα την πλακώσω την μαμά μου». Η μουσικός Μ ρώτησε τον Ζαφείρη γιατί και εκείνος της απάντησε λέγοντας της ότι δεν του έβαλε φαγητό στην τσάντα. Η μουσικός Μ είπε στον Ζαφείρη: «Ζαφείρη μου, τις μαμάδες δεν της πλακώνουμε, θα το ξέχασε η μαμά». Ο Ζαφείρης, έβαλε τα

κλάματα. Μας έκανε εντύπωση που στενοχωρήθηκε τόσο πολύ γιατί η μαμά του δεν του βάζει ποτέ φαγητό από το σπίτι .

Την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού, ο Θανάσης έδωσε στον Ζαφείρη ένα παιχνίδι. Ο Ζαφείρης του είπε: «είσαι καλός, ευχαριστώ». Η Άννα και η Ήρα ζωγράφιζαν οι δύο τους στο τραπέζι της αίθουσας. Λίγο πιο πέρα ο Δημήτρης έτρωγε. Ο Βαγγέλης, ζήτησε στον Δημήτρη να του δώσει να φάει. Ο Δημήτρης του είπε: «όχι». Ταυτόχρονα ζωγράφιζε. Ο Δημήτρης ξαφνικά σηκώθηκε από το τραπέζι που έτρωγε και πλησίασε τον Έκτορα που έπαιζε στην μοκέτα και άρχισε να κλωτσάει τα παιχνίδια.

Σήμερα πραγματοποιήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Όλα τα παιδιά ήταν παρόντα. Η δραστηριότητας μας ήταν: «ο καθρέφτης» και είχε ως εξής: «τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια. Το ένα παιδί κάθεται απέναντι από το άλλο κάνοντας διάφορες κινήσεις και γκριμάτσες και το άλλο τις μιμείται.

Ο Θανάσης έκανε ζευγάρι με τον Δημήτρη, η Άννα με την Ήρα, ο Βαγγέλης με τον Ζαφείρη και ο Έκτορας με τον Γρηγόρη. Αν και τα παιδιά ήταν κουρασμένα λόγω της πρόβας συμμετείχαν στην ομάδα με προθυμία. Διασκέδασαν πολύ με αυτήν την δραστηριότητα. Η Άννα την ώρα της ομάδας, πιπίλιζε το δάχτυλο της και έτρωγε τα νύχια της.

Αριθμός Συνάντησης : 28
Αριθμός ομάδας: 15
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Τετάρτη, 13 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: Όλοι
Δραστηριότητες: Ομαδικό κολλάζ

Η δραστηριότητα «ομαδικό κολλάζ» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν, προκειμένου να ενισχύσουν το συνεργατικό πνεύμα της ομάδας. Θελήσαμε να επιτύχουμε το δέσιμο των μελών της ομάδας.

Παρατηρήσαμε ότι, την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού η Άννα και ο Έκτορας πήραν ένα παιχνίδι από τον Δημήτρη. Ο Δημήτρης θύμωσε πολύ. Πήρε ένα από τα καλαθάκια μέσα στα οποία βάζουν τα παιχνίδια και το πέταξε προς το μέρος του Έκτορα, χωρίς να τον πετύχει. Ο Δημήτρης φώναζε και έβαλε τα κλάματα. Η μουσικός Μ του έδωσε πίσω το παιχνίδι που του πήραν τα παιδιά. Η Άννα παίζει με τον Ζαφείρη τουβλάκια και η Ήρα με τον Βαγγέλη παίζουν με τα κουζινικά.

Σήμερα πραγματοποιήθηκε ομάδα με την σπουδάστρια Α και τα παιδιά. Η δραστηριότητα ήταν το ομαδικό κολλάζ. Φτιάξαμε ένα μεγάλο κομμάτι από παζλ σε χαρτόνι. Αυτό ήταν, η κορνίζα του κολλάζ. Ζητήσαμε σε κάθε παιδί να ζωγραφίσει όσους φίλους είχε μέσα στην ομάδα.

Ο Ζαφείρης είπε: «εγώ, δεν έχω φίλους» και ζωγράφισε έναν ξυλοπόδαρο με λεπτά πόδια. Ο Θανάσης είπε και αυτός: «δεν έχω φίλους» και ζωγράφισε ένα κόκκινο καβούρι. Τα δυο αγόρια έπαιζαν μεταξύ τους. Η Ήρα έφτιαξε όλα τα παιδιά της ομάδας, το ίδιο και όλα τα υπόλοιπα μέλη. Τα παιδιά ήταν συνεργάσιμα και ο σκοπός της ομάδας επιτεύχθηκε με επιτυχία.

Αριθμός Συνάντησης : 29
Αριθμός Ομάδας : 14
Σπουδάστρια: Β
Ημερομηνία: Παρασκευή 15 Δεκεμβρίου 2006
Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Σπουδάστριες (2) – Νηπιαγωγός (1)
Αριθμός Παιδιών: 8 (οκτώ)
Δραστηριότητες: Twister

Χρησιμοποιήσαμε ένα επιτραπέζιο παιχνίδι του εμπορίου το οποίο ονομάζεται twister. Είναι ουσιαστικά ένα πλαστικό χαλί με χρωματιστές βούλες πάνω στις οποίες τα παιδιά βάζουν τα χέρια και τα πόδια τους και προσπαθούν να μη πέσουν. Είναι ένα παιχνίδι κατά το οποίο τα παιδιά μπλέκονται μεταξύ τους και πρέπει να παραμείνουν έτσι για να κερδίσουν. Σκοπός είναι να περάσουν όμορφα τα παιδιά και να δεθούν μεταξύ τους. Η νηπιαγωγός αποφάσισε να συμμετάσχει στην ομάδα διότι ήθελε να παρακολουθήσει τη δραστηριότητα. Πολύ συχνά κάνει και η ίδια παρόμοιες δραστηριότητες που αρέσουν πολύ στα παιδιά.

Η σπουδάστρια Β ζήτησε στα παιδιά να κινούνται πάνω στο χαλί με διάφορους τρόπους. Ο Θανάσης, ο Δημήτρης και ο Βαγγέλης, δυσκολεύτηκαν να κατανοήσουν το παιχνίδι. Ο Ζαφείρης δεν ήθελε να συμμετέχει στην ομάδα, κοιτούσε τα άλλα παιδιά και χαμογελούσε, ενώ παράλληλα ασχολιόταν με τα τουβλάκια. Η Άννα που ήταν πολύ συνεργάσιμη πήρε τα αυτοκόλλητα του χρονοδιαγράμματος. Χάρηκε πολύ και φώναζε: «νίκη ολέ». Ο Δημήτρης, φαινόταν ιδιαίτερα ενθουσιασμένος. Ο Θανάσης την ώρα που έπαιζε στο μαγικό χαλί πλησίασε τον Ζαφείρη που έπαιζε μόνος του και του κλώτσησε το παιχνίδι. Ο Θανάσης βγήκε εκτός ομάδας γιατί έχασε. Το αγόρι ρώτησε τα υπόλοιπα παιδιά: «θέλετε να παίξουμε με πλαστελίνη;» και η

νηπιαγωγός που ήταν παρούσα του είπε: «ναι Θανάση, γιατί έχασες». Τα παιδιά ήθελαν να παίζουν με το χαλί. Ο Θανάσης αν και έχασε εξακολουθούσε να παίζει στο χαλί. Η σπουδάστρια Β του λέει να βγει από το χαλί και εκείνος επίμονα συνεχίζει να παίζει. Λίγο αργότερα έχασε και ο Βαγγέλης. Ο Θανάσης πήρε τον Βαγγέλη και κάθισαν στο τραπέζι για να παίζουν με τις πλαστελίνες. Ο Βαγγέλης ξαναγύρισε στην μοκέτα που έπαιζε η ομάδα. Ο Θανάσης συνέχισε να παίζει μόνος του με τις πλαστελίνες. Η σπουδάστρια Α ρώτησε τον Θανάση γιατί δεν πάει να παίζει και αυτός και της είπε πως η σπουδάστρια Β τον έδιωξε. Η σπουδάστρια Α ρώτησε τον Θανάση αν έχασε από το παιχνίδι και εκείνος της απάντησε καταφατικά. Στην πορεία του είπε πως αφού έχασε πρέπει να ακολουθήσει τους κανόνες του παιχνιδιού.

Αριθμός Συνάντησης : 30

Αριθμός Ομάδας: 15

Σπουδάστρια: Β

Ημερομηνία: Δευτέρα 18 Δεκεμβρίου 2006

Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ

Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός Ενηλίκων: Μουσικός (1)–Νηπιαγωγός (1)–Σπουδάστριες (2)

Αριθμός Παιδιών: 7 (επτά) Σύνολο: 8 (οκτώ)

Δραστηριότητες: Το μικρό μοναχικό αστεράκι- Είμαστε μικρά αστεράκια.

Η δραστηριότητα «Είμαστε μικρά αστεράκια στόχευε στη διερεύνηση των σχέσεων των παιδιών μεταξύ τους. Να δούμε αν αισθάνονται ομάδα και πως βιώνουν το γεγονός ότι είναι όλοι μέλη μιας ομάδας. Ακόμη, θέλαμε να διαπιστώσουμε αν κάποια παιδιά θα μιμηθούν τη δημιουργικότητα άλλων παιδιών και ποιών. Η δραστηριότητα «Το μικρό μοναχικό αστεράκι» στόχευε στην ευαισθητοποίηση των παιδιών και θέλαμε να διερευνήσουμε τη συμπεριφορά τους όταν θα ακούν μια συγκινητική ιστορία. Η μουσικός και η νηπιαγωγός παραβρέθηκαν στην ομάδα γιατί ήθελαν να δουν τις δραστηριότητες που κάναμε και για να τη διευκολύνουν αν αυτό χρειαστεί.

Η πρώτη δραστηριότητα ονομάζεται: Το μικρό μοναχικό αστεράκι στην οποία η σπουδάστρια Β πήρε 8 μήλα από τη τραπεζαρία και τα έδωσε σε κάθε παιδάκι, μαζί με ένα πιάτο. Τους είπα την ιστορία για το μικρό μοναχικό αστεράκι. Τα παιδιά άκουσαν με προσοχή την ιστορία και όταν η σπουδάστρια Β έδειξε το μήλο, που μέσα του από τα κουκούτσια φαινόταν ένα αστεράκι τους φάνηκε μαγικό. Στα χέρια τους κρατούσαν ήδη μικρά αστεράκια από τη προηγούμενη δραστηριότητα. Αφού τελειώσαμε την ιστορία, είδαν και μέσα στα μήλα τα αστεράκια τους.

Στη δεύτερη δραστηριότητα τα παιδιά ζωγράφισαν στα κίτρινα αστεράκια πρόσωπα, κολλήσαμε κορδέλες και τα βάλουμε σε μπλε χαρτόνι. Τα παιδιά ζωγράφισαν το χαρτόνι και κόλλησαν τα αστέρια. Αρχικά, ο Δημήτρης δεν ήθελε να συμμετάσχει στην ομάδα, αλλά αφού είδε και άκουσε πως μιλούσαμε για μαγικά, ήρθε, συμμετείχε και κάθισε δίπλα στη σπουδάστρια Β και τον Βαγγέλη. Όλα τα παιδιά κοιτούσαν με περιέργεια. Όταν όμως ο Θανάσης, που καθόταν ανάμεσα στον Βαγγέλη και τον Έκτορα, έχανε το ενδιαφέρον του, τα περισσότερα παιδιά (Βαγγέλης, Έκτορας, Ζαφείρης και Γρηγόρης) παρακολουθούσαν εκείνον και έκαναν ότι και εκείνος. Τα παιδιά δεν ήρθαν αμέσως στην ομάδα. Η σπουδάστρια Β κάθισε στο τραπέζι και σιγά-σιγά ήρθαν, αφού τα παρότρυναν η νηπιαγωγός και η μουσικός λεκτικά. Κατά τη διάρκεια της ομάδας κάθισαμε σε κύκλο και ο Έκτορας καθόταν ανάμεσα στον Γρηγόρη και τον Θανάση. Ενώ ο Γρηγόρης καθόταν ανάμεσα στην Ήρα και τον Έκτορα. Ο Ζαφείρης, κάθισε ανάμεσα στη σπουδάστρια Β και την Ήρα και δεν ζωγράφισε το αστέρι του, ούτε το κρατούσε στο χέρι του όπως τα άλλα παιδάκια. Έτσι έμεινε σκέτο.

Ο Ζαφείρης τσακωνόταν με τον Θανάση και τον Βαγγέλη για τους μαρκαδόρους και φώναζε την Άννα με το ονοματεπώνυμό της και όχι με το μικρό της όνομα. Παλιότερα ο Ζαφείρης στενοχωριόταν πολύ που οι συμμαθητές του τον φώναζαν με το επίθετό του και καταφέραμε να σταματήσει αυτό. Η Άννα που καθόταν ανάμεσα στην Ήρα και τον Γρηγόρη, κοιτούσε τον Ζαφείρη στενοχωρημένη που της μίλησε έτσι. Ο Θανάσης φώναζε την Άννα με το ονοματεπώνυμό της στη τραπέζα νωρίτερα και εκείνη ήταν στενοχωρημένη. Υπήρχαν στιγμές που υπερασπιζόταν τον εαυτό της και του απαντούσε και άλλες που δεν έλεγε τίποτα στον Θανάση.

Αριθμός Συνάντησης: 31
Αριθμός ομάδας: 16
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Δευτέρα, 8 Ιανουαρίου 2007
Ώρα έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός ενηλίκων: Μουσικός (1) – Σπουδάστριες (2)
Παρόντα μέλη: επτά (7) Απόντα μέλη: ένα (1)
Δραστηριότητες: Το ανδρείκελο

Η δραστηριότητα «το ανδρείκελο» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να αποκτήσουν την αίσθηση του ανήκειν και να συνεργαστούν. Θελήσαμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να ενταχθούν και να ενισχύσουμε τη συνεργασία μεταξύ τους. Η μουσικός ήταν παρούσα λόγω της στενότητας του χώρου του σταθμού.

Παρατηρήσαμε ότι, τα παιδιά συζήτησαν με την μουσικό Μ για τα μικρόβια. Αφορμή της συζήτησης ήταν οι ιώσεις που βρίσκονταν σε έξαρση. Ο Έκτορας μας είπε πώς καθ' όλη την διάρκεια των γιορτών ήταν άρρωστος. Η μουσικός Μ είπε στα παιδιά πώς ο μόνος τρόπος για να μην πηγαίνουν τα μικρόβια στο κρεβάτι τους είναι η κατανάλωση πολλών φρούτων. Στην συνέχεια, συζητήσαμε για τα δώρα που τους έφερε ο Άγιος- Βασίλης. Η Άννα γελούσε. Όλα τα παιδιά ήταν χαρούμενα.

Σήμερα, η σπουδάστρια Α πραγματοποίησε με τα παιδιά την πρώτη ομάδα για το νέο έτος. Απουσίαζε ο Ζαφείρης. Η δραστηριότητα που ακολουθήσαμε λεγόταν: «το ανδρείκελο» και είχε ως εξής: «σε ένα λευκό χαρτόνι ζωγραφίσαμε το περίγραμμα ενός μέρους του σώματος, διαφορετικό από κάθε παιδί, προκειμένου να δημιουργήσουμε έναν άνθρωπο.

Συγκεκριμένα, με το περίγραμμα του κεφαλιού του Δημήτρη, το δεξί χέρι του Έκτορα, το αριστερό χέρι του Γρηγόρη, τη μέση της Άννας,

το λαιμό της Ήρας, το δεξί πόδι του Θανάση και το αριστερό πόδι του Βαγγέλη, δημιουργήθηκε ένα αγοράκι.

Είπαμε στα παιδιά να βρουν όνομα για να βαφτίσουμε τον καινούργιο τους φίλο. Τα παιδιά τον ονόμασαν Φιλεναδίξ. Στη συνέχεια βάλαμε, το χαρτόνι με τον Φιλεναδίξ στο τραπέζι για να του ζωγραφίσουν τα παιδιά ρούχα, μάτια, στόμα, μαλλιά κλπ.

Ο Θανάσης καθόταν μόνος του στην μοκέτα μακριά από την ομάδα και έπαιζε πλαστελίνη. Του ζητήσαμε δυο- τρεις φορές να έρθει να μας βοηθήσει να ζωγραφίσουμε το παντελόνι του Φιλεναδίξ. Μας είπε: «δεν έρχομαι γιατί η μουσικός Μ, μου είπε πώς θα μου ζωγραφίσει ένα μεγάλο καβούρι και δεν μου έφτιαξε». Έχουμε παρατηρήσει πώς όταν δεν γίνεται αυτό που θέλει ο Θανάσης, δεν συμμετέχει στις ομαδικές δραστηριότητες. Θέλοντας, να ενισχύσουμε την αυτοεκτίμηση του Θανάση και για να συνεργαστεί με τα υπόλοιπα παιδιά, του είπαμε ξανά ότι χρειαζόμασταν την βοήθεια του. Ο Θανάσης ήρθε στην ομάδα και ζωγράφισε στο παντελόνι του Φιλεναδίξ ένα καβούρι. Τα παιδιά συμμετείχαν με προθυμία στην ομάδα και έδειχναν ενθουσιασμένα.

Αριθμός Συνάντησης: 32
Αριθμός Ομάδας: 17
Σπουδάστρια: Α
Ημερομηνία: Τετάρτη, 10 Ιανουαρίου 2007
Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ
Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Κοινωνική Λειτουργός(1)-Μουσικός(1)-
Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών: 6 (έξι) Σύνολο: 8 (οκτώ)
Δραστηριότητες: Μουσική- Ελεύθερο Παιχνίδι- Ο κύκλος των φίλων.

Με τη μουσική θέλαμε να διερευνήσουμε με ποια μέλη της ομάδας προτιμούν να χαλαρώνουν. Με τη παρατήρηση του ελεύθερου παιχνιδιού, επιθυμία μας ήταν να διερευνήσουμε ποια παιδιά αλληλεπιδρούν καλύτερα, για ποιο λόγο και με ποιο τρόπο εκφράζουν τα θετικά τους συναισθήματα. Ο κύκλος των φίλων είναι μια δραστηριότητα που επιδιώκει να διερευνήσει τα επίπεδα συνεργασίας μεταξύ των παιδιών, αλλά και πόσο έχουν αναπτύξει το συναίσθημα της εμπιστοσύνης μεταξύ τους.

Η μουσικός συμμετείχε στην ομάδα διότι στη δραστηριότητα της μουσικής που χρησιμοποιήθηκε μας βοήθησε πολύ στην εφαρμογή της και η κοινωνική λειτουργός επιθυμούσε να παρατηρήσει τη δραστηριότητα «Κύκλος των φίλων».

Απουσιάζουν η Άννα και ο Θανάσης. Ακόμα, Ο Ζαφείρης απουσίαζε επειδή ήταν άρρωστος με πυρετό. Η μητέρα του όταν τον έφερε, είπε πως επειδή ήταν άρρωστος θα ερχόταν να τον πάρει μετά από 2με 3 ώρες. Την ώρα που ήρθε ο Ζαφείρης, παίζαμε μουσική όλοι με τη μουσικό. Ο Ζαφείρης φώναζε ότι πονάει το κεφάλι του από τον ήχο που έκαναν τα μουσικά όργανα και επειδή φώναζε και ένα παιδί από το μεταβρεφικό τμήμα που συμμετείχε στη δραστηριότητα με τη μουσικό, έλεγε πως τον πονάει πιο πολύ.

Στο ελεύθερο παιχνίδι, αφού συζήτησαν με τη μουσικό, η κοινωνική λειτουργός είχε στην αγκαλιά της τον Ζαφείρη, και συζητούσαν κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι δεν είναι καλό να φωνάζουμε. Η Ήρα έφτιαχνε ένα puzzle στο τραπέζι μόνη της και τη κοιτούσε για λίγο ο Έκτορας. Μετά ο Έκτορας έφτιαξε ένα καράβι από τουβλάκια μαζί με τον Γρηγόρη και ο Δημήτρης έβαζε μέσα ζωάκια.

Την ώρα που τα παιδιά έπρεπε να σταματήσουν να παίζουν ελεύθερα ο Ζαφείρης δεν ήθελε να σταματήσει, ο Βαγγέλης του πήρε ένα παιχνίδι και ο Ζαφείρης έπεσε στο πάτωμα και φαινόταν να πιέζεται για να κλάψει. Στο τέλος, η κοινωνική λειτουργός τον πήρε στο γραφείο της και μετά φώναξε τη μουσικό. Όταν βγήκαν από το γραφείο, ο Ζαφείρης φαινόταν ήρεμος, ρώτησε τι κάναμε και συμμετείχε χαρούμενος στο παιχνίδι της ομάδας της σπουδάστριας Α.

Σκοπός της σημερινής ομάδας ήταν η συνεργασία και η ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών. Έγινε προσπάθεια για την επίτευξη των συγκεκριμένων σκοπών μέσω της δραστηριότητας «Ο κύκλος των φίλων». Πρόκειται για ένα παιχνίδι στο οποίο τα παιδιά πιασμένα χέρι-χέρι δημιουργούν ένα κύκλο. Ένα παιδί βρίσκεται στη μέση του κύκλου και προσπαθεί να σπάσει τον κύκλο που τον περικλείει. Στη συνέχεια μπαίνουν και άλλα παιδιά στο κέντρο μέχρι να μείνει ένας νικητής. Η δραστηριότητα έγινε τρεις φορές. Τις δυο φορές νικήτρια ήταν η Ήρα ενώ μια φορά ο Έκτορας. Τα παιδιά έπαιζαν με ένταση και ήταν ενθουσιασμένα. Συμμετείχαν όλα ενεργά στο παιχνίδι και φαινόταν πως τους άρεσε πολύ αυτή η δραστηριότητα και τη διασκέδασαν. Κάποια στιγμή η Ήρα πλησίασε τη σπουδάστρια Β και ρώτησε πότε θα παίζουν ξανά μαζί και πότε θα γίνει η ομάδα. Την ίδια ερώτηση είχε κάνει και σε μια προηγούμενη συνάντηση. Μια άλλη φορά ρώτησε τη σπουδάστρια Β

αν θα έκαναν μια δραστηριότητα από την ομάδα που είχε κάνει πρωτύτερα στην ομάδα της σπουδάστριας Α.

Αριθμός Συνάντησης: 33

Αριθμός Ομάδας: 16

Σπουδάστρια: Β

Ημερομηνία: Πέμπτη, 11 Ιανουαρίου 2007

Ώρα Έναρξης: 11:30π.μ

Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός Ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Αριθμός Παιδιών: 6 (έξι) Απόντα Μέλη: 2 (δυο)

Δραστηριότητες: Κρέμα στα χεράκια και Μασάζ Ξύπνα.

Η δραστηριότητα κρέμα στα χεράκια που έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν ξανά, έχει ως στόχο να διαπιστώσουμε τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των παιδιών, μέσα από το άγγιγμα και τα χάρδια που ανταλλάζουν. Θέλουμε να ερευνήσουμε αν μια δραστηριότητα που απαιτεί στοργή, θα βοηθήσει τα παιδιά που αντιμετωπίζουν δυσκολίες μεταξύ τους. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για να διαπιστωθεί αν αλλάζουν οι προτιμήσεις των παιδιών ως προς τα άτομα που προτιμούν να αγγίζουν.

Η δραστηριότητα «Μασάζ ξύπνα» έχει ως στόχο τη διερεύνηση των συναισθημάτων εμπιστοσύνης που τρέφουν τα παιδιά μεταξύ τους, μέσα από τη μη λεκτική επικοινωνία και τη χαλάρωση στην οποία θα βρίσκονται.

Σήμερα, απουσιάζουν η Άννα και ο Θανάσης. Η σπουδάστρια Α ρώτησε τον Ζαφείρη αν θέλει κάτι να φάει και εκείνος απάντησε « Εσένα δεν σε θέλω, είσαι κακιά γυναίκα». Στο παρελθόν είχε πει στη σπουδάστρια Α «Εγώ εσένα θα σε ρίξω στη σκουπιδιάρα για να σε κόψει κομματάκια». Η σπουδάστρια Α και ο Ζαφείρης κάνουν πειράγματα και παιχνιδάκια εκτός ομάδας.

Σκοπός δραστηριοτήτων είναι, η δημιουργία και η προάσπιση των φιλικών σχέσεων των παιδιών μεταξύ τους. Η δραστηριότητα με το όνομα μασάζ ξύπνα έχει ως στόχους, να αναπτυχθεί η εμπιστοσύνη ανάμεσα στα παιδιά, η μη λεκτική επικοινωνία ώστε να έρθουν τα παιδιά κοντά με διαφορετικό τρόπο και να μάθουν εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας και η χαλάρωση. Η δραστηριότητα με το όνομα κρέμα στα χεράκια η οποία είναι και επαναλαμβανόμενη έχει ως στόχους, να γίνει

σωματική επαφή μεταξύ των παιδιών, να δώσει το ένα στο άλλο χάρη, να φροντίσει το ένα παιδί το άλλο και να έρθουν πιο κοντά.

Στη δραστηριότητα μασάζ ξύπνα, τα παιδιά πλησίασαν τη σπουδάστρια Β με πολλή διάθεση γιατί τη προηγούμενη μέρα είχαν παίξει με τα παιδιά του μεταβρεφικού και κάποια από τα παιδιά του προνηπιακού τμήματος, το γιατρό. Η ομάδα ξεκίνησε, με ερωτήσεις που είχαν στόχο να θυμηθούν το παιχνίδι που είχε γίνει τη προηγούμενη μέρα. Τα παιδιά πλησίασαν όλα κοντά στη σπουδάστρια Β. Έγινε περιγραφή του παιχνιδιού και τα παιδιά κατάλαβαν πως αυτό που θα έπαιζαν ήταν παρόμοιο με το παιχνίδι με το γιατρό. Κάποιο παιδάκι έπρεπε να ξαπλώσει και να κάνει πως κοιμάται και τα άλλα να προσπαθήσουν με γλυκό τρόπο και χάρη να το ξυπνήσουν. Όμως μόνο η Έρα και ο Δημήτρης ήθελαν να κάνουν πως κοιμούνται. Όταν ρωτήθηκε ο Βαγγέλης αν θέλει να κάνει πως κοιμάται, απάντησε αρνητικά και όποιο παιδί ρωτούσε η σπουδάστρια Β μετά έλεγε όχι. Ο Δημήτρης μάλιστα είπε πως η δραστηριότητα που έγινε του θύμιζε την ιστορία της Χιονάτης. Η μητέρα του Δημήτρη είχε πει παλιότερα πως η αδερφή του Δημήτρη του μιλά συχνά για το παραμύθι της Χιονάτης.

Έπειτα, κάναμε την επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα «Κρέμα στα χεράκια». Κανένα παιδί δεν αρνήθηκε να τρίψει τα χέρια άλλου παιδιού. Η Έρα διάλεξε να βάλει κρέμα στα χέρια του Βαγγέλη. Ο Δημήτρης έβαλε στα χέρια του Έκτορα. Ο Έκτορας στην Έρα, ο Γρηγόρης στον Ζαφείρη και ο Ζαφείρης στον Γρηγόρη. Αυτή η άσκηση φαίνεται πως είναι ιδιαίτερα αγαπητή στα παιδιά γιατί έρχονται πιο κοντά ακόμα και μετά από ένα τσακωμό. Ο Γρηγόρης δεν μίλησε σήμερα στη σπουδάστρια Β. Του απεύθυνε το λόγο και δεν απάντησε.

Αριθμός Συνάντησης: 34
Αριθμός Ομάδας : 17
Σπουδάστρια : Β
Ημερομηνία : Παρασκευή, 12 Ιανουαρίου 2007
Ώρα Έναρξης : 11:30 π.μ.
Ώρα Λήξης : 12:00 μ.μ.
Αριθμός Ενηλίκων : Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών : 6 (επτά) Απόντες: 2 (δύο)
Δραστηριότητα : Φτιάχνουμε τη δική μας ιστοριούλα

Σκοπός της δραστηριότητας είναι η δημιουργία και η προάσπιση των φιλικών σχέσεων των παιδιών μεταξύ τους. Οι επιμέρους στόχοι είναι η συνεργασία, η υπομονή, η εγκαρτέρηση και η αίσθηση ότι ανήκουν σε μια ομάδα.

Η σπουδάστρια Β. κάθισε με τα παιδιά στη μοκέτα όπου ήδη έπαιζαν με τα τουβλάκια. Τους ρώτησε περίπου τι έκαναν και ξεκίνησε με ερωτήσεις να προσπαθήσει να τους οδηγήσει να φτιάξουν ένα σενάριο και να το ακολουθήσουν. «ήταν ένα πλοίο, η Κιβωτός που είχε μέσα ζώακια. Άλλα ζώα αρρώστειναν και κάποιος έπρεπε να τα γιατρέψει, άλλα έπαιζαν μεταξύ τους, άλλα συζητούσαν κλπ.».

Τα παιδιά όμως έχουν συνηθίσει να μη τα οδηγεί κάποιος όταν παίζουν με τα τουβλάκια τους. Δεν ήταν όλα κοντά της. Άλλα έτρεχαν και έφευγαν ή έκαναν τα δικά τους χρησιμοποιώντας το σενάριο της ιστορίας. Η Άννα, που φαίνεται ότι δεν της αρέσει το ελεύθερο παιχνίδι ήταν πολύ κοντά στη σπουδάστρια Β. και της συζητούσε για τα πράγματα που θα μπορούσαν να κάνουν οι ήρωες της ιστορίας.

Ο Ζαφείρης κατά τη διάρκεια της ομάδας είχε πάρει τα καλάθια που βάζουν μέσα τα παιχνίδια και έπαιζε σέρνοντας τα γύρω από το τραπέζι. Πλησίασε την ομάδα με τα καλάθια στα χέρια και λέγοντας «δεν χωράω» προσπαθούσε να μπει στον κύκλο της ομάδας. Η σπουδάστρια Β του είπε: «τι είναι αυτό αγάπη μου;» και του έδειξε τα καλάθια. Ο

Ζαφείρης της είπε «Τα αυτοκίνητα των δελφινιών». Η σπουδάστρια του είπε: «ωραία, ας τα αφήσουμε στην άκρη».

Ο Ζαφείρης κρατούσε στα χέρια του 2 (δύο) δελφίνια και τα άλλα παιδιά δεν τον άφηναν να τα βάλει στη κατασκευή που είχαν φτιάξει. Η σπουδάστρια Β. είπε στον Ζαφείρη πως τα δελφίνια δεν μπαίνουν στα καράβια αλλά παίζουν στη θάλασσα, για αυτό οι φίλοι του δεν ήθελαν να βάλει το δελφίνι του στη κατασκευή τους. Το αποδέχτηκε αλλά φάνηκε πως στενοχωρήθηκε γιατί όταν η σπουδάστρια Β. του πρότεινε να πάρει άλλο ζωάκι για να το βάλει στη κατασκευή είπε πως δεν ήθελε να κάνει κάτι τέτοιο, πήγε πιο πέρα και συνέχισε αυτό που έκανε.

Λίγο αργότερα η Ήρα, ο Ζαφείρης, ο Βαγγέλης και ο Δημήτρης άρχισαν να τρέχουν γύρω από το τραπέζι κρατώντας δελφίνια στα χέρια. Η Ήρα πήρε από τον Ζαφείρη ένα καλάθι και ο Ζαφείρης έβαλε τα κλάματα.

Αριθμός Συνάντησης: 35

Αριθμός ομάδας: 18

Σπουδάστρια: Α

Ημερομηνία: Δευτέρα 15 Νοεμβρίου 2007

Ώρα έναρξης: 11:30π.μ

Ώρα λήξης: 12:00μ.μ

Αριθμός ενηλίκων: Σπουδάστριες (2)

Παρόντα μέλη: πέντε (5) Απόντα μέλη: τρία (3)

Δραστηριότητες: Μάζεμα παιχνιδιών- Χρονοδιάγραμμα- Εγώ και οι συμμαθητές μου οι φίλοι μου

Η δραστηριότητα της ομάδας «εγώ και οι συμμαθητές μου οι φίλοι μου» επιλέχθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν σχέσεις με τους συμμαθητές τους. Θέλαμε να κατανοήσουμε τις φιλικές σχέσεις των παιδιών, να αναπτύξουμε κλίμα αλληλεγγύης και αγάπης και να καταγράψουμε τις ήδη υπάρχουσες σχέσεις.

Μπαίνοντας στην ομάδα χαιρετήσαμε τα παιδιά, τα ρωτήσαμε πώς είναι και τους ζητήσαμε να μαζέψουν τα παιχνίδια, με τα οποία έπαιζαν μέχρι εκείνη την ώρα. Ο Ζαφείρης σηκώθηκε όρθιος και μας είπε: «κάντε λίγο υπομονή, σε λίγο θα τα μαζέψουμε, θέλω να παίξω λίγο ακόμη». Του είπαμε πώς όλα τα παιδάκια πρέπει να κάνουν υπομονή μέχρι την ώρα που θα τελειώσει η ομάδα. Ο Ζαφείρης σηκώθηκε και έφυγε νευριασμένος προς την κουζίνα. Προσπαθήσαμε να βρούμε τρόπο, ώστε ο Ζαφείρης να δεχτεί να μαζέψει τα παιχνίδια. Έτσι, του δείξαμε το χρονοδιάγραμμα της ομάδας και του είπαμε πώς όποιο παιδάκι μαζέψει πιο γρήγορα τα παιχνίδια θα πάρει μια μαργαρίτα από το χρονοδιάγραμμα.

Τα παιδιά ξεκίνησαν να μαζεύουν εκτός από την Ήρα και τον Ζαφείρη. Η σπουδάστρια Α πλησίασε την Ήρα και της ζήτησε να μαζέψει τα τουβλάκια με τα οποία έπαιζε. Η Ήρα μάζεψε τα παιχνίδια. Ο Γρηγόρης πήρε το αυτοκόλλητο του χρονοδιαγράμματος. Τα παιδιά κάθισαν στο τραπέζι. Ο Ζαφείρης όμως εξακολουθούσε να παίζει μόνος του στην κουζίνα. Μας είπε: «θα πάρω ένα τηγάνι, για να μαγειρέψω». Η

σπουδάστρια Α κρατούσε στα χέρια της μια κατσαρόλα η οποία περιείχε τα υλικά για την δραστηριότητα. Σκεφτήκαμε πώς αν την χρησιμοποιήσουμε, θα τραβήξουμε το ενδιαφέρον του Ζαφείρη. Έτσι του είπαμε: «κοίτα εμείς έχουμε μια κατσαρόλα, θες να δεις τι έχει μέσα;». ο Ζαφείρης μας πλησίασε. Η σπουδάστρια Α κάθισε στην καρέκλα και τον έβαλε να κάτσει στα πόδια της. Ο Ζαφείρης επεξεργάστηκε για λίγο την κατσαρόλα και μετά του ζητήσαμε να κάτσει σε μια καρέκλα όπως και τα υπόλοιπα παιδιά. Απουσίαζαν ο Θανάσης, ο Έκτορας και ο Δημήτρης. Αρχίζοντας την ομάδα, δείξαμε στα παιδιά το χρονοδιάγραμμα. Τους υπενθυμίσαμε την λήξη της ομάδας. Στην πορεία, μοιράσαμε στα παιδιά φωτοτυπίες με τα ονόματα τους και περνώντας από το καθένα ξεχωριστά τους ζητήσαμε να πουν ποια παιδάκια έχουν φίλους στην ομάδα. Η δραστηριότητα αυτή ονομάζεται: «εγώ και οι συμμαθητές μου- οι φίλοι μου». Τα παιδιά έβαλαν στο άλμπουμ τους τα προσωπάκια όλων των συμμαθητών τους. Ο Ζαφείρης δεν συμμετείχε. Κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας ζητήσαμε στα παιδιά να μας πουν τι νιώθουμε για τους φίλους μας και τι νιώθουμε γι' αυτούς. Η Άννα με δυνατή φωνή μας είπε: «αγάπη» ενώ ο Βαγγέλης είπε: «παίζουμε διάφορα παιχνίδια». Τον ρωτήσαμε αν χαίρεται όταν παίζει με τους φίλους του και μας απάντησε καταφατικά. Καθ' όλη τη διάρκεια της δραστηριότητας ο Ζαφείρης έπαιζε με μια κατσαρόλα και μ' ένα κουτάλι. Έλεγε πώς είχε φτιάξει μια σούπα. Η σπουδάστρια Α του ζήτησε να δοκιμάσει και τη ρώτησε: «πώς είναι;». του είπε: «νομίζω ότι χρειάζεται ακόμη λίγο αλάτι». Ο Βαγγέλης πήρε την κατσαρόλα του Ζαφείρη και έκανε πώς έτρωγε σούπα. Ο Ζαφείρης νευρίασε και ήταν έτοιμος να κλάψει. Του είπαμε πώς ο Βαγγέλης ήθελε να δει αν είναι καλός μάγειρας γιατί η σούπα του από μακριά φαινόταν πολύ νόστιμη. Ο Ζαφείρης ηρέμησε. Η Άννα είπε στον Βαγγέλη: «ρωτάμε για να πάρουμε κάτι».

Αριθμός Συνάντησης: 36
Αριθμός Ομάδας: 19
Σπουδάστριες: A & B
Ημερομηνία: Τρίτη 26 Ιανουαρίου 2007
Ώρα Έναρξης: 11:30μ.μ
Ώρα Λήξης: 12:00μ.μ
Αριθμός Ενηλίκων: Νηπιαγωγός (1) – Σπουδάστριες (2)
Αριθμός Παιδιών: 7 (επτά) Σύνολο: 8 (οκτώ)
Δραστηριότητα: Κλείσιμο Ομάδας

Το κλείσιμο της ομάδας επιλέχθηκε σαν δραστηριότητα γιατί ήταν χαρακτηριστική και ήρθαν πολλά συναισθήματα στην επιφάνεια. Τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματά τους απέναντι στις σπουδάστριες και εκείνες το ίδιο. Θέλαμε να διαπιστώσουμε τη δυναμική της ομάδας καθώς και πώς θα αντιμετώπιζαν τα παιδιά τη τελευταία μας συνάντηση. Ακόμα, πώς η σχέσεις των παιδιών τα βοήθησαν να περάσουν αυτόν τον αποχωρισμό, και πόσο δέθηκαν σε όλη τη διάρκεια των συναντήσεων μας. Η Νηπιαγωγός ήταν παρούσα στην ομάδα γιατί ήθελε να συμμετέχει και εκείνη και να μας αποχαιρετίσει με το δικό της τρόπο.

Απουσιάζει ο Ζαφείρης. Όλες οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν είχαν στόχο την προάσπιση της φιλίας. Επιμέρους στόχοι της ομάδας είναι η εκτόνωση και η αποφόρτιση των έντονων συναισθημάτων. Το κλείσιμο της ομάδας είναι κοινό και για τις δυο σπουδάστριες.

Η σπουδάστρια Β ζήτησε στα παιδιά να σχηματίσουν ένα κύκλο στη μοκέτα. Οι σπουδάστριες κάθονταν η μια δίπλα στην άλλη. Η νηπιαγωγός που ήταν παρούσα πλησίασε τις σπουδάστριες κρατώντας κάτι στα χέρια. Ήταν αναμνηστικά ντοσιέ με ζωγραφιές των παιδιών και μια μικρή αφιέρωση, που είχε φτιάξει η ίδια. Αφού οι σπουδάστριες ευχαρίστησαν, φίλησαν και αγκάλιασαν τη νηπιαγωγό και τα παιδιά, ξαναφτιάξαμε τον κύκλο. Τα παιδιά φαινόταν να περιμένουν από τις σπουδάστριες να τα φιλήσουν, έφεραν τα μάγουλά τους κοντά στα πρόσωπά τους. Έδειξαν παράλληλα, πώς αισθάνονται πράγματα για εμάς, όμως φαίνονταν ανήσυχα. Σηκωνόντουσαν από τον κύκλο, έκαναν

κινήσεις με το σώμα τους και μιλούσαν μεταξύ τους. Είχαν ενημερωθεί για τη λήξη της συνεργασίας και περίμεναν μια έκπληξη. Περισσότερο από όλα τα παιδιά, ο Θανάσης, μιλούσε συνεχώς για την έκπληξη και όσα και να εξηγούσαμε πως θα τη δει αργότερα, δεν μας άκουγε.

Αφού με δυσκολία προσπαθήσαμε να μιλήσουμε για το θέμα της απουσίας μας και ο Θανάσης είχε ηρεμήσει, χτύπησε το κουδούνι και εμφανίστηκε ο πατέρας του Θανάση για να τον πάρει. Ο Θανάση έλεγε συνέχεια ‘η έκπληξη ; η έκπληξη;’. Η σπουδάστρια Β είπε στον πατέρα του ότι θα φύγουμε από τον σταθμό και κλείναμε την ομάδα και του ζητήσαμε να τον αφήσει λίγο ακόμα. Εκείνος άκουγε χαμογελαστός, με τα χέρια στις τσέπες και αρνήθηκε. Ο Θανάσης δεν φάνηκε να ενοχλείται που έφευγε από την ομάδα, η σπουδάστρια Α του έδωσε ένα καπελάκι και εκείνος έφυγε. Ο πατέρας του τον ρώτησε αν θα μας χαιρετήσει και ο Θανάσης γύρισε και μας φίλησε.

Ο κύκλος ξανασηματίστηκε. Τα παιδιά δεν μιλούσαν και ήταν σαν να υπήρχε κενό στη ροή της ομάδας. Βέβαια, η ομάδα είχε ήδη διακοπεί τρεις φορές μέχρι εκείνη τη στιγμή. Η σπουδάστρια Β ρώτησε τα παιδιά πως πέρασαν και τι τους άρεσε από αυτά που κάναμε μαζί. Η Άννα και ο Βαγγέλης είπαν πως τους άρεσαν τα αυτοκόλλητα του χρονοδιαγράμματος, συνέχισαν οι υπόλοιποι λέγοντας πως πέρασαν καλά.

Η σπουδάστρια Α ρώτησε τα παιδιά ποιο παιχνίδι τους άρεσε από αυτά που έπαιζαν και εκείνα είπαν «Το κύκλο των φίλων». Η δραστηριότητα ήταν όντως πολύ αγαπητή στα παιδιά και την επιζητούσαν σε πολλές συναντήσεις μας από τότε που τη πραγματοποίησαν.

Στην πορεία η σπουδάστρια Β που κρατούσε στα χέρια της ένα μήλο, αφού το έκοψε έδειξε στα παιδιά το μαγικό αστέρι που

εμφανίστηκε στην μέση. Ο Δημήτρης ζήτησε να φάει ένα κομμάτι. Η σπουδάστρια του έδωσε. Έπειτα, ζήτησε στα παιδιά να κοιτάξουν το αστέρι. Τους είπε να θυμούνται πως μέσα τους κρύβουν ένα τέτοιο αστέρι. Η συγκίνησή μας ήταν μεγάλη. Νιώθαμε ανίκανες να μιλήσουμε, θέλαμε να πούμε κάτι αλλά δεν βρίσκαμε τίποτα. Κοιτάξαμε η μια την άλλη για να αποφορτίσουμε την ατμόσφαιρα. Με την παρότρυνση της σπουδάστριας Β, η σπουδάστρια Α ρώτησε τα παιδιά αν γίνανε όλοι φίλοι και αν πέρασαν ωραία όλοι μαζί. Ο μικρός Γρηγόρης κοίταζε τη σπουδάστρια Α με το στόμα ανοιχτό και διστακτικά είπε: «ναι». Όλα τα παιδιά απάντησαν καταφατικά. Η Άννα που καθόταν δίπλα στη σπουδάστρια Α της είπε: «θα έρθεις σπίτι μου;». Η σπουδάστρια Α γύρισε την κοίταξε και της έδωσε ένα φιλί στο μάγουλο.

Μετά σηκωθήκαμε και η σπουδάστρια Α έφερε τα καπελάκια, τα βάλαμε στα παιδιά, βάλαμε μουσική και τα παιδιά φώναξαν τα νήπια και τα παιδιά από το μεταβρεφικό τμήμα. Τότε χορέψαμε όλοι μαζί και τα παιδιά φάνηκαν να χαίρονται. Τα παιδιά είχαν τη προσοχή τους σε αυτά που τους λέγαμε, αλλά δεν μιλούσαν πολύ.

4.3. ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

4.3.1. Ποιοτικά Αποτελέσματα Α' Φάσης.

Σύμφωνα με την ανάλυση των αποτελεσμάτων της Α' Φάσης της μελέτης αυτής διαπιστώθηκαν τα εξής :

1. Ο **Βαγγέλης**, φάνηκε πως μπορούσε να κάνει εύκολα φιλικές σχέσεις και αυτό γιατί :

- Συμμετείχε στις ομαδικές δραστηριότητες τις περισσότερες φορές.
- Χρησιμοποιούσε το κοινό φανταστικό παιχνίδι.
- Συνεργαζόταν με τους συνομηλίκους του και έπαιζε με συνομηλίκους του ίδιου και του αντίθετου φύλου.
- Μοιραζόταν τα παιχνίδια του με ευκολία.
- Είχε οικειότητα.
- Μιμούνταν τη συμπεριφορά των συνομηλίκων του.

Το πρόγραμμα του νηπιακού σταθμού φαίνεται πως τον βοήθησε να αναπτύξει φιλικές σχέσεις διότι:

- Δεν έπαιρνε πρωτοβουλίες.

2 . Η Άννα φάνηκε πως δυσκολευόταν στη δημιουργία φιλικών σχέσεων διότι :

- **Ασκούσε έλεγχο στην ομάδα των συνομηλίκων της.**
- **Ήταν ανήσυχη και χωρίς να υπάρχει συγκεκριμένος λόγος.**
- **Είχε την ικανότητα να επιβάλλεται στα άλλα παιδιά.**
- **Λειτουργούσε ανταγωνιστικά.**
- **Ήταν επιθετική (χτυπούσε, τσιμπούσε τους συνομηλίκους της, φώναζε και συνήθιζε να καταστρέφει τα παιχνίδια τους).**
- **Εξέφραζε το θυμό της λεκτικά και μη λεκτικά.**
- **Δεν δέχεται την απτική επαφή.**
- **Εκδήλωνε ζήλια προς τη συμμαθήτριά της.**

Το περιβάλλον, το προσωπικό και το πρόγραμμα του νηπιακού σταθμού βοήθησαν την Άννα διευκολυνθεί στις φιλικές σχέσεις της και :

- **Χρησιμοποιούσε το κοινό φανταστικό παιχνίδι, το κοινωνικό παιχνίδι και το μοναχικό παιχνίδι.**
- **Έπαιζε σε ομαδικά παιχνίδια και συμμετείχε με προθυμία στην ομάδα.**
- **Εξέφραζε έντονα τα συναισθήματα της και εκδήλωνε έντονα την αγάπη της (με αγκαλιές και φιλιά).**
- **Προτιμούσε να παίζει με τους συνομηλίκους του αντίθετου φύλου, και έδειχνε στοργικά συναισθήματα.**

Ακόμα, παρατηρήσαμε πως προκαλούσε αρκετές από τις συγκρούσεις που δημιουργούνταν ανάμεσα στα παιδιά και αυτό διότι είχε πολύ έντονο χαρακτήρα και ήθελε να ελέγχει την ομάδα.

3. Ο Γρηγόρης φάνηκε πως μπορούσε να κάνει φιλικές σχέσεις, καθώς :

- Συμμετείχε σε ομαδικά παιχνίδια, στο κοινό φανταστικό παιχνίδι.
- Συνεργαζόταν με τους συνομηλίκους του χωρίς εντάσεις.
- Εκδήλωνε τα συναισθήματά του τρυφερά (με αγγίγματα, αγκαλιές και φιλιά).
- Είχε οικειότητα.
- Αισθανόταν στοργή.
- Ολοκλήρωνε τις δραστηριότητες που του δίνονταν.

Μέσα από το προσωπικό και το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού διευκολύνθηκε στην ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων διότι :

- Αποχωρούσε από την ομάδα μόνο ζητώντας άδεια από κάποιον ενήλικο.
- Ασκούσε έλεγχο στους συνομηλίκους του.
- Ήταν επιθετικός (μιλούσε άσχημα).
- Δεν έπαιρνε πρωτοβουλίες μόνος του.

4. Ο Δημήτρης είχε τη δυνατότητα να κάνει φιλικές σχέσεις διότι :

- Αισθανόταν οικειότητα.
- Δεν δημιουργούσε προστριβές.
- Ήμνε αμέτοχος σε συγκρούσεις.

Το προσωπικό και το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού τον βοήθησαν να αναπτύξει τις ικανότητες του στις φιλικές σχέσεις διότι :

- Παρατηρούσε τις κινήσεις της νηπιαγωγού.
- Παρουσίαζε προβλήματα προσαρμογής.
- Χρησιμοποιούσε πολύ το μοναχικό παιχνίδι.

5. Ο Έκτορας μπορούσε να δημιουργήσει με ευκολία φιλικές σχέσεις διότι :

- Αλληλεπιδρούσε θετικά με τους συνομηλίκους, και με την δασκάλα του.
- Συνεργαζόταν με άνεση.
- Έπαιζε με τους συνομηλίκους του ομαδικά παιχνίδια.
- Δεν δημιουργούσε προστριβές και συγκρούσεις.
- Του άρεσε το κοινό φανταστικό παιχνίδι και το μοναχικό παιχνίδι.
- Συμμετείχε πρόθυμα στις ομάδες.
- Θύμωνε μόνο όταν οι άλλοι δεν λειτουργούσαν δίκαια στο παιχνίδι και εκφραζόταν με λεκτικό τρόπο.
- Εκδήλωνε συναισθήματα αγάπης (αγκαλιές και φιλιά)
- Αισθανόταν οικειότητα και στοργή.
- Είχε την ευχέρεια να εκφράζει τα συναισθήματά του.

Το προσωπικό του νηπιακού σταθμού τον βοήθησε να αναπτύξει τις ικανότητες του γιατί :

- Αλληλεπιδρούσε θετικά με την δασκάλα του.

6. Ο Ζαφείρης φάνηκε πως κατείχε χαρακτηριστικά για τη δημιουργία φιλικών σχέσεων όπως το ότι:

- **Μοιραζόταν τα πράγματά του.**
- **Προτιμούσε το ομαδικό παιχνίδι με συνομηλίκους του ίδιου φύλου, το κοινό φανταστικό παιχνίδι και το συνεργατικό παιχνίδι.**
- **Αισθανόταν οικειότητα, και στοργή.**
- **Προσέφερε αλληλοβοήθεια και φροντίδα (αγκαλιές και φιλιά).**

Το προσωπικό τον διευκόλυνε να αναπτύξει φιλικές σχέσεις γιατί :

- **Μιμείται τη δασκάλα του για την οποία έχει στοργικά συναισθήματα.**
Ακόμα, δημιουργούσε συγκρούσεις με τους συμμαθητές του κυρίως διότι ένιωθε μεγάλη ανασφάλεια, με αποτέλεσμα να :
- **Λειτουργεί επιθετικά προς τους συνομηλίκους του (χαλά τα παιχνίδια τους, συγκρούεται μαζί τους, τους μιλά άσχημα, κάνει χειρονομίες και τους κατηγορεί).**

7. Η Ήρα μπορούσε να δημιουργήσει φιλικές σχέσεις, το έδειχνε όταν:

- Αλληλεπιδρούσε θετικά με τα άλλα παιδιά.
- Ήταν επικοινωνιακή, ευγενική και φιλική με όλους τους συνομηλίκους της.
- Δεν δημιουργούσε προστριβές ούτε εμπλεκόταν σε συγκρούσεις.
- Προτιμούσε το μοναχικό παιχνίδι και συμμετείχε στο κοινωνικό παιχνίδι.
- Νιώθει οικειότητα και στοργή.
- Δημιουργεί στενές σχέσεις.
- Μιμείται τη συμπεριφορά της συμμαθήτριάς της.
- Είχε συναισθηματική εκφραστικότητα.

Το περιβάλλον, το προσωπικό και το πρόγραμμα του νηπιακού σταθμού τη βοήθησαν γιατί :

- Κατέφευγε στην δασκάλα και της έλεγε τι είχε συμβεί, όταν την ενοχλούσε κάτι.
- Δεν μοιραζόταν τα παιχνίδια της και τα προσωπικά της πράγματα.
- Ζήλευε τα μικρότερα παιδιά του σταθμού.
- Λειτουργούσε ανταγωνιστικά.
- Αλληλεπιδρούσε θετικά με την δασκάλα της.

8. Ο **Θανάσης** έδειξε πως μπορεί να δημιουργήσει εύκολα φιλικές σχέσεις διότι:

- **Ήταν το πιο δημοφιλές παιδί της ομάδας.**
- **Αποτελούσε πρότυπο μίμησης για τους συνομηλίκους του.**
- **Συμμετείχε σε ομαδικά παιχνίδια.**
- **Χρησιμοποιούσε το κοινό φανταστικό παιχνίδι.**
- **Είχε θετική συνεργασία και επικοινωνία με τα άλλα παιδιά.**
- **Μοιραζόταν με ευκολία τα παιχνίδια του.**
- **Κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών έκανε αστεϊσμούς.**
- **Έχει οικειότητα.**
- **Εκδήλωνε την αγάπη του με αγκαλιές, φιλιά και με το μοίρασμα των προσωπικών του πραγμάτων.**
- **Είχε την ικανότητα να εκφράζει τα συναισθήματά του και ήταν στοργικός.**

Το προσωπικό, το περιβάλλον και το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού τον βοήθησε να αναπτύξει τις φιλικές του σχέσεις όταν :

- **Επιθυμούσε να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στα παιχνίδια και να είναι νικητής.**
- **Συγκρούσαν συχνά και ήταν ανταγωνιστικός.**
- **Ήταν ανυπάκουος και ασκούσε έλεγχο.**
- **Παρέσερνε τους συνομηλίκους του με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις.**
- **Εξέφραζε λεκτικά τον θυμό του και έκανε χειρονομίες ενώ όταν κάτι τον ενοχλούσε απέφευγε το άτομο που τον ενοχλούσε ή εκδήλωνε το συναίσθημα του στη δασκάλα.**

Ο χαρακτήρας του Θανάση ήταν πολύ έντονος και ενθαρρυνόταν από τη δημοτικότητα που είχε στους συμμαθητές του με αποτέλεσμα να δημιουργεί πολλές συγκρούσεις στην ομάδα.

4.3.2. Ποιοτικά Αποτελέσματα Β' Φάσης .

1. Ο Βαγγέλης φάνηκε πως μπορούσε να δημιουργήσει φιλικές σχέσεις διότι:

- Συμμετείχε στις ομαδικές δραστηριότητες
- Αισθανόταν οικειότητα και στοργή.
- Είχε στοργικές σχέσεις.
- Μιμούνταν τους συμμαθητές του.
- Εξέφραζε τα συναισθήματα του, είχε ενσυναίσθηση και εκδήλωνε την αγάπη του με αγκαλιές και φιλιά.
- Χρησιμοποιούσε τη φράση «σ' έχω φίλο».

Το πρόγραμμα και το προσωπικό του παιδικού σταθμού τον διευκόλυνε να αναπτύξει τις φιλικές του σχέσεις, στις εξής αντιδράσεις του:

- Όταν θύμωνε χρησιμοποιούσε τη λεκτική επίθεση.
- Συγκρουόταν με τους συμμαθητές του.

2. Η Άννα έδειχνε τις φιλικές τις διαθέσεις τις φορές που:

- Είχε ενσυναίσθηση και εξέφραζε έντονα τα συναισθήματα της.
- Εκδήλωνε την αγάπη της (με αγκαλιές και φιλιά).
- Έπαιζε σε ομαδικά παιχνίδια και συμμετείχε με προθυμία στην ομάδα.
- Ένιωθε οικειότητα και στοργή.
- Είχε την ικανότητα να δημιουργήσει στενή σχέση.

Το προσωπικό και το πρόγραμμα του σταθμού τη βοήθησε στις ανάπτυξη φιλικών σχέσεων όταν :

- Παρατηρούσε τους ενηλίκους.
- Ήταν ανταγωνιστική.
- Ένιωθε ζήλια.
- Όταν εκνευριζόταν λειτουργούσε επιθετικά (αποστέλλοντας κατηγορίες εις βάρος των συνομηλίκων της, χτυπούσε, τσιμπούσε τους συνομηλίκους της, φώναζε και συνήθιζε να καταστρέφει τα παιχνίδια τους).
- Δεν συνήθιζε να καταφεύγει στη δασκάλα της.
- Δεν δεχόταν την απτική επαφή.

Λόγω του έντονου χαρακτήρα της και της ανάγκης της για τον έλεγχο της ομάδας ήταν η αιτία για πολλές συγκρούσεις.

3. Ο Γρηγόρης είχε ευκολία ως προς τη δημιουργία φιλικών σχέσεων καθώς:

- Συμμετείχε σε ομαδικά παιχνίδια.
- Συνεργαζόταν και μιμούνταν με τους συνομηλίκους του χωρίς εντάσεις.
- Εκδήλωνε τα συναισθήματά του τρυφερά με αγγίγματα, αγκαλιές και φιλιά.
- Είχε ενσυναίσθηση.
- Αισθανόταν οικεία και στοργικά.
- Είχε την ικανότητα να δημιουργήσει στενή σχέση.

Το πρόγραμμα και το προσωπικό τον βοήθησε στην ανάπτυξη των φιλικών του σχέσεων όταν :

- Ολοκλήρωνε τις δραστηριότητες που του δίνονταν.
- Έφευγε εκτός ομάδας μόνο ζητώντας άδεια από τη νηπιαγωγό.
- Ήταν ντροπαλός (μιλούσε με το κεφάλι κατεβασμένο).
- Δεν έπαιρνε πρωτοβουλίες μόνος του.

4. Ο Δημήτρης χαρακτηριζόταν από ευκολία στη δημιουργία φιλικών σχέσεων και το έδειχνε όταν:

- Παρουσίαζε προβλήματα προσαρμογής.
- Χρησιμοποιούσε το μοναχικό παιχνίδι.
- Συμμετείχε στα ομαδικά παιχνίδια των συνομηλίκων του.
- Συνεργαζόταν με τους συνομηλίκους του.
- Ολοκλήρωνε πρώτος τις ομαδικές δραστηριότητες.
- Όταν θύμωνε εξέφραζε το συναίσθημα του.
- Εξέφραζε την αγάπη του (με φιλία, αγκαλιές και με το μοίρασμα των προσωπικών του πραγμάτων).
- Μιμούνταν τους συμμαθητές του.
- Αισθανόταν οικειότητα και στοργή.
- Εμπιστευόταν τους συμμαθητές του.
- Δεν δημιουργούσε προστριβές και έμενε αμέτοχος σε συγκρούσεις.
- Είχε ενσυναίσθηση.

Το προσωπικό του παιδικού σταθμού βοήθησε στην ανάπτυξη των φιλικών σχέσεών του διότι :

- Παρατηρούσε τις κινήσεις της νηπιαγωγού.

5. Ο Έκτορας χαρακτηριζόταν από ευκολία στη δημιουργία φιλικών σχέσεων και το έδειχνε όταν:

- Αλληλεπιδρούσε θετικά με τα άλλα παιδιά.
- Συνεργαζόταν με άνεση.
- Έπαιζε με τους συνομηλίκους του ομαδικά παιχνίδια χωρίς να δημιουργήσει προστριβές και συγκρούσεις.
- Συμμετείχε πρόθυμα στις ομάδες.
- Θύμωνε μόνο όταν οι άλλοι δεν λειτουργούσαν δίκαια στο παιχνίδι.
- Εκφραζόταν με λεκτικό τρόπο.
- Εκδήλωνε συναισθήματα αγάπης (αγκαλιές και φιλία).
- Ένιωθε οικεία και στοργικά.
- Μιμούνταν τους συμμαθητές του.
- Είχε την ευχέρεια να εκφράζει τα συναισθήματά του.
- Είχε ενσυναίσθηση.

Το πρόγραμμα, το περιβάλλον και το προσωπικό του παιδικού σταθμού τον βοήθησαν στην ανάπτυξη των φιλικών του σχέσεων όταν :

- Ήταν ντροπαλός (δεν μιλούσε πολύ).
- Κατά τη διάρκεια του ομαδικού παιχνιδιού, εκφραζόταν πιο ελεύθερα.
- Αλληλεπιδρούσε θετικά με την δασκάλα του.

6. Ο Ζαφείρης δυσκολευόταν στη δημιουργία φιλικών σχέσεων προκαλούσε εντάσεις και τριβές στην ομάδα με τους εξής τρόπους:

- Λειτουργούσε επιθετικά προς τους συνομηλίκους του (χαλούσε τα παιχνίδια τους, φώναζε, τους μιλούσε άσχημα, τους έκανε χειρονομίες, χτυπούσε, συγκρουόταν, δάγκωνε τους συνομηλίκους του και τους κατηγορούσε).
- Ζητούσε την συνύπαρξη με τους συνομηλίκους του, οι οποίοι όμως τον απέφευγαν.
- Εκφραζόταν με λεκτική επιθετικότητα απέναντι στη δασκάλα του και τη σπουδάστρια Α.
- Όταν θυμώνει δεν καταφεύγει στη δασκάλα του.
- Προσπαθούσε να χειριστεί τη κοινωνική λειτουργό.

Οι τριβές δημιουργούνταν λόγω της χαμηλής αυτοεκτίμησης και συναισθηματικής ανασφάλειας που ένιωθε το παιδί. Προσπαθούσε να κερδίσει τους συμμαθητές του με τη δύναμή του χωρίς να τα καταφέρνει και το γεγονός αυτό του δημιουργούσε ξανά συναισθήματα ανασφάλειας και πόνου. Το προσωπικό του παιδικού σταθμού προσπάθησε να τον διευκολύνει και να καλλιεργήσει τα θετικά του χαρακτηριστικά, τα οποία ήταν τα εξής:

- Προτιμούσε το ομαδικό παιχνίδι με συνομηλίκους του ίδιου φύλου.
- Αισθανόταν οικειότητα και στοργή.
- Μιμούνταν τους συμμαθητές του, τη δασκάλα του και τη μουσικό.
- Τα συναισθήματα του τα εκφράζει με αγκαλιές και φιλιά.
- Αστειευόταν.

7. Η Ήρα μπορούσε να δημιουργήσει φιλικές σχέσεις και το έδειχνε όταν:

- Συμμετείχε με ενθουσιασμό στις ομάδες.
- Συνεργαζόταν με τα υπόλοιπα παιδιά.
- Εμπιστευόταν τους συμμαθητές της.
- Δεν δημιουργούσε προστριβές ούτε εμπλεκόταν σε συγκρούσεις.
- Εξέφραζε με ευκολία τα συναισθήματά της.
- Είχε ενσυναίσθηση.
- Συμμετείχε στο οργανωμένο ομαδικό παιχνίδι.
- Ένιωθε οικειότητα και στοργή.
- Είχε την ικανότητα να δημιουργεί στενές σχέσεις.
- Μιμούνταν τη συμπεριφορά των συμμαθητών της.

Το προσωπικό, το περιβάλλον του παιδικού σταθμού καθώς και το πρόγραμμά του, βοήθησε στην ανάπτυξη των φιλικών της σχέσεων σε περιπτώσεις που:

- Όταν κάτι την ενοχλούσε, κατέφευγε στην δασκάλα και της έλεγε τι είχε συμβεί.
- Προτιμούσε το μοναχικό παιχνίδι.

8. Ο **Θανάσης** έδειξε ότι μπορεί να δημιουργεί με ευκολία φιλικές σχέσεις και το έδειχνε όταν:

- **Ήταν το πιο δημοφιλές παιδί της ομάδας.**
- **Αποτελούσε πρότυπο μίμησης για τους συνομηλίκους του.**
- **Συμμετείχε σε ομαδικά παιχνίδια.**
- **Εκδήλωνε την αγάπη του με αγκαλιές, φιλιά και με το μοίρασμα των προσωπικών του πραγμάτων.**
- **Αισθανόταν οικειότητα και στοργή.**

Το προσωπικό και το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού τον βοήθησαν να αναπτύξει τις φιλικές του ικανότητες όταν:

- **Ήταν ανυπάκουος.**
- **Ασκούσε έλεγχο και παρέσερνε τους συνομηλίκους του με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις.**
- **Χρησιμοποιούσε το μοναχικό παιχνίδι.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης που καταγράφονται παρακάτω είναι ενδεικτικά και δεν μπορούν να γενικευθούν στον ευρύτερο πληθυσμό καθώς αποτελούν κάποιες ενδείξεις συμπεριφοράς των συγκεκριμένων νηπίων, των οποίων μελετήθηκε η συμπεριφορά.

5.1.Τρόποι Δημιουργίας και Έκφρασης των Φιλικών Σχέσεων των Νηπίων.

- Τα παιδιά ηλικίας 3 έως 4 ετών έχουν ανάγκη τις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Ωστόσο, η φιλία σε μια τόσο μικρή ηλικία όπως είναι η προσχολική, χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα, με αποτέλεσμα τα μικρά παιδιά να μην μπορούν να δημιουργήσουν ισχυρούς και ανθεκτικούς φιλικούς δεσμούς.
- Οι φιλικές σχέσεις των παιδιών ηλικίας 3 έως 4 ετών βασίζονται στις καθημερινές συναλλαγές που έχουν τα παιδιά μεταξύ τους.
- Τα νήπια ηλικίας 3-4 ετών εκδηλώνουν και εκφράζουν τα συναισθήματα τους, παράλληλα βοηθούν το ένα το άλλο. Ο τρόπος που εκφράζονται είναι πάντα πολύ γενναιόδωρος. Αλληλοϋποστηρίζονται με θέρμη, δείχνουν το θυμό τους, χαμογελούν πλατιά με τη χαρά των φίλων τους και στενοχωριούνται όταν κάποιο από τα παιδιά δείχνει πως κάτι το απασχολεί.
- Αναζητούν τη βοήθεια των συνομηλίκων τους για να επιτύχουν πράγματα που δεν καταφέρνουν, εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τα αισθήματα των άλλων. Αυτά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενισχύουν την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων.
- Επιπροσθέτως, τα παιδιά συγκρούονται με τους συνομηλίκους τους, με αποτέλεσμα να παίρνουν τα πρώτα μαθήματα προσαρμογής στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες των άλλων.

5.2.Η Συμπεριφορά των Νηπίων Μεταξύ τους.

- Τα παιδιά, ενδέχεται να είναι κοινωνικά και να μπορούν να λειτουργούν με ομαδικό πνεύμα, μπορεί να έχουν την τάση να επιβάλλονται και να διεκδικούν, ή ακόμα να είναι ντροπαλά και να δυσκολεύονται να συνάψουν σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Αυτό έχει να κάνει πιθανά με την ιδιοσυγκρασία του κάθε παιδιού, το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει το κάθε παιδί, καθώς και η σειρά γέννησης, οι σχέσεις με τους γονείς και τα αδέρφια, η ύπαρξη ή η απουσία αδελφών και άλλα.
- Πολλές φορές, εκφράζουν το θυμό τους και επιτίθενται λεκτικά και μη λεκτικά προς τους συνομηλίκους τους. Εκδηλώνουν την αγάπη τους με αγκαλιές και φιλιά, εκδηλώνουν αισθήματα ντροπής, έχουν στοργικές σχέσεις μεταξύ τους και δημιουργούν κλίμα εμπιστοσύνης. Επιπλέον, παίρνουν πρωτοβουλίες και μιμούνται τη συμπεριφορά των συνομηλίκων τους.
- Κατά τη διάρκεια των μεταξύ τους συγκρούσεων τα παιδιά μπορεί να είναι πολύ σκληρά μεταξύ τους. Ο θυμός τους όμως δεν έχει διάρκεια. Πολλές φορές τσακώνονται ή λογομαχούν και έπειτα από λίγο, μπορούν να παίζουν, να ανταλλάσσουν απόψεις και να συνεργάζονται.

- Παράλληλα, οι σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους, φαίνεται ότι χαρακτηρίζονται **από οικειότητα με τα υπόλοιπα παιδιά, στοργή, φροντίδα, αστεϊσμούς, μοίρασμα των παιχνιδιών, στενότητα, ενσυναίσθηση και άσκηση ελέγχου.** Ωστόσο, ανάμεσα στα κορίτσια υπάρχει ζήλια. Ίσως επειδή ήταν μόνο δυο και υπήρχε σύγκριση και ανταγωνισμός μεταξύ τους.
- Τα παιδιά ηλικίας 3-4 ετών έχουν ανάγκη την επιβεβαίωση των συνομηλίκων τους. **Κάνουν ερωτήσεις όπως: «μ' έχεις φίλο;», «θες να παίξουμε μαζί;», «μ' αγαπάς;»** κ.λ.π. κατά τη διάρκεια κυρίως του παιχνιδιού. Αυτές οι ερωτήσεις αποδεικνύουν πως τα παιδιά έχουν την ανάγκη να επιβεβαιωθούν και οι φίλοι τους καλύπτουν αυτή τους την ανάγκη.

5.3.Η Συμβολή των Φιλικών Σχέσεων στην Ένταξη των Νηπίων στον Παιδικό Σταθμό και στην Ευρύτερη Κοινωνικοποίηση τους.

- Τα παιδιά ηλικίας 3 έως 4 ετών φάνηκε ότι αναπτύσσουν σχέσεις με τους συνομηλίκους τους μέσω του παιχνιδιού, το οποίο αποτελεί την κύρια ενασχόληση τους.
- **Παίζουν σε παρέες, συνεργάζονται μεταξύ τους άλλοτε με ευκολία και άλλοτε πιο δύσκολα και αλληλεπιδρούν.** Τα παιδιά μέσω των συχνών αλληλεπιδράσεων με τους συνομηλίκους τους μαθαίνουν πώς να συμπεριφέρονται στους άλλους κυρίως μιμούμενα τις κινήσεις των συνομήλικων τους. Συνήθως μιμούνται τον αρχηγό της ομάδας και τον έχουν ως πρότυπο.
- Τα παιδιά παίζουν με τους συνομηλίκους τους, αλλά πολλές φορές διαλέγουν έναν ενήλικο στον οποίο μπορούν να καταφύγουν όταν αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή χρειάζονται βοήθεια. Κάποια παιδιά δέχονται να μοιράζονται τα παιχνίδια τους και κάποια άλλα δυσκολεύονται και για να μοιραστούν ένα αντικείμενο χρειάζεται η καθοδήγηση των ενηλίκων. **Παίζουν με συνομηλίκους του ίδιου και του αντίθετου φύλου, καταλαβαίνουν τους κανόνες του παιχνιδιού, όταν αυτοί τους εξηγηθούν με απλά λόγια και δοθούν παραδείγματα και μοιράζονται ρόλους.**

- **Χρησιμοποιούν δημιουργικά και εποικοδομητικά παιχνίδια όπως είναι το παιχνίδι συνεργασίας, το κοινό φανταστικό και το κοινωνικό παιχνίδι. Ωστόσο, χρησιμοποιούν και το μοναχικό παιχνίδι, κατά τη διάρκεια του οποίου τις περισσότερες φορές φτιάχνουν φανταστικές ιστορίες. Οι φανταστικές ιστορίες δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να δεθούν μεταξύ τους αλλά και να μοιραστούν τα όνειρα και τους φόβους τους.**
- Στην διάρκεια του παιχνιδιού είναι **κινητικά και κοινωνικά**. Πολλές φορές, δεν μπορούν να περιμένουν τη σειρά τους στο παιχνίδι ή στις ομαδικές δραστηριότητες και συχνά διακόπτουν τις δραστηριότητες.
- **Οι δραστηριότητες μπορούν να εναλλάσσονται αρμονικά όταν δίνουν στα παιδιά τη δυνατότητα να επιλέξουν να συμμετάσχουν σε ένα παιχνίδι που νιώθουν ότι το κατέχουν.** Ακόμα, μετά από δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά μπορεί να κουραστούν, τα βοηθά να επακολουθεί μια δραστηριότητα που χαλαρώνει τα παιδιά.
- Το **ελεύθερο παιχνίδι** όμως φαίνεται πως είναι εκείνο που προτιμούν και απολαμβάνουν περισσότερο διότι τους βοηθά να ξετυλίξουν με ευχέρεια και άνεση τη προσωπικότητά τους, αλλά και τις διαθέσεις τους απέναντι στους συνομηλίκους τους. Μπορούν να παίξουν με τους φίλους τους όποιο παιχνίδι οι ίδιοι επιθυμούν.

5.4.Η Συμβολή των Φιλικών Σχέσεων των Νηπίων στη Συναισθηματική τους Ανάπτυξη.

- Τα νήπια ηλικίας 3-4 ετών εκδηλώνουν και εκφράζουν λεκτικά και μη λεκτικά τα φιλικά συναισθήματα προς τους συμμαθητές τους με απόρροια να είναι πιο χαρούμενα και κοινωνικά.
- Τα παιδιά έχουν ανάγκη να νιώθουν ότι τα αγαπούν και ότι τα αποδέχονται. Για αυτό το λόγο όταν οι συμμαθητές τους εκφράζουν τη στοργή και την αγάπη τους, είναι πιο χαμογελαστά και ευδιάθετα.
- Τα παιδιά που είναι πιο αποδεκτά από την ομάδα συμμαθητών τους αναπτύσσουν στοργικά συναισθήματα ενώ τα παιδιά που είναι αποκομμένα από την ομάδα αυτή, είναι κακόκεφα και λειτουργούν κυρίως με θυμό ή επιθετικότητα με λεκτικό και μη-λεκτικό τρόπο.
- Τα παιδιά που λειτουργούν με θυμό δεν είναι αποδεκτά από τους συμμαθητές του, (αν και τις περισσότερες φορές ο θυμός τους δεν έχει διάρκεια). Συμβαίνει συχνά, οι συμμαθητές τους να θυμούνται τα συναισθήματα θυμού που έχουν εξωτερικεύσει και να τα απορρίπτουν. Τα νήπια που δεν ανήκουν στην ομάδα είναι πιο θλιμμένα και επιθετικά.

- Επιπλέον, τα νήπια που λειτουργούν σε ομάδες και παίζουν σε παρέες, έχουν πιο καλή εικόνα για τον εαυτό τους, γεγονός που τα βοηθά να εκφράζουν πιο άνετα τα συναισθήματα τους σε σχέση με τα νήπια που είναι μοναχικά, ντροπαλά και εκδηλώνουν το αίσθημα της ζήλιας.
- Τα παιδιά που δημιουργούν φιλικές σχέσεις με τους συμμαθητές τους, αποκτούν την ικανότητα να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων και να λειτουργούν τρυφερά, έχοντας ενσυναίσθηση, σε σχέση με τα μοναχικά παιδιά που λειτουργούν εγωκεντρικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τους τρόπους δημιουργίας και έκφρασης των φιλικών σχέσεων των νηπίων, διαπιστώθηκε πως τα παιδιά ηλικίας 3 έως 4 ετών έχουν ανάγκη να αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Ωστόσο, η φιλία σε μια τόσο μικρή ηλικία όπως είναι η προσχολική, χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα, με αποτέλεσμα τα μικρά παιδιά να μην μπορούν να δημιουργήσουν ισχυρούς και ανθεκτικούς φιλικούς δεσμούς. Οι φιλικές σχέσεις των παιδιών ηλικίας 3 έως 4 ετών βασίζονται στις καθημερινές συναλλαγές που έχουν τα παιδιά μεταξύ τους. Μία τέτοια διαπίστωση φαίνεται ότι επαληθεύει τα αποτελέσματα της μελέτης του Corsaro (1981), όπου εκεί διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα παιδιά είχαν πολλούς φίλους, αλλά λίγα είχαν στενούς φίλους.

Τα νήπια ηλικίας 3-4 ετών εκδηλώνουν και εκφράζουν τα συναισθήματα τους, παράλληλα βοηθούν το ένα το άλλο. Ο τρόπος που εκφράζονται είναι πάντα πολύ γενναιόδωρος. Αλληλοϋποστηρίζονται με θέρμη, δείχνουν το θυμό τους, χαμογελούν πλατιά με τη χαρά των φίλων τους και στενοχωριούνται όταν κάποιος από τα παιδιά δείχνει πως κάτι το απασχολεί. Αναζητούν τη βοήθεια των συνομηλίκων τους για να επιτύχουν πράγματα που δεν καταφέρνουν, εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τα αισθήματα των άλλων. Αυτά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενισχύουν την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων.

Οι Asher και Parker (1991) υποστηρίζουν ότι οι φιλικές σχέσεις των παιδιών χαρακτηρίζονται από την καθοδήγηση και τη βοήθεια στις δύσκολες στιγμές προς τους άλλους συνομηλίκους, κάποιες φορές

μάλιστα αυτό παρουσιάζεται με τη μορφή της αισθητής βοήθειας και άλλες φορές με τη μορφή της εποικοδομητικής κριτικής ή συμβουλής.

Επιπροσθέτως, τα παιδιά συγκρούονται πολλές φορές με τους συνομηλίκους τους. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποτελέσει ως τρόπος κοινωνικοποίησης και να οδηγήσει στην εκμάθηση κοινωνικά αποδεκτών μορφών συμπεριφοράς και προσαρμογής στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες των άλλων. Τα παιδιά στη νηπιακή ηλικία μαθαίνουν να γίνονται να γίνονται αποδεκτά μέσα από τις καθημερινές τους σχέσεις. Ο Hoffman (1994) φέρνει σαν παράδειγμα τα παιδιά τα οποία δεν είναι αποδεκτά από τους συμμαθητές τους αλλά έχουν κάποιο φίλο και αναφέρει πως τα παιδιά αυτά είναι προστατευμένα από τις αρνητικές συνέπειες της απόρριψης από τους συνομηλίκους τους.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά των νηπίων μεταξύ τους, τα παιδιά, ενδέχεται να είναι κοινωνικά και να μπορούν να λειτουργούν με ομαδικό πνεύμα, μπορεί να έχουν την τάση να επιβάλλονται και να διεκδικούν, ή ακόμα να είναι ντροπαλά και να δυσκολεύονται να συνάψουν σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Αυτό έχει να κάνει πιθανά με την ιδιοσυγκρασία του κάθε παιδιού, το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει το κάθε παιδί, καθώς και η σειρά γέννησης, οι σχέσεις με τους γονείς και τα αδέρφια, η ύπαρξη ή η απουσία αδελφών και άλλα. Ο Hartup (1983) υποστηρίζει ότι η ιδιοσυγκρασία του παιδιού παίζει πολύ σημαντικό ρόλο ακόμα και στην επιλογή του φίλου.

Πολλές φορές, τα νήπια εκφράζουν το θυμό τους και επιτίθενται λεκτικά και μη λεκτικά προς τους συνομηλίκους τους. Εκδηλώνουν την αγάπη τους με αγκαλιές και φιλιά, εκδηλώνουν αισθήματα ντροπής αλλά και συνάπτουν στοργικές σχέσεις μεταξύ τους. Επιπλέον, παίρνουν πρωτοβουλίες και μιμούνται τη συμπεριφορά των συνομηλίκων τους. Ο Κακαβούλης (1999) κάνοντας λόγο για τη συναισθηματική εκφραστικότητα των παιδιών, αναφέρει ότι τα μικρά παιδιά που έχουν σε

υψηλό βαθμό την ικανότητα και τη διάθεση να εκφράζονται, παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευκολία να πλησιάζουν άλλα πρόσωπα και να προσφέρουν βοήθεια, κάτι το οποίο διαπιστώθηκε και στη μελέτη αυτή.

Κατά τη διάρκεια των μεταξύ τους συγκρούσεων τα παιδιά μπορεί να είναι πολύ σκληρά μεταξύ τους. Ο θυμός τους όμως δεν έχει διάρκεια. Πολλές φορές τσακώνονται ή λογομαχούν και έπειτα από λίγο, μπορεί να παίξουν και να συνεργαστούν σε κάποιο ομαδικό παιχνίδι. Μια τέτοια διαπίστωση έχει κάνει και ο Hartup (1989), ο οποίος παρατήρησε πως οι φίλοι στη νηπιακή ηλικία μαλώνουν συγκρούονται και είναι ανταγωνιστικοί.

Όσον αφορά τη συμβολή των φιλικών σχέσεων στην ένταξη των νηπίων στον παιδικό σταθμό και στην ευρύτερη κοινωνικοποίηση τους διαπιστώθηκε ότι τα νήπια πολλές φορές διαλέγουν έναν ενήλικα, στον οποίο μπορούν να καταφύγουν όταν αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή χρειάζονται βοήθεια. Κάποια παιδιά δέχονται να μοιράζονται τα παιχνίδια τους και κάποια άλλα δυσκολεύονται και για να μοιραστούν ένα αντικείμενο χρειάζονται την καθοδήγηση των ενηλίκων. Ακόμα, σύμφωνα με τους Youniss & Volpe (1978) τα παιδιά θεωρούν το μοίρασμα καλή πράξη, ανεξάρτητα από τις ανάγκες του άλλου.

Τέλος, σχετικά με τη συμβολή των φιλικών σχέσεων των νηπίων στη συναισθηματική τους ανάπτυξη Τα παιδιά που είναι πιο αποδεκτά από την ομάδα συμμαθητών τους αναπτύσσουν στοργικά συναισθήματα ενώ τα παιδιά που είναι αποκομμένα από την ομάδα αυτή, είναι κακόκεφα και λειτουργούν κυρίως με θυμό ή επιθετικότητα με λεκτικό και μη λεκτικό τρόπο.

Ο Hoffman (1994) υποστηρίζει για αυτό ότι κάποια παιδιά που δεν έχουν φίλους, αυτό πιθανά οφείλεται γιατί μειονεκτούν σε τόσο μεγάλο βαθμό κοινωνικά, ώστε να παρουσιάζουν διαταραχές στη συμπεριφορά τους.

Έτσι, τα παιδιά με κοινωνικές και συναισθηματικές διαταραχές, δεν μπορούν να διατηρήσουν φιλικές σχέσεις.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ- ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Μέσα από τα συμπεράσματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται προσπάθεια παράθεσης ορισμένων προτάσεων που θα βοηθήσουν το περιβάλλον της οικογένειας και του νηπιαγωγείου να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

- Η παρουσία του Κοινωνικού Λειτουργού στο χώρο του νηπιαγωγείου με θεσμοθετημένη αναγνώριση του ρόλου του, γεγονός που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του έργου του. Η επίσημη καθιέρωση Κοινωνικού Λειτουργού ως μέλος της διεπαγγελματικής ομάδας στο νηπιαγωγείο. Η συνεργασία αυτή αναφέρεται και στην επαγγελματική επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των νηπιαγωγών για την συζήτηση θεμάτων που αφορούν την ολική ανάπτυξη των νηπίων. Για να είναι εφικτή και αποτελεσματική η συνεργασία αυτή πρέπει να έχει θεσμική στήριξη.
- Η ευαισθητοποίηση των εκπροσώπων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την δημιουργία δομών (όπως Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης, παιδότοπους, παιδικές χαρές) που θα δίνουν την δυνατότητα στους γονείς να αξιοποιούν μέρος του ελεύθερου χρόνου μαζί με τα παιδιά τους σε ένα ειδικά διαμορφωμένο περιβάλλον για την κοινωνικοποίηση και την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών.
- Η διεξαγωγή επιμορφωτικών και βιωματικών σεμιναρίων για τους επαγγελματίες που ασχολούνται με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας,

με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση τους για τις ανάγκες των παιδιών σε αυτή την εύθραυστη ηλικία.

- Η ένταξη στα εκπαιδευτικά προγράμματα της Κοινωνικής Εργασίας μαθημάτων και βιωματικών εργαστηρίων αναφορικά με θέματα οικογενειακής συμβουλευτικής και θεραπείας.
- Η μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των ίδιων των Κοινωνικών Λειτουργών και των σπουδαστών, ώστε να στελεχωθούν τα νηπιαγωγεία με Κοινωνικούς Λειτουργούς. Ανάδειξη της κοινωνικής αναγκαιότητας μέσω της διοργάνωσης επιστημονικών συνεδρίων και ημερίδων.
- Η σωστή εκπαίδευση και η συνειδητή επιλογή των επαγγελματιών στην ενασχόληση με παιδιά με αισθήματα βαθιάς αγάπης προς αυτά.

Επιπλέον, με στόχο να αποτελέσουν οι επαγγελματίες που εργάζονται με ομάδες παιδιών (κοινωνικοί λειτουργοί- νηπιαγωγοί- μουσικοί κ.λ.π.), αρωγούς για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων προτείνεται:

- Η συμπεριφορά τους να αποτελεί πρότυπο μίμησης για τα παιδιά.
- Η δημιουργία κλίματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Η αντικατάσταση του ανταγωνισμού με τη συνεργασία και η συμβολή στη δημιουργία πνεύματος αλληλοβοήθειας.
- Η εκτίμηση των σχέσεων, του κάθε παιδιού ξεχωριστά, με τους συνομηλίκους του και των δυσκολιών που παρουσιάζουν αυτές οι σχέσεις.
- Ο εντοπισμός των ειδικών ενδιαφερόντων, των δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που μπορεί να έχει το κάθε παιδί. Ο έπαινος

αλτρουιστικών πράξεων όπως το μοίρασμα παιχνιδιών και η αλληλοβοήθεια.

- Η στήριξη, η παρότρυνση και η ενθάρρυνση των παιδιών, ώστε να εκφράζονται σ' ένα οικείο και φιλικό περιβάλλον.
- Η αποδοχή των μικρών παιδιών με τις αρνητικές και τις θετικές πλευρές τους και η επιβράβευση της στάση τους και της συμπεριφορά τους. Το πραγματικό ενδιαφέρον για τα παιδιά και για την ανάγκη αλλαγής που αυτά έχουν.
- Η μεταλαμπάδευση των αξιών μέσω θεατρικών παραστάσεων, χειροτεχνίας, παραμυθιών, κουκλοθέατρου και role-playing. Η επιλογή δραστηριοτήτων με τέτοιο τρόπο ώστε τα παιδιά πρόθυμα να παίρνουν μέρος στην ομάδα και να ωφελούνται από την εμπειρία που τους προσφέρει, αποκτώντας δεξιότητες. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τα παιδιά να εκφραστούν, να εκδηλωθούν, να επιβεβαιωθούν και να πάρουν ορισμένες πρωτοβουλίες.
- Η χρήση τεχνικών όπως: η συζήτηση, η διαπραγμάτευση, η μεσολάβηση, η υποστήριξη, η επιβράβευση και η κινητοποίηση δυνάμεων.
- Η συγκέντρωση όλων των πληροφοριών που χρειάζονται και έχουν σχέση με τις ανάγκες των παιδιών για απαλλαγή από δυσάρεστα συναισθήματα, για νέες δραστηριότητες, για απόκτηση δεξιοτήτων, για δημιουργία φιλικών σχέσεων, για συζήτηση των συναισθημάτων που έχουν προς τους συνομηλίκους τους.
- Η στήριξη του κάθε παιδιού ξεχωριστά και η ενίσχυση της αυτοεκτίμησής του με την αναγνώριση μιας επιτυχίας ή ενός επιτεύγματος του.

- Η επαφή με τους γονείς προκειμένου να συνεργαστούν και να τους βοηθήσουν να κατανοήσουν τις ανάγκες των παιδιών τους.

Τέλος, προτείνεται:

- Οι γονείς να αποτελούν υγιή πρότυπα για τα παιδιά τους, προσφέροντας βοήθεια, αγάπη, ενδιαφέρον, αποδοχή, ασφάλεια και παρότρυνση, ενισχύοντας έτσι, τις δεξιότητες των παιδιών σε θέματα συνεργασίας, αλληλοβοήθειας και φιλίας
- Η ευαισθητοποίηση των γονέων σε θέματα αγωγής των παιδιών, μέσα από την σύσταση ομάδων-γονέων. Η συμμετοχή των γονέων σε υποστηρικτικά προγράμματα τα οποία θα έχουν ως κύριο στόχο την εκπαίδευση των γονέων σε συγκεκριμένες δεξιότητες.

Ελπίζουμε η ερευνητική αυτή μελέτη να αποτελέσει μια σημαντική πηγή πληροφόρησης για επαγγελματίες και σπουδαστές τόσο της Κοινωνικής Εργασίας όσο και των άλλων Κοινωνικών Επιστημών. Θεωρούμε ότι η μελέτη αυτή ήταν μια πρώτη προσπάθεια κατανόησης από μέρος μας των φιλικών σχέσεων των παιδιών 3-4 ετών.

Ευχόμαστε λοιπόν η προσπάθεια αυτή να αποτελέσει ερέθισμα για μια περαιτέρω προσέγγιση ενός τόσο σημαντικού θέματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έλληνες συγγραφείς:

1. **Αρχοντάκη Ζάννα, Φιλίππου Δάφνη** (2003) 205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων. 2^η έκδοση. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα. Σελ 94-247,254
2. **Αυγητίδου Σοφία** (1997) Οι κοινωνικές σχέσεις και η παιδική φιλία στη προσχολική ηλικία. Θεωρία, έρευνα και διδακτική μεθοδολογία δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο. Θεσσαλονίκη. Εκδόσεις Κυριακίδης. Σελ. 14, 17, 20-24, 36, 44-47
3. **Βαρνάβα – Σκούρα Τζέλα** (2000) Παιχνίδια και όνειρα της καλής παρέας. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
4. **Γεωργοπαπαδάκος Α.** (1980) Το Μεγάλο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας. Εκδόσεις Μάλλιαρης Παιδεία. Θεσσαλονίκη. Σελ. 1003
5. **Γκίκα Σ.** (1995) Λεξικό Εννοιών Γενικής Παιδείας. Εκδόσεις Σαββάλας. Αθήνα. Σελ. 37, 476
6. **Γκώνια Ν. Παγώνα, Μπότσα Δήμητρα, Ραπτοπούλου Κ.** (2003). Μαθησιακές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο. Τόμος Α. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα. Σελ. 13

7. **Δαράκη Πέπη** (1985). Ομαδικά παιχνίδια των παιδιών μας. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα. Σελ. 7-18
8. **Δαράκη Πέπη** (1995). Το προσχολικό παιδί και οι ανάγκες του. Αθήνα-Γιάννενα. Εκδόσεις Δωδώνη. Σελ.161-163
9. **Διαφέρμου Χαρά, Κουλούρη Πηνελόπη, Μπασογιάννη Ελευθερία** (2006) Οδηγός Νηπιαγωγών. Εκδόσεις Οργανισμός εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Αθήνα. Σελ. 34,37,39
- 10.**Ευδοκίμου - Παπαγεωργίου Ράνια** (1999). Δραματοθεραπεία Μουσικοθεραπεία. Γ έκδοση. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 267-268.
11. **Ηλιόπουλος Ι.Δ.** (1979). Για να γνωρίσουμε και να διαπαιδαγωγήσουμε σωστά το παιδί: Από τη γέννηση μέχρι τη νεανική ηλικία. Εκδόσεις Ι.Δ. Ηλιόπουλος. Πάτρα. Σελ.45-48,67-69
12. **Κακαβούλης Κ. Αλέξανδρος** (1990) Ψυχοπαιδαγωγική Α. Συναισθηματική ανάπτυξη και αγωγή. Αθήνα. Σελ. 76-106
13. **Κακαβούλης Κ. Αλέξανδρος** (1999) Παιδικός Αλτρουισμός . Πώς τα παιδιά εκδηλώνουν τη αγάπη τους. Εκδόσεις Αλέξανδρος Κακαβούλης. Αθήνα. Σελ. 51-53, 91-92, 100
14. **Καλλινικάκη Θεανώ** (1998). Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη Θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 142

15. **Κατσορίδου Παπαδοπούλου Χρυσούλα** (2002). Κοινωνική εργασία με ομάδες. Μια μορφή προσέγγισης για συνεργασία και δράση. 2^η έκδοση. Εκδόσεις Έλλην. Αθήνα. Σελ.84
16. **Κιτσάρας Γεώργιος Δ.** (1991) Εισαγωγή στη προσχολική παιδαγωγική. Β' Έκδοση. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα. Σελ. 85
17. **Κριαρά Εμμ.** (2003) Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας. Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών. Αθήνα. Σελ. 8, 1438
18. **Μάνος Νίκος** (1997)Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής. Εκδόσεις University Studio Press. Θεσσαλονίκη. Σελ. 48-53
19. **Μούγινα Β.Σ.** (1990) Παιδική Ψυχολογία. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 217-220
20. **Μπαμπινιώτης Γ.** (2005) Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Β' Έκδοση. Εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας. Αθήνα. Σελ. 1882
21. **Παπαδόπουλος Νίκος** (2001). Ψυχολογία. Σύγχρονη πειραματική. Αθήνα. Σελ. 80-84
22. **Παπανούτσος Ευάγγελος** (1984). Πρακτική Φιλοσοφία. Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα. Σελ. 8
23. **Παρασκευόπουλος Ι.Ν.** (1985). Εξελικτική Ψυχολογία. Τόμος 2^{ος}. Προσχολική Ηλικία. Αθήνα. Σελ. 11,12,29,88-116

24. **Ρώμας Γ. Χρίστος** (1989). Λεξικό ανεπτυγμένων εννοιών. Εκδόσεις Επικαιρότητα. Αθήνα. Σελ. 290-292
25. **Σαχίνη – Καρδάση Α.** (2004). Μεθοδολογία Έρευνας. Γ' Έκδοση. Εκδόσεις Βήτα. Αθήνα. Σελ. 115, 136-140, 259-260
26. Διδακτορική διατριβή: «Η οργάνωση του θεραπευτικού περιβάλλοντος μεταβατικών δομών αποκατάστασης (ξενώνες) χρόνιων ψυχικά ασθενών. Ο πρώτος χρόνος λειτουργίας: μια ποιοτική μελέτη» **Σικελιανού Δέσποινα** Ιωάννινα 2005. Σελ. 136-139
27. **Τριλιβά Σοφία, Chimienti Giovanni** (1998). Πρόγραμμα ελέγχου των συγκρούσεων. Τετράδιο δραστηριοτήτων. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 50
28. **Χουντουμάδη Αναστασία, Πατεράκη Λένα** (1997). Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Όρων. 2η Έκδοση. Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα. Σελ. 26 & 332

Ξένοι συγγραφείς:

1. **Cohen Louis & Manion Lawrence** (1994). Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας. Εκδόσεις Μεταίχμιο Επιστήμες. Αθήνα. Σελ. 153-156, 122-130
2. **Cohen H. Dorothy, Stern Virginia, Balaban Nancy** (1995). Παρατηρώντας και καταγράφοντας τη συμπεριφορά των παιδιών. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα. Σελ. 108-110& 223-258
3. **Damon William** (1995). Ο κοινωνικός κόσμος του παιδιού. Σειρά Ψυχολογία. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα. Σελ. 176-205
4. **Dunn Judy** (1999). Οι στενές προσωπικές σχέσεις των μικρών παιδιών. Εκδόσεις Τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος. Αθήνα. Σελ. 15-24,79-92
5. **Essa Eva** (1999) A practical guide to solving preschool behavior problems. (4th edition). Delmar Publishers. USA College land. Σελ.304-310
6. **Essa L. Eva** (1999) Introduction to early childhood education 3rd edition. Delmar Thomson Learning edition. United States of America, Albany. Σελ. 352-355
7. **Gottman John** (2000) Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 232-236

8. **Greamsdeil Mathew** (2003) Το ποντικάκι και τα βατόμουρα 2^η έκδοση. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.
9. **Hedi Friedrich** (2000) Νηπιαγωγείο. Τα παιδιά ως ακροατές και ομιλητές. Εκδόσεις Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος. Αθήνα. Σελ 11-27
10. **Herbert Martin** (1997) Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 136-137
11. **Herr Judy, Larson Libby R. Yvonne** (2000) Creative Resources for the early childhood classroom. Delmar Thomson Learning edition. United States of America, Albany. Σελ. 325-334
12. **Hoffman Lois, Scott Paris & Hall Elizabeth** (1994) Developmental Psychology Today. McGraw Hill, Inc. United States of America. Σελ. 248-278
13. **Johnson Αμαλία** (1998) Προκατάληψη ποιος, εγώ; γ' έκδοση. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. Σελ. 32
14. **Miller Bonnie** (2003) Επικοινωνώντας με τα παιδιά (εγχειρίδιο για γονείς), Εκδοτικό κέντρο Unesco.
15. **Moost Nele, Rudolph Anne** (2003) Όλα δικά μου. Εκδόσεις Παπαδόπουλος. Αθήνα.

16. **Mozziconacci Piere & Dr. Alice Doumic Girard** (1986). Το παιδί μας. Εκδόσεις Θυμάρι. Αθήνα. Σελ. 306-307
17. **Mussen Paul Henry, John Janeway Conger, Jerome Kagan, Aletha Carol Huston** (1990). Child development & Personality. 7th edition. Harper Collins Publishers. New York. Σελ. 426-441
18. **Newcombe Nora** (1996). Child development, change over time. 8th edition. Harper Collins College Publishers. New York. Σελ. 376-387
19. **Papalia Diane E.** (1995) Human Development. Εκδόσεις Sally Wendkos Olds. 6^η Έκδοση. United States of America. Σελ. 261-266
20. **Piaget Jean** (1969). Ψυχολογία και παιδαγωγική. Εκδόσεις Νέα Σύνορα. Α.Α. Λιβάνη. Αθήνα. Σελ. 185-187
21. **Pons I Pajol Esteve, Gonzalez Luz Inez** (2002) Μάθετε στα παιδιά σας 20 αξίες της ζωής. Βασικό εγχειρίδιο για τους γονείς, για τους εκπαιδευτικούς, για όλους. Εκδόσεις Άγκυρα. Αθήνα. Σελ. 147-154
22. **Rubin Zick** (1987). Οι φίλιες των παιδιών. Ο ρόλος της φιλίας στο αναπτυσσόμενο παιδί. Εκδόσεις Π. Κουτσούμπος Α.Ε. Fontana. Αθήνα. Σελ. 18-143

23. **Schaffer R. David** (1993). Developmental Psychology. Childhood & adolescence. 3rd edition. Brooks/ Cole Publishing Company. Pacific Grove, California. Σελ. 648-665

24. **Schiller Pam, Phipps Pat** (2002). Δραστηριότητες για την υποστήριξη των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης στο νηπιαγωγείο. Εκδόσεις Σαββάλας. Αθήνα. Σελ. 34-35, 249, 261, 264-265, 271-272, 276 & 380

25. **Smith A. Charles** (1993). Δραστηριότητες για την ανάπτυξη του κοινωνικοσυναισθηματικού τομέα στο Νηπιαγωγείο. Εκδόσεις Σαββάλας. Αθήνα. Σελ. 31-105

26. **Smith K. Peter & Helen Cowie** (1991). Understanding Children's Development. 2nd edition. Blackwell Publishers. Oxford. Great Britain. Σελ. 94-98

Περιοδικά:

1. International Journal of Behavioral Development. Maguire C. Mary & Dunn Judy. Friendships in Early Childhood, and Social Understanding. Τεύχος 21 (4). Σελ. 669-686. 1997

Εξώφυλλο:

1. **Καραίσκου Χρυσάνθη** (2005). 100 παραδοσιακά παιχνίδια. Εκδόσεις Διάπλαση. Αθήνα.